

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

ΜΑΡΙΑ Ι. ΜΑΝΑΚΟΥ

Η ΣΥΝΟΛΟΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ
ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1755
ΙΣΤΟΡΙΚΟΚΑΝΟΝΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Που υποβλήθηκε στο Τμήμα της Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας
της Θεολογικής Σχολής του Α.Π.Θ.

Σύμβουλος Καθηγητής: κ. Θεόδωρος Γιάγκου

ΚΑΤΕΡΙΝΗ 2008

**Η ΣΥΝΟΛΟΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ
ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1755
ΙΣΤΟΡΙΚΟΚΑΝΟΝΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΙΣΗ**

**Στους γονείς μου
για τους κόπους και τις θυσίες**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	σ. 6
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	σ. 8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	σ. 9
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	σ. 11

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο . Η ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΡΑΞΗ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΠΟΔΟΧΗΣ ΤΩΝ ΑΙΡΕΤΙΚΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΟΝ 18^ο ΑΙΩΝΑ.

1.1. Εισαγωγή.....	σ. 21
1.2. Η προ των Οικουμενικών Συνόδων περίοδος.....	σ. 22
1.3. Η περίοδος των Οικουμενικών Συνόδων.....	σ. 31
1.4. Αποφάσεις Συνόδων και θέσεις Κανονολόγων μετά το Σχίσμα (1054) έως το ΙΗ΄ αιώνα.....	σ. 45
1.5. Η προσηλυτιστική δράση των Ρωμαιοκαθολικών στις περιφέρειες των Ανατολικών Εκκλησιών - Ουνία: Ποδηγέτης των γεγονότων του ΙΗ΄ αιώνα- Σύντομη ιστορική παρουσίαση.....	σ. 54

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο . ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΠΟΥ ΟΔΗΓΗΣΑΝ ΣΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΣΥΝΟΔΙΚΟΥ ΟΡΟΥ ΤΟΥ 1755

2.1. Η εμφάνιση και η διδασκαλία του ιεροδιάκονου Αυξέντιου.....	σ. 63
2.2. Η αφορμή των γεγονότων - Η απόφαση του Κύριλλου υπέρ του αναβαπτισμού.....	σ. 66
2.3. Τα έτη της εξορίας του Κύριλλου.....	σ. 75
2.4. Γράμμα των Συνοδικών Μητροπολιτών της Ενδημούσας Συνόδου της Κωνσταντινουπόλεως το έτος 1752: Ανασκόπηση.....	σ. 78
2.5. Γράμμα των Συνοδικών Μητροπολιτών της Ενδημούσας Συνόδου της Κωνσταντινουπόλεως το έτος 1752: Κριτική προσέγγιση.....	σ. 80
2.6. Οι αντιδράσεις στο συνοδικό γράμμα - Νέες προσπάθειες για ειρήνευση.....	σ. 85
2.7. Η έξωση του Πατριάρχη Παΐσιου.....	σ. 88

Περιεχόμενα

2.8. Η δεύτερη περίοδος Πατριαρχίας του Κύριλλου (1752- 1757).....σ. 90
2.9. Η ανακοίνωση του Κυρίλλου, Ιανουάριος 1755.....σ. 93
2.10. Σύνοδος των Αρχιερέων της συνόδου της Κωνσταντινούπολης της 28^{ης}
Απριλίου του 1755.....σ. 96

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο Η ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΟΥ 1755 ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗ ΑΠΟΦΑΣΗ ΥΠΕΡ
ΤΟΥ ΑΝΑΒΑΠΤΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΛΑΤΙΝΩΝ**

3.1. Παρουσίαση και ανάλυση του Όρου.....σ. 103
3.2. Κριτική θεώρηση του όρου.....σ. 112

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο Η ΜΕΤΑ ΤΗ ΣΥΝΟΔΟ ΤΟΥ 1755 ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ
ΠΡΑΞΗ.....σ. 117**

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....σ. 124

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑσ. 127

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το βάπτισμα είναι ένα από τα επτά μυστήρια της Εκκλησίας και έχει θεία σύσταση εφόσον ιδρύθηκε από τον Ιησού Χριστό, σύμφωνα με το ευαγγελικό χωρίο «*Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτούς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος*»¹, με σκοπό τη σωτηρία των ανθρώπων. Με το βάπτισμα ο πιστός καθίσταται, επίσημα, μέλος της Εκκλησίας και γίνεται μέτοχος και των λοιπών μυστηρίων, με στόχο την «ἐν Χριστῶ» σωτηρία και την αναγέννηση – ανάσταση του, κατά το πρότυπο του Χριστού.

Στο πέρασμα των αιώνων η Εκκλησία αντιμετώπισε την προβληματική του τρόπου αποδοχής των ετεροδόξων στους κόλπους της, καθώς διαμορφώθηκαν διάφορες βαπτισματικές πρακτικές. Αποκορύφωμα υπήρξε η έριδα του αναβαπτισμού των ετεροδόξων, κατά τον ΙΗ΄ αιώνα, που είχαν εκδηλώσει ενδιαφέρον να προσέλθουν στην ορθόδοξη πίστη και που έληξε με την απόφαση της συνόδου της Κωνσταντινούπολης του έτους 1755, που καθιέρωνε, επίσημα πλέον, τον αναβαπτισμό τους.

Εξετάζοντας διάφορες πτυχές του ζητήματος του αναβαπτισμού, ωφελήθηκα σε προσωπικό επίπεδο διττά: αφενός, μέσα από τη μελέτη των ιερών κανόνων και της εκκλησιαστικής παράδοσης, μου δόθηκε η δυνατότητα, να εμβαθύνω σε ένα ζήτημα το οποίο εξακολουθεί μέχρι και σήμερα να είναι διαχρονικό και ν' απασχολεί την Εκκλησία. Αφετέρου, καθώς είμαι καθηγήτρια θρησκευτικών σε ένα σχολείο στο οποίο φοιτούν και μαθητές ετεροδόξοι, μπόρεσα να ερευνήσω σε βάθος ένα θέμα το οποίο αρκετές φορές είχε τεθεί με τη μορφή προβληματισμού από μαθητές μου, ορθόδοξους και μη, που παρακολουθούν το μάθημα των θρησκευτικών στη σχολική τάξη.

Από τη θέση αυτή επιθυμώ να εκφράσω ευγνωμοσύνη προς το σύμβουλο και επόπτη της μεταπτυχιακής μου εργασίας, καθηγητή κ Θεόδωρο Γιάγκου, ο

¹ Μτ. 28, 19.

Πρόλογος

οποίος μου έδωσε την ευκαιρία να ασχοληθώ με το συγκεκριμένο θέμα. Επιδεικνύοντας αμέριστη συμπαράσταση και κυρίως κατανόηση, παρακολούθησε την πορεία της παρούσας έρευνας και η βοήθεια του στάθηκε καταλύτης προκειμένου να ολοκληρωθεί, μέσα από τις πολύτιμες μεθοδολογικές και επιστημονικές του υποδείξεις. Τέλος, ευχαριστίες οφείλω στην αδελφική μου φίλη Δώρα για τις κάθε είδους φιλολογικές και φιλικές παρατηρήσεις της αλλά και στην Βαρνάβειο Βιβλιοθήκη της πόλης της Κατερίνης για το βιβλιογραφικό δυναμικό που παρείχε.

Κατερίνη

Μαρία Ι. Μανάκου

Δεκέμβριος 2008.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

- ΑΕΚΔ : Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικοῦ Κανονικοῦ Δικαίου
Ε : Ἑλληνικά
ΕΕΒΣ : Ἐπιστημονική Ἐπετηρίδα Βυζαντινῶν Σπουδῶν
ΕΠΕ : Ἑλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας
ΕΟ : Echoes d' Orient
ΘΗΕ : Θρησκευτική καὶ Ἠθική Ἐγκυκλοπαίδεια
ΜΑΝΣΙ : Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio, τ. 38
ΡΓ : J. P. Migne, Patrologiae Graeca.
ΡΛ : Patrologia Latina
Πηδάλιον : Πηδάλιον Νικοδήμου Μοναχοῦ καὶ Ἀγαπίου Ἱερομονάχου
ΡΠΣ : Κ. Ράλλη- Μ. Ποτλή, Σύνταγμα τῶν Θεῶν καὶ Ἱερῶν Κανόνων

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το θέμα του τρόπου εισδοχής των προσερχομένων στην ορθοδοξία ετεροδόξων, απασχόλησε την Εκκλησία από τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες. Η έλλειψη μιας ξεκάθαρης και σαφής εκκλησιαστικής παράδοσης, η φαινομενική αντίφαση των κανόνων διαφόρων συνόδων, η κυμαινόμενη πράξη διαφόρων εποχών, η δυσκολία του να σχηματιστεί κάποια καθολικά κανονικά και δογματικά αποδεκτή θεωρία, οι πεποιθήσεις Πατέρων της Εκκλησίας σχετικά με την εκκλησιαστική οικονομία, συνιστούν ένα σχετικά θολό τοπίο ως προς το θέμα του αναβαπτισμού των ετεροδόξων.

Η παρουσίαση του ζητήματος του αναβαπτισμού, με αναφορά στην έριδα του που ξέσπασε κατά τον ΙΗ΄ αιώνα, και ιδιαίτερη έμφαση στη Σύνοδο της Κωνσταντινουπόλεως του έτους 1755, αποτελεί το κεντρικό θέμα που πραγματεύεται η παρούσα εργασία. Διαιρείται σε τέσσερα κεφάλαια, προκειμένου να εξεταστεί το ζήτημα του αναβαπτισμού κατά θεματικές ενότητες, στην προσπάθεια μιας ολόπλευρης κάλυψης του θέματος αλλά και προκειμένου να φωτιστούν οι διάφορες πτυχές του.

Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρείται η ιστορική αναδρομή του ζητήματος του αναβαπτισμού, που καλύπτει τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες μέχρι και το πρώτο μισό του ΙΗ΄ αιώνα, μέσα από την αναφορά στην κανονική και πατερική παράδοση της Εκκλησίας. Οι κανόνες των Αποστόλων, οι αποφάσεις των Οικουμενικών Συνόδων αλλά και των κατά τόπους Συνόδων, τα πατερικά συγγράμματα αλλά και οι θέσεις των κανονολόγων, διαμόρφωσαν την εκκλησιαστική παράδοση σχετικά με τον τρόπο αποδοχής των ετεροδόξων στους κόλπους της Εκκλησίας, η οποία κινείται ανάμεσα στην εκκλησιαστική ακρίβεια και την οικονομία.

Το δεύτερο κεφάλαιο πραγματεύεται τα γεγονότα που οδήγησαν στην έκδοση του συνοδικού όρου του 1755. Η εμφάνιση και η διδασκαλία του μοναχού Αυξέντιου, η προσωπικότητα των δύο εμπλεκόμενων Πατριαρχών, του Παΐσιου και του Κύριλλου Ε΄ αντίστοιχα, τα συνοδικά γράμματα Μητροπολιτών και οι πατριαρχικές ανακοινώσεις, οι αναβιβάσεις στον

Οικουμενικό θρόνο, οι εξώσεις και οι εξορίες μέσα σε κλίμα ταραχών που διασάλεψε την ειρήνη και την ενότητα της Εκκλησίας, σε μία εποχή που η λατινική προπαγάνδα καταδοκούσε, συνθέτουν ιδιαίτερα περιγραφικά το ιστορικό πλαίσιο του Όρου του 1755.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται και αναλύεται ο Όρος του 1755, υπέρ του αναβαπτισμού των ετεροδόξων, που εκδόθηκε από τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Κύριλλο Ε΄, τον οποίο συνυπέγραψαν οι Πατριάρχες Αλεξανδρείας Ματθαίος και Ιερουσαλήμ και πάσης Παλαιστίνης Παρθένιος. Μέσα από τη διεξοδική ανάλυση του Όρου έγινε προσπάθεια να διαπιστωθεί η κανονική υπόσταση του αλλά και να γίνουν αντιληπτοί και κατανοητοί οι λόγοι που οδήγησαν το συγκεκριμένο Πατριάρχη να πάρει αυτή την απόφαση.

Στο τέταρτο κεφάλαιο, που είναι και το τελευταίο, σύντομα εκτίθεται η εκκλησιαστική πράξη περί βαπτίσματος των ετεροδόξων μετά τη Σύνοδο του 1755, στο περιβάλλον του Οικουμενικού Θρόνου και πως επηρέασε έκτοτε και κατά τόπους την Εκκλησία.

Η παρούσα εργασία ολοκληρώνεται με κάποια συμπεράσματα που ολοκληρώνουν τη συγκεκριμένη έρευνα και το κείμενο του Όρου του 1755 που παρατίθεται αυτούσιο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΑΓΑΘΑΓΓΕΛΟΥ ΧΑΛΚΗΔΟΝΟΣ, Ὑπόμνημα περί τοῦ κύρους τοῦ
βαπτίσματος τῶν αἵρετικῶν καί σχισματικῶν, Ὁρθοδοξία 6, (1931), σ.
350- 355, 417- 424.
- ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, Περί Ἐνανθρωπήσεως, ΕΠΕ 1.
- Α□ Συνοδικαί Ἐγκύκλιοι, ἐκδιδόμεναι ὑπό τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς
Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐπί τῶν 100□ περιόδῶν τῶν ἐργασιῶν
αὐτῆς, Α΄ (1901-1933), Αθήναι 1955.
- ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΥ Α., Ἡ Οἰκονομία κατὰ τό κανονικόν δίκαιόν της Ὁρθοδόξου
Ἐκκλησίας, Αθήναι 1949.
- ΑΛΜΑΖΟΝ Α., *Inedita canonica response Constant. Patriarchae Lucae
Chrysovergis et metropolitae Rhodi Nili*, Odessae 1903.
- ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΥ ΧΡ., Ἡ Δογματική τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς
Ἐκκλησίας, Αθήναι 1961.
- ΑΡΑΜΠΑΤΖΗ Χ., *Αθανασίου Παρίου βιβλιογραφικά*, Θεσσαλονίκη 1998.
- ΑΡΓΕΝΤΗ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ, *Ραντισμοῦ Σηηλίτευσις*, Κωνσταντινούπολις 1756.
- ARRANZ M., *L' Euchologio Constantinopolitano agli inizi del secolo XI.
Hagiasmatario & Archieraticon (Rituale & Pontificale)*, Ρώμη 1996.
- ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Περί του Αγίου Πνεύματος*, PG 32, 129.
____ *Ἐπιστολή ΡΠΗ΄ Κανονική Α΄*, PG 32, 669.
____ *Πρός Ἀμφιλόχιο Α΄ Ἐπιστολή*, ΡΠΣ, τ. Δ΄, σ. 89-92.
- ΒΕΝΔΟΤΗ Γ., *Προσθήκη τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Μελετίου Ἀθηνῶν*, τ.
Δ΄, Βιέννη 1795.
- V. BENESEVIC, *Drevne Slavjanskaja Kormcaja 14 titulov bez tolkovanii*, τ. 2,
Σόφια 1987.

BETTS B.A., *Christians in the Arab East*, London 1979.

ΓΕΔΕΩΝ Ι. Μ., Ἐτεροδιδασκαλῖαι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τὴν ἄλωσιν, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια*, τ. 9 (1889), σ. 261-262, 270-272, 279-280, 592-599, 671-673, 718-722, 774-780.

_____ *Κανονικαὶ διατάξεις*, τ. Α΄, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1888.

_____ *Κανονικαὶ διατάξεις*, τ. Β΄, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1889.

_____ *Πατριαρχικοὶ πίνακες*, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1890.

ΓΕΡΜΑΝΟΥ ΑΙΝΟΥ, Περί τοῦ κύρους τοῦ βαπτίσματος τῶν αἰρετικῶν, *Ὁρθοδοξία* 27 (1952), σ. 199- 212.

ΓΕΡΜΑΝΟΥ ΣΑΡΔΕΩΝ, Συμβολὴ εἰς τοὺς πατριαρχικοὺς καταλόγους Κωνσταντινουπόλεως, *Ὁρθοδοξία* 11 (1936), σ. 32- 56.

ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ Β. Β΄ Ανέκδοτος ἐπιστολὴ τοῦ πρώην Κωνσταντινουπόλεως Καλλίνικου τοῦ Γ΄, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια*, ἔτος Γ΄, ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1882-1883, σ. 601-602, 618-620, 633-634.

ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ Β. , Β΄ Ανέκδοτος ἐπιστολὴ τοῦ πρώην Κωνσταντινουπόλεως Καλλίνικου τοῦ Γ΄, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια*, ἔτος Γ΄, 1883, σ. 602- 634.

ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΟΥ, Τὸ βάπτισμα τῶν αἰρετικῶν, *Νέα Σιῶν* 16 (1924), σ. 73-83, 97-112, 165-181, 253-256.

ΓΙΑΓΚΟΥ Ξ. Θ., *Κανόνες καὶ Λατρεία*, Θεσσαλονίκη 2001.

ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ Β., Ἡ ἀποδοχὴ τῶν αἰρετικῶν κατὰ τὴν Ζ΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο, *Θεολογία*, τόμ. 59 (1988), σ. 530 - 579.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, *Εἰς τὴν ἡμέραν τῶν Φώτων*, PG 46, στ. 577- 600.

_____ *Πρὸς τοὺς βραδύνοντας εἰς τὸ βάπτισμα*, PG 46, 415- 432.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, Ἐν τῷ ἀγίῳ ἑορτῇ τῶν Φώτων, Ομιλία ξ΄, ΕΠΕ 11, σ. 506- 564.

_____ *Περὶ τῶν κατὰ τὸ θεῖον Βάπτισμα τελουμένων*, Ομιλία νθ΄, ΕΠΕ 11, 480- 502.

- ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΥ Α. Τ., Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Κύριλλος ὁ Ἐ΄ο Καρακάλλος, *Ἐπετηρίς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν*, 29 (1959), σ. 367- 389.
- ____ Μητροπολίτης Ἀμυκλῶν καί Τριπολιτζᾶς Δανιήλ Παναγιωτόπουλος, *Θεολογία* 30 (1959), σ. 235-249.
- ____ Κύριλλος Ὁ ὁ Καρακάλλος, *Θ.Η.Ε.*, 7, στ. 1195.
- ΔΙΔΥΜΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ Περὶ Τριάδος II 15, PG 39, 720.
- ΔΟΣΙΘΕΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ, Ὁρθόδοξος Ὁμολογία πίστεως, ἐν Βουκουρεστίῳ 1699.
- ____ Τόμος Καταλλαγῆς, Ἰάσιον 1692.
- ERICKSON J., *Divergencies in Pastoral Practice in the Reception of Converts, Orthodox Perspectives on Pastoral Praxis*, ἔκδ. Τ. STYLIANOPOULOS, BROOKLINE MA 1988.
- ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΕΩΣ, *Κατὰ Λατίνων στηλιτευτικῆ ἐπιστολή*, Ἀνάτυπον, Ἀθῆναι 1967.
- ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΟΥ ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ, Ἱστορικά μνημεῖα τοῦ Ἄθω, *Ἑλληνικά*, 3 (1930), σ. 51-63.
- FICKER G., *Erlasse des Patriarchen von Konstantinopel Alexios Studites, Festschrift der Universitat kiel zur Feier des Geburtsfestes Seiner Majestat des Kaisars und Konings Wilhelm II*, Kiel 1911.
- GOLOUBINSKY E., *Ἱστορία τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας*, τ. I, 2, Μόσχα 1881.
- HEILER F., *Die Kirchliche Autonomie und Papstliche Zentralismus*, München 1941.
- HORNER N. A., *Rediscovering Christianity where it began*, Beirut 1974.
- ΖΑΚΥΝΘΥΝΟΥ Α. Δ., Ἀνέκδοτα πατριαρχικά γράμματα, *Ἑλληνικά*, 3 (1930), σ. 137-145.
- ΖΗΣΗ ΘΕΟΔΩΡΟΥ., *Γεννάδιος Β΄ Σχολάριος, Βίος- Συγγράμματα- Διδασκαλία*, Θεσσαλονίκη 1988.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ Θ. ΑΝΔΡΕΟΥ, *Ἡ Μυστηριακὴ Διακοινωνία (Intercommunio) ἐξ ἀπόψεως Ὁρθοδόξου Συμβολικῆς*, ἐν Ἀθήναις 1973.

____ *Τὰ 7 μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, Δογματικὴ περίληψη τῆς Ὁρθόδοξης πίστεως μας*, Ἀθήνα 2002.

ΘΕΟΤΟΚΑ Μ., *Νομολογία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1897.

JUGIE M., *La reconfirmation des apostates dans l' Eglise greco- russe*, *Echos d' Orient*, 2, (1899), σ. 72- 75.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, PG 94, 1117B-1120A.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΗΣ ΚΛΙΜΑΚΟΣ, *Λόγος ιέ, Περὶ παρθενίας*, PG 88, 889 Β'.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Λόγος εἰς τὸ ἅγιον Βάπτισμα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*, ΕΠΕ 35, 490- 518.

ΚΑΛΛΙΑΚΜΑΝΗ Β., *Μεθοδολογικά πρότερα τῆς ποιμαντικῆς*, Θεσσαλονίκη 2000.

Ι. ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ, *Ἐνότης καὶ διαίρεσις εἰς τὴν Ἐκκλησίαν*, Θεσσαλονίκη 1984.

ΚΑΝΔΗΛΩΡΟΥ Χ. Τ., *Ἀρματωλισμός τῆς Πελοποννήσου*, ἐν Ἀθήναις 1924.

ΚΑΡΜΙΡΗ Ι., *Πῶς δεῖ δέχεσθαι τοὺς προσιόντας τῷ Ὁρθοδόξῳ ἑτεροδόξους*, *Θεολογία*, 25 (1954), σ. 211- 243.

____ *Τὰ Δογματικά καὶ Συμβολικά Μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τ. Α', Ἀθήνησι 1960.

____ *Τὰ δογματικά καὶ Συμβολικά Μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τ. Β', Ἀθήνησι 1963.

ΚΑΡΟΛΙΔΗ Π., *Περὶ τῆς ἐθνικῆς καταγωγῆς τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν Συρίας καὶ Παλαιστίνης*, ἐν Ἀθήναις, 1909.

ΚΑΨΑΝΗ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ἀρχιμανδρίτου, *Ἡ ποιμαντικὴ διακονία κατὰ τοὺς ἱερούς κανόνας*, Πειραιεύς 1976.

Βιβλιογραφία

ΚΛΗΜΗ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, *Στρωματεῖς* PG 8, 813 Λ.

ΚΟΜΝΗΝΟΥ-ΥΨΗΛΑΝΤΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, *Τά μετά τήν ἄλωσιν ΚΠόλεως*,
ἐν Κωνσταντινουπόλει 1870.

ΚΟΠΑΣΗ Ε. Α., *Αἱ ἐν Πολωνίᾳ θρησκευτικαί ἔριδες κατά τά τέλη τοῦ
ΙΣΤ΄ αἰῶνος καί ἡ Ἐξαρχία Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως ἐν τῷ χώρῳ ἐκείνῃ*,
ἐν Κωνσταντινουπόλει 1906.

ΚΟΤΣΩΝΗ ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ Αρχιμανδρίτου., *Αἰρετικῶν βάπτισμα*, *Θ.Η.Ε.*, 1
(1962), στ. 1092- 1095.

____ *Ἡ κανονική ἄποψις περί τῆς ἐπικοινωνίας μετά τῶν ἑτεροδόξων
(INTERCOMMUNIO)*, ἐν Ἀθήναις 1957.

ΚΟΥΜΑ Μ. Κ., *Ἱστορίαι τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων*, τ. Α΄, Βιέννη 1831.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ, *Προκατήχησις*, PG 33, 345.

____ *Κατήχησις μυσταγωγική Β΄, Περί βαπτίσματος*, ΒΕΠ, τ. 39

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ Μ., *Γράμματα ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς ἑλληνικῆς
κοινότητος Τεργέστης, Δύο ἐκκλησιαστικά ἔγγραφα περί τοῦ
ἀναβαπτισμοῦ τῶν δυτικῶν, Ἐκκλησιαστικός Φάρος*, 7 (1911) σ. 226-
245.

ΚΩΤΣΙΟΠΟΥΛΟΥ Π. Κ., *Ἡ Οὐνία στήν ἑλληνική θεολογική βιβλιογραφία*,
Θεσσαλονίκη 1993.

ΛΑΥΡΙΩΤΗ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, *Περί τοῦ κατά τήν ἰη΄ ἑκατονταετηρίδα
ζητήματος τοῦ ἀναβαπτισμοῦ*, *Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια*, 20 (1900), ἐν
Κωνσταντινουπόλει, σ. 420- 424.

ΜΑΚΡΑΙΟΥ ΣΕΡΓΙΟΥ, *Υπομνήματα ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας*, στον Κ. Ν.
Σάθα, *Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη* τ. Γ΄, Βενετία 1872, σ. 203-245.

ΜΑΛΛΙΑΡΟΥ Δ. ΙΑΚΩΒΟΥ Αρχιμανδρίτου, *Νικόδημος μοναχός ὁ ἐκ Ναζιάς
ὁ Ἀγορεΐτης, Ἱστορικόν ἀφήγημα τοῦ ἐνθέου βίου καί τῶν ἱερῶν
συγγραμμάτων αὐτοῦ*, Ἀθήναι 1963.

Βιβλιογραφία

- MALTZEW A., *Ritus der Vereinigung mit der Orthodoxen Kirche*, Berlin 1897, σ. 40-94.
- MANSI D. J., *Sacrorum Consiliorum nova et amplissima collectio*, τ. 38, Graz 1961 (=Paris 1907), στ. 575-640.
- MANTZARIΔΗ Γ., *Είσαγωγή στην Ήθική*, Θεσσαλονίκη 1995.
- _____, *Χριστιανική ήθική*, Θεσσαλονίκη 1995.
- MAXIMOY IV SAYENG, *Der Katholische Orient und die Christliche Einheit. Unsere Berufung als Werkzeuge der Einigung*, *Una Sancta*, 16, 1961, σ. 154- 160.
- MENEBIZOΓΛΟΥ ΠΑΥΛΟΥ, Μητροπολίτου. Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας, *Ιστορική εισαγωγή εις τούς κανόνες τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Στοκχόλμη 1990.
- ΜΕΣΟΛΩΡΑ Ι., *Συμβολική τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τ. Α΄*, ἐν Ἀθήναις 1883.
- ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ, *Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα*, Ἀθήνα 1996.
- ΜΙΛΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ, *Τό ἐκκλησιαστικό δίκαιό τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας*, μτφρ. Μελετ. Ἀποστολοπούλου, Ἀθήναις 1906.
- ΜΠΟΥΜΗ Π., *Κανονικόν Δίκαιον*, Ἀθήνα 1991
- ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ, *Πρός τάς προσκομισθείσας θέσεις παρά τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις φρατόρων διά Πέτρου τοῦ ἀντῶν Μαϊστορος περί τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα Αντίρρησις*, ἐν Ἰασίῳ 1682, σ. 241.
- ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ καί ΑΓΑΠΙΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ, *Πηδάλιον τῆς μίας ἀγίας καθολικῆς καί ἀποστολικῆς τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησίας*, ἔκδ. 2, Ἀθῆναι 1841.
- ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Κ. ἐξ Οἰκονόμων, *Τά σωζόμενα ἐκκλησιαστικά συγγράμματα*, Ἀθήνησι, τ.1, 1862.
- PAVLOV A., *Nomokanon pri hol' sem trebnike*, Μόσχα 1897.

PALMIERI A., *La rebaptisation des latins ches les Grecs*, ἐν *Reveu Benedictine*, 23 (1906), σ. 220-231.

_____*La rebaptisation des latins chez les Grecs*, ἐν *Reveu de l' Orient Chretien*, 1902, 4, σ. 635, 636.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΥ Π., *Σύστημα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου κατὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι ἰσχὺν αὐτοῦ*, Θεσσαλονίκη 1999.

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., *Σύγχρονες Αἱρέσεις καὶ θρησκευτικὰ κινήματα*, Θεσσαλονίκη, 1992.

PAPADOPOULLOS TH., *Studies und documents relating to the history of the Greek church and people under the Turkish domination*, Brussels 1952.

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν, *Ἀπόπειρα ἐνώσεως τῶν Ἀγγλων Ἀνωμότων μετὰ τῶν Ὁρθοδόξων (1716- 1725)*, ἐν Ἀλεξανδρεία 1911.

_____*Ὁ ὄσιος Μελέτιος ὁ Νέος (πέρ. 1035-1105). Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ μοναχικοῦ βίου ἐν Ἑλλάδι*, ἐν Ἀθήναις 1968.

_____*Περὶ τοῦ βαπτίσματος τῶν ἑτεροδόξων, Ἐκκλησιαστικός Φάρος*, 14 (1915), σ. 469- 483.

_____*Οἱ Πατριάρχαι Ἱεροσολύμων ὡς πνευματικοὶ χειραγωγοὶ τῆς Ρωσίας κατὰ τὸν ἴζ' αἰῶνα*, ἐν Ἱεροσολύμοις 1907

_____*Πρῶται σχέσεις Ὁρθοδόξων καὶ Λατίνων μετὰ τὴν ἄλωσιν ΚΠόλεως*, ἐν Ἱεροσολύμοις 1908.

_____*Φύσις καὶ χαρακτὴρ τῆς Οὐνίας*, Ἀθῆναι 1928.

_____*Παράρτημα τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας, Ἡ λατινικὴ προπαγάνδα ἐν Συρία*, Ἀλεξάνδρεια, 1949.

ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Χ., *Τὸ κατ' ἀκρίβειαν βάπτισμα*, Ἀθήνα 2001.

ΠΑΠΟΥΛΙΔΗ Κ., *Τὸ κίνημα τῶν Κολλυβάδων*, ἐν Ἀθήναις 1971.

- ____ *Nicodeme l' Hagiorite (1749-1809)*, *Θεολογία* τ. 37, 1966, 293- 313, 390-415, 576- 590
- ____ Περίπτωσης πνευματικῆς ἐπιδράσεως τοῦ Ἁγίου ὄρους εἰς τόν βαλκανικῶν χῶρον κατά τόν ΙΗ΄ αἰώνα, *Μακεδονικά*, 9 (1969), σ. 278-924.
- ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΙΔΗ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, *Μητροπολίτου. Δημητριάδος, Τό θεῖον βάπτισμα κατά τούς ἱερούς της ἐκκλησίας κανόνας*, Ἀθήναι 1976.
- LE PETIT, L' entree des catholiques dans l' Eglise orthodoxe, *Echos d' Orient*, 1898-9, σ. 125-139.
- ΠΕΤΡΑΚΑΚΟΥ Δ., *Νέαι πηγαί τῶν θεσμῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους*, ἐν Ἀλεξανδρεία 1915.
- ____ Ὁ Γάζης Παΐσιος ὡς Κανονολόγος, *Θεολογία* 15 (1937), σ. 319.
- ΠΙΕΡΙΟΥ Α., *Ἡ Ὁρθοδοξία ἐναντίον του Παπισμοῦ καί τῆς Οὐνίας*, ἐν Ἀθήναις 1960.
- PICHLER A., *Geschichte der kirchlichen Trennung zwischen dem Orient und Occident von den ersten Anfängen bis zur jungsten Gegenwart*, Munchen 1864- 5, II.
- PITRA J. B., *Analecta sacra et classica*, τ. Ί, Παρίσι- Ρώμη 1891 (ἀνατ. 1967).
- ΠΡΑΚΤΙΚΑ τῆς Προκαταρκτικῆς ἐπιτροπῆς τῶν ἁγίων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν της συνελθούσης ἐν τῇ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἱερά μεγίστη Μονή τοῦ Βατοπεδίου, Κωνσταντινούπολις 1930.
- ΡΑΛΛΗ Κ., Βάπτισμα αἰρετικῶν, *Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικοῦ καί Κανονικοῦ Δικαίου*, 3, 1948, σ. 9- 23.
- ΡΠΣ = *Σύνταγμα τῶν θείων καί ἱερῶν κανόνων, τῶν τέ ἁγίων καί πανευφήμων Ἀποστόλων καί τῶν Ἱερῶν καί Οἰκουμενικῶν καί Τοπικῶν Συνόδων καί τῶν κατά μέρος Ἁγίων Πατέρων*, τ. Α΄- ΣΤ΄, Ἀθήνησι 1852- 1859.

Βιβλιογραφία

- PANΣΙΜΑΝ ΣΤ., *Ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία ἐν αἰχμαλωσίᾳ*, (μεταφρ. Νικολ. Παπαρρόδου), Ἀθήνα 1979.
- RUNCIMAN ST., *The Eastern Schism. A study of the Papacy and the Eastern churches during the XIth and XIIIth centuries*, Ὁξφόρδη 1955.
- PINNE ΙΩΑΝΝΟΥ, Μητροπολίτου Ελσιγκίου, *Ἐνότητης καὶ ὁμοιομορφία ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κατὰ τὸ Πνεῦμα τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων*, Θεσσαλονίκη 1971.
- ΡΟΔΟΠΟΥΛΟΥ Π., *Ἐπιτομή Κανονικοῦ Δικαίου*, Θεσσαλονίκη 1998.
- ΣΑΒΡΑΜΗ Ε. , *Ἡ πρώτη καθαίρεσις τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Κύριλλου Ε΄ του Καράκαλλου, Ἐπετηρίς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν*, τ.10, 1933
- ΣΚΟΥΒΑΡΑ Ε., *Στηλιτευτικά κείμενα τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος (Κατὰ Ἀναβαπτιστῶν)*, *Byzantinisch-Neugriechische Jahrbucher*, 20 (1967), σ. 50- 227.
- ΣΤΕΦΑΝΙΔΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερα*, Ἀθήναι 1978.
- ΣΥΜΕΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, *Ἀπόκρισις κγ΄*, PG 155, 873 C- 876 B.
- ΣΦΥΡΟΕΡΑ Β., *Ὁ Βικέντιος Κορέσης καὶ ἡ ἔναντι τῶν ὀρθοδόξων στάσις αὐτοῦ ἐν Νάξω*, Τόμος εἰς μνήμην Κ. Ι. Ἀμάντου, Ἀθήναι 1960.
- _____*Χρῦσανθος ὁ Αἰτωλός, Ἐπετηρίς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, 6 (1957).
- ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΥ Χ., *Κολλυβάδες- Ἀντικολλυβάδες*, Ἀθήναι 1981.
- ΤΑΠΕΙΝΟΥ ΕΛΕΥΘ., *Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία τῆς ἐπαρχίας Μελενίκου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια*, τ. ΙΒ΄ (1892-1893), σ. 75-83.
- ΤΕΡΤΥΛΛΙΑΝΟΥ, *De Baptismo*, P.L. 1, 1216:
- ΤΖΩΓΑ ΧΡ., *Ἡ περί μνημοσύνων ἔρις ἐν Ἁγίῳ Ὄρει κατὰ τὸν ἰη΄ αἰῶνα*, Θεσσαλονίκη 1969.

ΤΡΕΜΠΕΛΑ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ, *Δογματική της Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τ. 3, Ἀθήναι 1961.

ΦΟΥΓΙΑ ΜΕΘΟΔΙΟΥ, Ἀρχιεπισκόπου πρ. Θυατείρων καί Μ. Βρετανίας, *Ἡ ἐκκλησιαστική ἀντιπαράθεσις Ἑλλήνων καί Λατίνων, ἀπό τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Φωτίου μέχρι τῆς συνόδου τῆς Φλωρεντίας, 858- 1439*, Ἀθήναι, 1990.

____ *Ὁρθοδοξία, Ρωμαιοκαθολικισμός καί Ἀγγλικανισμός*, Ἀθήνα 1996.

ΧΡΗΣΤΟΥ Κ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ, *Ἑλληνική Πατρολογία*, τ. Β΄, Θεσσαλονίκη 1978.

ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ ΑΝ., *Ἑλληνικόν Ἐκκλησιαστικόν Δίκαιον*, Ἀθήναι 1954, τ. Α΄- Γ΄.

____ *Ἡ εἰς τήν ὀρθοδοξίαν προσέλευσις τῶν ἀλλοθρήσκων καί ἑτεροδόξων*, *Θεολογία*, 27 (1956), σ. 53- 60, 196- 205.

ΧΡΥΣΟΒΕΡΓΗ Τ. Ν., *Ἐπίτομος Ἱστορία τοῦ σχίσματος τῶν Γραικοκαθολικῶν ἐν Συρία*, ἐν Πειραιεῖ, 1923.

WARE T., *Eustratios Argenti, A study on the greek church under the Turkish rule*, Oxford 1964.

Περιεχόμενα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΡΑΞΗ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΠΟΔΟΧΗΣ ΤΩΝ ΑΙΡΕΤΙΚΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΟΝ 18^Ο ΑΙΩΝΑ

1.1. Εισαγωγή

Επιχειρώντας να κάνουμε μία σχετικά σύντομη αναδρομή, προκειμένου να κατανοήσουμε καλύτερα όλες τις παραμέτρους που οδήγησαν στη σύνοδο του 1755 και κατ' επέκταση στις περί αναβαπτισμού των ετεροδόξων αποφάσεις της, θα μπορούσαμε να παρατηρήσουμε τα ακόλουθα.

Η αμφισβήτηση του κύρους του βαπτίσματος των ετεροδόξων ξεκινάει με την εμφάνισή τους, οι οποίοι βαπτίζονται, είτε ακολουθώντας το τυπικό που παρέλαβαν από την Εκκλησία, από την οποία αποσχίστηκαν, είτε με άλλο τρόπο που να συμφωνεί με τις δογματικές πεποιθήσεις τους. Είναι λογικό οι οποιοδήποτε προβληματισμοί σχετικά με τον αναβαπτισμό τους ή όχι να προκύπτουν τη στιγμή που εκδηλώνουν την επιθυμία να επιστρέψουν στους κόλπους της Μίας Αγίας Καθολικής και Αποστολικής Εκκλησίας².

Κατά τους τρεις πρώτους αιώνες μ.Χ., σε μία περίοδο απλότητας και αγνότητας του χριστιανικού βίου, η Εκκλησία - σε γενικές γραμμές - τηρούσε αυστηρή στάση απέναντι στους αιρετικούς που επιθυμούσαν να προσέλθουν στην ορθοδοξία. Πιο συγκεκριμένα, δεν αναγνώριζε το βάπτισμά τους και δεχόταν τους προσερχομένους ως Έλληνες, δηλαδή ως αβάπτιστους, και γι' αυτό τους βάπτιζε. Θεμέλιο πίστεως ήταν το ότι πίστευαν «εἰς ἓνα Θεόν, εἰς ἓνα Χριστόν, εἰς Μίαν Ἐκκλησίαν καί εἰς ἓν βάπτισμα»³. Στην Αρχαία Εκκλησία⁴ υπήρχε βαθιά η

² Βλ. ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ, Τό βάπτισμα τῶν αἰρετικῶν, *Νέα Σιών* 19 (1924), σ. 73- 256.

³ Εφ. 4, 4.

⁴ Η αυστηρή στάση που κρατά η Αρχαία Εκκλησία είναι εύκολο να αιτιολογηθεί γιατί οι χριστιανικές αλήθειες δεν έχουν ακόμη αναπτυχθεί και συστηματοποιηθεί, υπάρχουν διάχυτες χριστιανικές και φιλοσοφικές διδασκαλίες, που καθιστούν ευάλωτη την αλήθεια της πίστεως

πεποίθηση ότι μία είναι η Εκκλησία του Χριστού και μόνο μέσα στους κόλπους της ενεργεί το Άγιο Πνεύμα και καθιστά τα μυστήρια έγκυρα. Επομένως, οποιοδήποτε μυστήριο τελείται εκτός αυτής, θεωρείται άκυρο.

1.2. Η προ των Οικουμενικών Συνόδων περίοδος

Πρώτος ο Τερτυλλιανός (155- 240) στο σύγγραμμα του «De Baptismo»⁵ χωρίς να κάνει οποιαδήποτε διάκριση των αιρέσεων, απορρίπτει όλα τα βαπτίσματα των αιρετικών, στηριζόμενος όχι στην Παράδοση ή το έθος της Εκκλησίας, ούτε στο ότι οι αιρετικοί αλλοίωσαν τον τύπο ή την έννοια του βαπτίσματος ή τη διδασκαλία περί της Αγίας Τριάδας, αλλά απλώς και μόνο στο ότι εξήλθαν από την Εκκλησία⁶.

Μετά τον Τερτυλλιανό, ήδη από τις αρχές του Γ' αιώνα, οι Εκκλησίες της Αφρικής απορρίπτουν το βάπτισμα των αιρετικών χαρακτηρίζοντάς το ως άκυρο. Μάλιστα, συνοδικά γύρω στο 220 μ.Χ., επί Καρχηδόνας Αγριππίνου βρίσκουμε διατυπωμένη τη θεολογία τους στον α' κανόνα της Καρχηδόνας, ο οποίος επικυρώθηκε από τον β' κανόνα⁷ της Στ' Οικουμενικής Συνόδου και έλαβε οικουμενικό κύρος. Σύμφωνα με τον παραπάνω κανόνα, αναγνωρίζεται ως αληθινό βάπτισμα μόνο αυτό που τελείται εντός της Εκκλησίας και για τους «βαπτισθέντες» εκτός της Εκκλησίας επιτάσσεται ο αναβαπτισμός.

απέναντι σε κάθε είδους παραχάραξη. Η συστηματοποίηση και κανονοποίηση της χριστιανικής πίστης θα επέλθει από τις οικουμενικές συνόδους.

⁵ P.L. 1, 1216: «*unus omnino baptismus est nobis...quoniam unus Dominus et unum baptisma et una Ecclesia...non idem Deus est nobis et illis, nec unus Christus. Ideoque nec baptismus unus quia non idem ; quem cum rite non habeant sine dubio non habent* ». Σύμφωνα, λοιπόν, με τον Τερτυλλιανό, αυτός που βαπτίστηκε στην αίρεση, είναι αβάπτιστος, αφού ένας Κύριος υπάρχει, ένας Θεός, ένα βάπτισμα, μία Εκκλησία και όσοι βρίσκονται εκτός της μίας Εκκλησίας, δεν έχουν τον ίδιο Κύριο, ούτε τον ίδιο Θεό και κατ' επέκταση, ούτε το αληθινό βάπτισμα.

⁶ Βλ. ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ, Τό βάπτισμα τῶν αἰρετικῶν, *Νέα Σιών* 19 (1924), σ. 74-75.

⁷ Α. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΥ, *Οί ἱεροί Κανόνες καί οἱ ἐκκλησιαστικοί Νόμοι*, ἐν Ἀθήναις 1949, σ. 38.

Πιο συγκεκριμένα αποφασίστηκε πως «...μηδένα βαπτίζεσθαι δύνασθαι ἔξω τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἑνός ὄντος βαπτίσματος καί ἐν μόνῳ τῷ καθολικῷ ἐκκλησίῳ ὑπάρχοντος...Ὁὐ γάρ δύναται (δηλαδή τό βάπτισμα τῶν αίρετικῶν) ἐν μέρει ὑπερισχύειν· εἰ δέ ἡδυνήθη (δηλαδή ὁ αίρετικός κληρικός) βαπτίσει, ἴσχυσε καί Ἅγιον Πνεῦμα δοῦναι· εἰ οὐκ ἡδυνήθη, ὅτι ἔξω ἔστιν, Πνεῦμα Ἅγιον οὐκ ἔχει, οὐ δύναται τόν ἐρχόμενον βαπτίσει, ἑνός ὄντος βαπτίσματος, καί ἑνός ὄντος Ἁγίου Πνεύματος, καί μίας Ἐκκλησίας ὑπό τοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐπάνω Πέτρου τοῦ Ἀποστόλου ἀρχῆθεν λέγοντος, τῆς ἐνότητος τεθεμελιωμένης»⁸.

Ταύτιση απόψεων, ὅπως παρατηρεῖ ο Θ. Γιάγκου⁹, σημειώνεται ἐνδεχόμενα καί στήν Ἐκκλησία Ἀλεξανδρείας, μέσα ἀπό τή θέση τοῦ Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως, που γράφει ὅτι «τό βάπτισμα τῶν αίρετικῶν οὐκ οἰκεῖον καί γνήσιον ὕδωρ»¹⁰. Ἀκολουθῶς καί ο Κύριλλος Ἱεροσολύμων ἀναφέρει «μόνον γάρ οἱ αίρετικοί ἀναβαπτίζονται, ἐπειδή τό πρότερον οὐκ ἔστιν βάπτισμα»¹¹. Ἐεκάθαρα, λοιπόν, ἐπιβάλλεται ὁ ἀναβαπτισμός τῶν προσερχομένων στήν ὀρθοδοξία ἐτεροδόξων.

Ἐπίσης, παρόμοια πρακτική ἀκολουθοῦν οἱ σύνοδοι τοῦ Ἰκονίου καί τῶν Συνάδων τῆς Φρυγίας (χρονικά τοποθετοῦνται μεταξύ τῶν ἐτῶν 230 καί 235), με πρόεδρο τόν Καισαρείας Φιρμιλιανό¹², οἱ οἱοῦσες ἀπέρριψαν τό βάπτισμα τῶν

⁸ ΡΠΣ, τ. Γ', σ. 3.

⁹ ΘΕΟΔΩΡΟΥ Ξ. ΓΙΑΓΚΟΥ, Κανόνες καί Λατρεία, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 411.

¹⁰ Στρωματεῖς 1, 19, PG 8, 813 A.

¹¹ Προκατήχησις 6, PG 33, 345, A.

¹² Ὁ ἐπίσκοπος Καισαρείας Φιρμιλιανός σέ ἐπιστολή του πρὸς τόν Κυπριανό Καρχηδόνο (P. L., III, 1161 καί 1170) ὑποστηρίζει ξεκάθαρα τό ἀκύρο τοῦ βαπτίσματος τῶν αίρετικῶν: « *quod quidem adversus Stephanum vos dicere Afri potestis, cognita veritate errorem vos consuetudinis reliquisse. Ceterum nos veritati et consuetudinem jungimus, et consuetudini Romanorum consuetudinem sed veritatis opponimus, ab initio hoc teneutes, quod a Christo et ab Apostolo traditum est. Nec meminimus hoc apud nos aliquando coepisse, cum semper istic observatum sit ut non nisi unum Dei ecclesiam nossemus et sanctum baptismum non nisi sanctae ecclesiae compitaremus...Plurimi simul convenientes in Iconio diligentissime tractavimus et confirmavimus repudiandum esse omne omnino baptismum, quod sit extra ecclesiae constitutum*».

αιρετικών, συγκεκριμένα των Μοντανιστών, χαρακτηρίζοντάς το ως άκυρο. Ο Έλενος Ταρσού και ο Φιρμιλιανός¹³ συντάχθηκαν υπέρ του αναβαπτισμού των από αιρέσεων προσερχομένων, γιατί βασική τους θέση ήταν το ότι, εφόσον ο Χριστός είναι ένας και η πίστη μία, άρα ένα είναι και το βάπτισμα της Εκκλησίας¹⁴, επομένως το βάπτισμα των αιρετικών είναι άκυρο.

Η Ρώμη, όμως, είχε αντίθετη γνώμη, καθώς αποδεχόταν τους αιρετικούς με επίθεση των χειρών του επισκόπου και ευχή¹⁵. Προκλήθηκε, λοιπόν, έντονη διχογνωμία, η οποία ενισχύθηκε με αφορμή το σχίσμα των Νοβατιανών. Μετά την καταδίκη του σχίσματος οι οπαδοί του Νοβάτου, εκ των οποίων κάποιοι είχαν λάβει το ορθόδοξο βάπτισμα πριν προσέλθουν στους κόλπους του σχίσματος και στη συνέχεια αναβαπτίστηκαν από τους Νοβατιανούς και κάποιοι βαπτίστηκαν για πρώτη φορά από αυτούς, εξέφρασαν την επιθυμία να ενταχθούν και πάλι στους κόλπους της Εκκλησίας· τότε προκλήθηκε διάσταση απόψεων για τους δεύτερους, ανάμεσα στις Εκκλησίες Ρώμης και Καρχηδόνας.

Αναμφίβολα, οι κατά τον ορθόδοξο τρόπο βαπτισθέντες θα γινόταν δεκτοί χωρίς αναβαπτισμό. Για τη δεύτερη περίπτωση, όμως, εκφράστηκε διαφωνία ανάμεσα στον Στέφανο Α΄ Ρώμης (254-257) και στον Κυπριανό Καρχηδόνας. Οι Νοβατιανοί, ως σχισματικοί και όχι ως αιρετικοί, βάπτιζαν όπως όριζε ο εκκλησιαστικός τύπος, δηλαδή στο όνομα της Αγίας Τριάδας, ακολουθώντας έτσι βασική κανονική αρχή, όπως για παράδειγμα τον μζ΄ κανόνα των Αποστόλων¹⁶. Επομένως η Ρώμη δεν τους αναβάπτιζε. Ο Κυπριανός όμως διαφώνησε προς τον Επίσκοπο Ρώμης και επέμενε στον αναβαπτισμό των προσερχομένων από τους Νοβατιανούς, γιατί θεωρούσε ότι η χάρη του Θεού δεν ενεργεί εκτός της Εκκλησίας επομένως τα μυστήρια είναι άκυρα.

Η παραπάνω θέση επικυρώθηκε από τρεις συνόδους που συγκλήθηκαν τα έτη 255 και 256. Έτσι προκλήθηκε έριδα τον Γ΄ αιώνα, για το κύρος του βαπτίσματος των αιρετικών και σχισματικών. Ο Στέφανος Α΄ Ρώμης απαίτησε να

¹³ Για τα βιογραφικά του στοιχεία βλ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ελληνική Πατρολογία*, τ. Β΄, Θεσσαλονίκη 1978, σ. 955- 957.

¹⁴ Εφ. 4,5.

¹⁵ ΘΕΟΔΩΡΟΥ Ξ. ΓΙΑΓΚΟΥ *Κανόνες και Λατρεία*, Θεσσαλονίκη, 2001, σ. 411, 412.

¹⁶ ΡΠΣ, τ. Β΄, σ. 62-63.

συνταχθούν όλες οι Εκκλησίες με τη γραμμή της Ρώμης, διαφορετικά θα προέβαινε σε διακοπή της εκκλησιαστικής κοινωνίας. Το γεγονός αυτό μαρτυρείται και σε επιστολή του Διονυσίου Αλεξανδρείας (247- 265) προς τον διάδοχο του Στεφάνου, Ξύστον Β΄ (257- 258) «καθ' ὃν ὁ Στέφανος ἔπεσάλκει πρότερον καί περί Πλένου καί Φιρμιλιανοῦ καί πάντων τῶν τέ ἀπό Κιλικίας καί Καππαδοκίας καί Γαλατίας καί πάντων τῶν ἐξῆς ὁμορούντων ἔθνῶν ἄπειλῶν ὅτι θά διέκοπτε πᾶσαν κοινωνίαν μετ' αὐτῶν, ἐπειδή τοὺς αἰρετικούς ἀναβαπτίζουσι»¹⁷. Η πράξη της Ρώμης ὅπως εκφραζόταν ἀπό τον Στέφανο¹⁸, συνάντησε αντιρρήσεις, ὅπως φαίνεται ἀπό τις κατηγορίες του Ἰππόλυτου κατὰ του Πάπα Καλλίστου, ὅτι δεχόταν και δεύτερο βάπτισμα ἐκτός του ἀληθινοῦ, δηλαδή των αιρετικῶν¹⁹.

Το τέλος του Γ΄ αιώνα²⁰ θα βρει την ἐρίδα σε ατονία, λόγω του μαρτυρικοῦ θανάτου των πρωταγωνιστῶν της κατὰ το διωγμό του Βαλεριανοῦ. Ὅπως

¹⁷ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΤΡΕΜΠΕΛΑ, *Δογματικὴ τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τ. 3, Ἀθῆναι 1961, σ. 38, π. 2.

¹⁸ Ο Στέφανος Ρώμης ἀναγνώριζε το κύρος του βαπτίσματος των αιρετικῶν θέτοντας ὁμως ως βασικὴ προϋπόθεση της ἐπιστροφῆς τους στην καθολικὴ Ἐκκλησία την ἐπανάληψη του μυστηρίου του χρίσματος γιατί θεωροῦσε ὅτι ο βαπτισμένος στην αἵρεση λάμβανε τη χάρι του Χριστοῦ ὄχι ὁμως και τα χαρίσματα του Ἁγίου Πνεύματος. Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς το λόγο ο Κυπριανὸς ἀντέτασσε στον Στέφανο το ἐρώτημα γιατί να γίνεται ἀποδεκτὸ το βάπτισμα των αιρετικῶν και να κρίνεται ἀπορριπτέο το χρίσμα τους. Ἐπομένως, ἔλεγε, εἴν γίνεται ἀποδεκτὸ πρῶτο μυστήριο, το βάπτισμα, το ἴδιο πρέπει να ἰσχύει και για το δεύτερο, το χρίσμα (PL 3, 1159). Ἐπίσης ἀξίζουν ἰδιαίτερης παρατήρησης τα ὅσα σημειώνει ο Δίδυμος Αλεξανδρείας: «χρίονται οἱ ἀπὸ πάσης αἰρέσεως μετερχόμενοι, ἐπειδὴ οὔτε ἔχουσι τὸ ἅγιον χρίσμα ἐπίσκοπος δέ μόνος τῷ ἄνωθεν χάριτι τελεῖ τὸ χρίσμα» (*Περὶ Τριάδος* II 15, PG 39, 720).

¹⁹ *Φιλοσοφούμενα* IX, 22, PG 16, 3387.

²⁰ Για περισσότερες πληροφορίες και σχόλια σχετικά με τις συζητήσεις του γ΄ αιώνα για τον τρόπο ἀποδοχῆς των σχισματικῶν και αιρετικῶν βλ. ΑΓΑΘΑΓΓΕΛΟΥ ΧΑΛΚΗΔΟΝΟΣ, Ὑπόμνημα περὶ τοῦ κύρους τοῦ βαπτίσματος τῶν αἰρετικῶν καί σχισματικῶν, *Ὀρθοδοξία* 6 (1931), σ. 350-352· ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Περὶ τοῦ βαπτίσματος τῶν ἑτεροδόξων, *Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος* 14 (1915), σ. 470-472· ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ, Τὸ βάπτισμα τῶν αἰρετικῶν, *Νέα Σιών* 16 (1924) σ. 73-83· ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΣΤΕΦΑΝΙΔΟΥ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον*, Ἀθῆναι 1978, σ. 88-90· MANSI, στ. 621-

σημειώνει ο Α. Χριστοφιλόπουλος²¹, η Ρωμαϊκή Εκκλησία έκτοτε έμεινε σταθερή στην αναγνώριση του βαπτίσματος, όπως εκφράστηκε από τον Στέφανο. Μάλιστα η θέση αυτή περί του μη αναβαπτισμού των ετεροδοξων, καθιερώθηκε από τον η' κανόνα της Συνόδου της Αρελάτης (314), και επαναλήφθηκε σε επιστολές συγχρόνων ή μεταγενεστέρων Παπών, όπως του Σιρίκιου²² (384- 399) και του Ιννοκεντίου Α' ²³ (401- 417).

Όσον αφορά τις Εκκλησίες της Αιγύπτου, αυτές δεν παρουσιάζονται ασύμφωνες προς την περί βαπτίσματος πράξη της Ανατολής και των Αφρικανικών Εκκλησιών, όπως γίνεται αντιληπτό από την παρακάτω διατυπωθείσα στάση του Διονυσίου Αλεξανδρείας. Στις επιστολές του, που είχαν συμφιλιοτικό χαρακτήρα, προς τον Στέφανο και το διάδοχο του Ξύστο και προς δύο πρεσβυτέρους της Εκκλησίας της Ρώμης, τον Διονύσιο (μετέπειτα Πάπα) και Φιλήμονα²⁴, απέτρεψε τη λήψη ακραίων μέτρων της Ρώμης, δηλαδή της διακοπής της κοινωνίας προς πλήθος Εκκλησιών και την παραθεώρηση των αποφάσεων των συνόδων του Ικονίου και των Συνάδων.

Έτσι, ο νζ' κανόνας της Καρθαγένης τοπικής συνόδου ορίζει: «*μή ἐξεῖναι γίνεσθαι ἀναβαπτίσεις*»²⁵. Στα σχόλια του Ζωναρά σχετικά με τον προαναφερθέντα κανόνα, παρατίθενται τα εξής: «*Μή ἀναβαπτίζειν, εἰ μή τόν παρά ἀσεβῶν βαπτισθέντα, καί τοῖς ἱεροῖς Ἀποστόλοις ἐν μζ' κανόνι διατέτακται, καί ἐν ξή' κανόνι, μή δέχεσθαι τινά δευτέραν χειροτονίαν, τοῖς αὐτοῖς ὄριστα. Τούτοις οὖν τοῖς κανόσι ἐπόμενοι καί οἱ Πατέρες οὗτοι, τά αὐτά διετάξαντο, τουτέστιν*

623' J. ERICKSON, *Divergencies in Pastoral Practice in the Reception of Converts, Orthodox Perspectives on Pastoral Praxis*, εκδ. Τ. STYLIANOPOULOS, BROOKLINE MA 1988, σ. 151-157.

²¹ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Π. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, Ἡ εἰς τήν Ὁρθοδοξίαν προσέλευσις τῶν ἀλλοθρήσκων καί ἑτεροδόξων, *Θεολογία* 27 (1956), σ. 57.

²² PL 13, 1133.

²³ PL 20, 550.

²⁴ PG 16, 3387.

²⁵ ΡΠΣ, τ. ΣΤ', σ. 419. Ι. ΚΑΡΜΙΡΗ, Πῶς δεῖ δέχεσθαι τούς προσιόντας τῷ Ὁρθοδοξίᾳ ἑτεροδόξους, *Θεολογία*, τ. 25 (1954), σ. 215.

μηδένα αναβαπτίζεσθαι ὀρθῶς ἐξ ἀρχῆς βαπτισθέντα. Εἰ δέ παρά αίρετικῶν ἐβαπτίσθη τίς ἀλλόκοτον βάπτισμα, ἐκεῖνον βαπτίζεσθαι δεῖ· οὐ γάρ ἀναβαπτίσεις τοῦτο, ὅτι οὐδέ ὁ ἐβαπτίσθη, βάπτισμα λογίσεται, ἀλλά μολυσμός»²⁶. Επομένως, «κατ' ἀκρίβειαν» το βάπτισμα των αιρετικών θεωρείται μόλυσμα και καθ' αυτό απορρίπτεται ως άκυρο.²⁷

Τον Δ' αιώνα η Ανατολική Εκκλησία στο θέμα του αναβαπτισμού ακολουθεῖ την οδό που χάραξε η Σύνοδος της Καρχηδόνας, δηλαδή «διά νά δεχθῆς εἰς τούς κόλπους της τούς ὑπό αίρετικῶν βαπτισθέντας, ὑπεχρέου αὐτούς εἰς νέον βάπτισμα»²⁸.

Επιπρόσθετα, η εκκλησιαστική πράξη της Ανατολής αποτυπώνεται στους αποστολικούς κανόνες²⁹, οι οποίοι ως εκφραστές του εθιμικού δικαίου της Αρχαίας Εκκλησίας, κυρίως αυτής της Αντιόχειας³⁰, θεωρούν άκυρα τα μυστήρια που τελούνται από αιρετικούς, επομένως και το βάπτισμα, και κρίνουν καταδικαστέους όποιους τα αναγνωρίζουν.

Χαρακτηριστικά, ο κανόνας μς' επιβάλλει καθαίρεση στους κληρικούς – μάάλιστα χαρακτηρίζονται από τον Αριστηνό³¹ ως «ανίεροι» – στην περίπτωση που αναγνωρίζουν ως έγκυρο το βάπτισμα των αιρετικών και δεν τους αναβαπτίζουν. Πιο συγκεκριμένα αναφέρεται πως «*Επίσκοπον ἢ πρεσβύτερον αίρετικῶν*

²⁶ ΡΠΣ, τ. Γ', σ. 419- 420.

²⁷ Το βάπτισμα που έλαβε ο αιρετικός όντας στην αίρεση του, θεωρείται ανύπαρκτο, γι' αυτό και το βάπτισμα της Εκκλησίας εκλαμβάνονταν ως το πρώτο και μόνο και κανονικό βάπτισμα. «*Μόνον γάρ οἱ αίρετικοί ἀναβαπτίζονται, ἐπειδή τό πρότερον οὐκ ἦν βάπτισμα*», διδάσκει ο Κύριλλος Ιεροσολύμων (*Προκατήχησις*, PG 33, 345).

²⁸ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Π. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, ό.π., σ. 57.

²⁹ Οι αποστολικοί κανόνες απέκτησαν οικουμενικό κύρος με τον β' κανόνα της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου (691/692).

³⁰ ΠΑΥΛΟΥ ΜΕΝΕΒΙΖΟΓΛΟΥ, Μητρ. Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας, *Ιστορική εισαγωγή εἰς τούς ἱεροῦς κανόνας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Στοκχόλμη 1990, σ. 32 κ. εξ.

³¹ ΡΠΣ, τ. Β', σ. 61: «*Βάπτισμα, καί θυσίαν αίρετικῶν δεξάμενος ἱερεὺς ἀνίερος*».

δεξαμένους βάπτισμα ἢ θυσίαν καθαιρεῖσθαι προστάσσομεν, τίς γάρ συμφώνησις Χριστοῦ πρὸς Βελίαν; ἢ τίς μερίς πιστῶ μετὰ ἀπίστου;»³².

Αντιστοίχως, ο μζ' ορίζει: «Ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον τόν κατ' ἀλήθειαν ἔχοντα βάπτισμα, ἢ τόν μεμολυσμένον παρά τῶν ἀσεβῶν μή βαπτίσῃ, καθαιρεῖσθω, ὡς γελῶν τόν σταυρόν καί τόν τοῦ Κυρίου θάνατον, καί μή διακρίνων ἱερέας ψευδοἰερέων»³³. Κατά τον σχολιασμό του Ζωναρά, ένα βάπτισμα παραδίδεται για τους χριστιανούς. Το βάπτισμα όμως που έλαβαν οι αιρετικοί όντας στην αίρεση τους θεωρείται ακάθαρτο, γι' αυτό και επιτάσσεται πλέον ο αναβαπτισμός τους, διαφορετικά επιβάλλεται καθαίρεση του ιερέα: «Τίς ἐβαπτίσθη παρά ἀσεβοῦς ἄνθρωπος (τοῦτο γάρ ἐστὶ τὸ μολυνθῆναι) καὶ θέλων ἀποβαπτισθῆναι, καὶ συγκοινωνῆσαι τοῖς χριστιανῶν, οὐ προσεδέχθη παρά τοῦ ἐπισκόπου, ἢ τοῦ πρεσβυτέρου,

³² ΡΠΣ, τ. Β', σ. 61.

³³ ΡΠΣ, τ. Β', σ. 62. Ο άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης, ερμηνεύοντας το συγκεκριμένο κανόνα, παρατηρεῖ: «Ἐνα βάπτισμα εἶναι παραδεδομένον εἰς ἡμᾶς τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανούς, τόσον ἀπό τόν Κύριόν μας, ὅσον καί ἀπό τοὺς Θεῖους Αποστόλους, καί Αγίους Πατέρας, ἐπειδή καί ἕνας ἐστάθη ὁ σταυρός καί ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου, εἰς τῶν ὁποίων τόν τύπον τό βάπτισμα γίνεται, διὰ τοῦτο ὁ παρών Αποστολικός Κανὼν διορίζει, ὅτι ὁποῖος Ἐπίσκοπος, ἢ Πρεσβύτερος ἤθελε βαπτίσῃ δευτέραν φοράν ἄνωθεν καί ἐξ ἡμετέρων ὡσαν τόν τελείως ἀβάπτιστον ἐκεῖνον ὅπου ἐβαπτίσθη ἀληθῶς κατὰ τήν διαταγήν τοῦ Κυρίου καί τῶν Αποστόλων, καί τῶν Θεῶν Πατέρων, ἀπαραλλάκτως δηλαδή καθὼς βαπτίζονται οἱ ὀρθόδοξοι Χριστιανοί, ὁ τοιοῦτος ἄς καθαίρηται, ἐπειδή μέ τό δεύτερον αὐτόν ἀναβαπτισμόν, ἀνασταυρώνει καί παραδειγματίζει τόν Υἱόν τοῦ Θεοῦ, τό ὅποιον ἀδύνατον λέγει ὁ Παῦλος, καί δεύτερον τόν θάνατον τοῦ Κυρίου, τοῦ ὁποίου πλέον ὁ θάνατος δέν κυριεύει, κατὰ τόν ἴδιον Παῦλον. Ὅμοίως καί ὁποῖος Ἐπίσκοπος ἢ Πρεσβύτερος δέν ἤθελε βαπτίσῃ μέ τό τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας βάπτισμα τόν μεμολυσμένον, ἤτοι βαπτισθέντα παρά τῶν ἀσεβῶν, ἤγουν τῶν αίρετικῶν, ἄς καθαίρηται, ἐπειδή περιπαίξῃ τόν σταυρόν, καί τόν θάνατον τοῦ Κυρίου, νομίζοντας κακῶς καί σφαλερῶς, ὅτι τό μεμολυσμένον καί συγκαμερόν βάπτισμα τῶν αίρετικῶν, εἶναι τύπος τοῦ σταυροῦ καί τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου, τό ὅποιον δέν εἶναι, καί διὰ τοῦτο ἀποδέχεται αὐτό, καί ἔχει ἴσον μέ τό βάπτισμα τῶν ὀρθοδόξων... Οὔτε γάρ τό μυστήριον βάπτισμα τῶν αίρετικῶν κάμνει Χριστιανούς ἀληθεῖς τοὺς εἰς αὐτό βαπτιζομένους, οὔτε ἡ χειροτονία αὐτῶν κάμνει ἀληθεῖς ἱερεῖς τοὺς χειροτονημένους, κατὰ τόν ζῆ Αποστολικόν», Πηδάλιον, σ. 55-58.

λέγοντος μή ὀφείλειν καί ἀ□θις βαπτίζεσθαι τόν ἄπαξ βαπτισθέντα · φησί τοίνυν ὁ κανὼν καθαιρεῖσθαι τόν ἐπίσκοπον, ἢ τόν πρεσβύτερον τόν μή ἀ□θις βαπτίζοντα τόν τοιοῦτον, ἀλλὰ δεχόμενον αὐτόν μετὰ τοῦ ἀκαθάρτου βαπτίσματος»³⁴.

Τέλος, στα ίδια πλαίσια με τους προαναφερθέντες αποστολικούς κανόνες³⁵ κινείται και ο ξη΄ αποστολικός κανόνας: «Ε□ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος δευτέραν χειροτονίαν δέξεται παρά τινός καθαιρεῖσθω καί αὐτός καί ὁ χειροτονήσας, εἰ μή γε ἄρα συσταίῃ, ὅτι παρ' αἰρετικῶν ἔχει τήν χειροτονίαν. Τούς γάρ παρά τῶν τοιούτων βαπτισθέντας ἢ χειροτονηθέντας οὔτε πιστούς οὔτε κληρικούς εἶναι δυνατόν»³⁶.

Ενδεικτικοί της στάσης της εκκλησίας απέναντι στους ετεροδόξους είναι οι χαρακτηρισμοί³⁷ που τους αποδίδονται, όπως: «ἀκάθαρτοι», «ἀντίπαλοι Χριστοῦ», «ιέρόσυλοι καί ἁμαρτωλοί...ο□ς ὁ Κύριος πολεμίους καί ἀντιπάλους λέγει ἐν τοῖς εὐαγγελίοις» (κανόνας Καρχηδόνας)³⁸, «νεκροί» (Μ. Αθανάσιος)³⁹, «ἐχθροί της ἀλήθειας» (α΄ της Πενθέκτης)⁴⁰. Εξίσου αρνητικοί είναι και οι

³⁴ ³⁴ ΡΠΣ, τ. Β΄, σ. 63.

³⁵ Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί η διευκρίνιση που κάνει ο Θ. Γιάγκου σχετικά με τους αποστολικούς κανόνες και τη θέση τους κανονική παράδοση της Εκκλησίας. Χαρακτηριστικά αναφέρει: «Οι αποστολικοί κανόνες στην κανονική παράδοση της αρχαίας εκκλησίας δεν είχαν τη θέση έτσι όπως την περιγράφουν οι βυζαντινοί και οι μεταβυζαντινοί κανονολόγοι. Οι κανόνες αυτοί δεν καταχωρίζονται στις συλλογές κανόνων του δ΄ και του ε΄ αιώνα. Για πρώτη φορά εντάχθηκαν στη *Συναγωγή κανόνων εις ζ΄ τίτλους* περί τα μέσα του ζ΄ αιώνα από αντιοχειανό συμπληρητή, ενώ προσέλαβαν οικουμενικό κύρος με τον β΄ κανόνα της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου (691/692), αφού προηγουμένως περιελήφθησαν και στις νομοκανονικές συλλογές που χρησιμοποιούσε η εκκλησία της Κωνσταντινουπόλεως (*Νομοκάνων εις ν΄ τίτλους* και *Νομοκάνων εις ιδ΄ τίτλους*). Κρίνεται επιβεβλημένη αυτή η παρενθετική διευκρίνιση για να τονισθεί δεόντως η σημασία που είχαν οι κανόνες των Οικουμενικών Συνόδων και των Τοπικών του δ΄ αιώνα». Βλ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ Ξ. ΓΙΑΓΚΟΥ, ὁ.π., σ. 415, όπου και η σχετική βιβλιογραφία.

³⁶ ΡΠΣ, τ. Β΄, σ. 67.

³⁷ Βλ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ Ξ. ΓΙΑΓΚΟΥ, ὁ.π., σ. 407-408.

³⁸ ΡΠΣ, τ. Γ΄, σ. 4-5.

³⁹ ΡΠΣ, τ. Δ΄, σ. 78.

⁴⁰ ΡΠΣ, τ. Β΄, σ. 303.

χαρακτηρισμοί⁴¹ για την αίρεση: «πλάνη», «φαυλότης» που φέρνει τον όλεθρο (νζ΄ Καρθαγένης)⁴², «στρεβλότης» (κανόνας Καρχηδόνας)⁴³, «ρίζα πικρίας» η οποία «μίασμα γέγονε τῷ Καθολικῷ Ἐκκλησίῳ» (ις΄ Ζ΄ Οικουμενικής)⁴⁴.

Αλλά και ορισμένοι εκκλησιαστικοί πατέρες⁴⁵, στα συγγράμματά τους, εξαπολύουν δριμείς χαρακτηρισμούς εναντίον των αιρετικών, αλλά και αρκετοί κανόνες⁴⁶ απαγορεύουν την είσοδό τους στο ναό, τη συμπροσευχή μετά των ετεροδόξων, αλλά και οποιαδήποτε μυστηριακή κοινωνία, ακόμη και τις κοινωνικές επαφές⁴⁷. Έτσι, οι παντός είδους αιρετικοί βρίσκονται εκτός της εκκλησίας και κατ' επέκταση το «βάπτισμά» τους θεωρείται «ψευδοβάπτισμα» και «οὐκ ἀληθές» αφού τελείται εκτός της εκκλησίας. Επομένως επιβάλλεται γι' αυτούς ο αναβαπτισμός.

Ο Ζωναράς συγκεφαλαιώνει τη γνώμη της πλειοψηφίας των Πατέρων και αναφέρει ότι «πάντας αίρετικούς βαπτίζεσθαι οἱ ἱεροὶ Πατέρες ἐθέσπισαν ἵνα γάρ οὐκ ἔτυχον τοῦ θεοῦ βαπτίσματος, ἢ τυχόντες οὐκ ὀρθῶς, οὐδέ κατὰ τὸν τύπον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας αὐτοῦ ἔτυχον ἵδιό καὶ ὡς μηδέ τὴν ἀρχὴν βαπτισθέντας αὐτούς λογίζονται»⁴⁸.

1.3. Η περίοδος των Οικουμενικών Συνόδων

⁴¹ ΘΕΟΔΩΡΟΥ Ξ. ΓΙΑΓΚΟΥ, ὀ.π., σ. 408.

⁴² ΡΠΣ, τ. Γ΄, σ. 458.

⁴³ ΡΠΣ, τ. Γ΄, σ. 6.

⁴⁴ ΡΠΣ, τ. Β΄, σ. 622. Βλ. Αρχιμ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΨΑΝΗ, *Ἡ ποιμαντική διακονία κατὰ τοὺς ἱερούς κανόνας*, Πειραιεύς 1976, σ. 115.

⁴⁵ Ο ἅγιος Ἰωάννης ο Δαμασκηνός (*Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὀρθοδόξου πίστεως*, PG 94, 1117B-1120A) διδάσκει: «Ὅσοι τοίνυν εἰς Πατέρα καὶ Υἱόν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα βαπτισθέντες, μίαν φύσιν τῆς θεότητος ἐν τρισίν ὑποστάσεσι διδαχθέντες, αὐθις ἀναβαπτίζονται, οὗτοι ἀνασταυροῦσι τὸν Χριστόν».

⁴⁶ Βλ. χαρακτηριστικά τους κανόνες με΄, ξε΄, οα΄ των Αποστόλων, ς΄, λβ΄, λγ΄, λη΄, της Λαοδικείας.

⁴⁷ Βλ. π.χ. ια΄ κανόνα της Πενθέκτης.

⁴⁸ ΡΠΣ, τ. Β΄, σ. 189.

Γενικότερα, ως προς τη θέση της Εκκλησίας απέναντι στις αιρέσεις, καθώς ξεφεύγουμε χρονικά από τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες, παρατηρείται η εξής διαφοροποίηση: κατά γράμμα ακολουθία της παράδοσης, δηλαδή επανάληψη του βαπτίσματος, ως προς τις παλιές αιρέσεις και διαφορετική αντιμετώπιση, με εμφανείς δηλαδή τάσεις ελαστικότητας, ως προς τις μεταγενέστερες αιρέσεις. Θα λέγαμε, λοιπόν, ότι προτείνεται η χρυσή «μέση οδός», όπως διαφαίνεται παρακάτω. Πιο συγκεκριμένα, οι κανόνες η' και ιθ' της Α' Οικουμενικής Συνόδου (325), ο ζ' κανόνας της Β' Οικουμενικής Συνόδου (381) και 95^{ος} κανόνας της Πενθέκτης (692), χαρακτηρίζουν την παραπάνω πράξη της Εκκλησίας.

Η περίοδος των οικουμενικών συνόδων επιφέρει σταδιακά τη συστηματοποίηση της διδασκαλίας της Εκκλησίας, μέσα από τη διατύπωση κανόνων και δογμάτων.

Η Α' Οικουμενική Σύνοδος (325), αλλά και οι μετέπειτα που ακολουθούν, ορίζουν τον τρόπο αποδοχής⁴⁹ των ετεροδόξων ανάλογα με το βαθμό πλάνης στην οποία είχαν περιέλθει, κυρίως ως προς το βάπτισμα, αν δηλαδή αυτό είχε τελεστεί με τρεις καταδύσεις και στο όνομα της Αγίας Τριάδας. Με τρεις τρόπους, λοιπόν, γίνονται αποδεκτοί οι ετερόδοξοι στην Εκκλησία:

- α) Με την επανάληψη του βαπτίσματος
- β) Με τη χρήση με Άγιο Μύρο
- γ) Με επίδοση λίβελου, δηλαδή απλής αποκήρυξης της αίρεσης.

⁴⁹ Ο Β. Γιαννόπουλος σημειώνει: « Η Έκκλησία οὐδέποτε ἐφάρμοσε τὴν ἀρχὴν τῆς οἰκονομίας εἰς ἐπιστρέφοντας ἐξ ἀκραίων αἱρέσεων, ἀλλ' εἰς ἐπιστρέφοντας ἐκ τῶν θεωρουμένων ὡς μετριοπαθεστέρων. Ἡ διάκρισις αὐτὴ δὲν σημαίνει ὅτι τὰ μυστήρια τῶν αἱρετικῶν τῶν γινομένων δεκτῶν διὰ κρίσεως δι' Ἁγίου Μύρου, ἔχουν τί τό πλέον ἐκείνων τῶν ὁποίων ζητεῖται ἡ ἐπανάληψις καὶ τί τό ἕλαττον τῶν μυστηρίων τῶν αἱρετικῶν τῶν γινομένων δεκτῶν διὰ λιβέλλου. Καί ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὰ μυστήρια ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἀναγνωρίζονται δι' ἐπιδόσεως λιβέλλου ὑπό τοῦ ἐπιστρέφοντος, δὲν πρέπει νά θεωρῶνται ὡς εὕρισκόμενα εἰς ἐγγυτάτην σχέσιν πρὸς τὰ μυστήρια τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας;», Ἡ ἀποδοχὴ τῶν αἱρετικῶν κατὰ τὴν Ζ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο, *Θεολογία*, 59 (1988), σ. 532.

Πιο συγκεκριμένα, η Α΄ Οικουμενική Σύνοδος κλίνει προς την οικονομία, κυρίως με τον η΄ κανόνα ο οποίος δέχεται τους Καθαρούς, ακόμα και τους κληρικούς τους, με απλό λίβελο. Οι τελευταίοι διατηρούν την ιεροσύνη μετά όμως από χειροθεσία: «...ὥστε χειροθετούμενους αὐτούς, μένειν οὕτως ἐν τῷ κλήρῳ»⁵⁰. Ο Ζωναράς γράφει γι' αυτούς: «Καθαροί λέγονται οἱ Ναυατιανοί · ... Τούς γοῦν αίρεισώτας τούτου προσερχομένους, δέχεσθαι ὁ κανὼν οὕτως ὀρίζει, ὁμολογοῦντας ἐγγράφως, ὅτι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τηρήσουσι δόγματα, καί τούς δι' ἀνάγκην ἀρνησαμένους τόν Χριστόν δέξονται, καί οἰκονομήσουσιν αὐτούς κατὰ τούς καιρούς, τούς ὠρισμένους τῷ μετανοίῳ τῶν παραπεπτωκότων...»⁵¹. Ὅμως τα πράγματα διαφοροποιούνται για τους οπαδούς του Παύλου Σαμοσατέα⁵², τους «παυλιανίσαντες», γιατί με τον ιθ΄ κανόνα της ίδιας συνόδου ήταν υποχρεωτικός ο αναβαπτισμός τους κατά την εισδοχή τους στην Ορθοδοξία, γιατί δεν ανέφεραν το βάπτισμα στην Αγία Τριάδα: «προσφυγόντων τῷ καθολικῷ ἐκκλησίῳ...ἀναβαπτίζεσθαι αὐτούς ἐξ ἅπαντος»⁵³.

⁵⁰ ΡΠΣ, τ. Β΄, σ. 133. Σχετικά με την αποδοχή της ιεροσύνης των αιρετικών και τη σημασιολογική απόδοση της μετοχής «χειροθετούμενους», βλ. Β.Ν. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ, Ἡ ἀποδοχή τῶν αίρειτικῶν κατὰ τήν Ζ΄ Οἰκουμενικήν σύνοδον, *Θεολογία* 59 (1988), σ. 537 κ. εξ.

⁵¹ ΡΠΣ, τ. Β΄, σ. 133-134.

⁵² Για τους οπαδούς του Παύλου Σαμοσατέα, ο Βαλσαμών γράφει: «Περὶ δέ τῶν παυλιανισάντων ἐρώτησις γέγονε, τίνες εἰσὶ καὶ ἄλλοι μὲν ἄλλα εἶπον · ἐγὼ δέ εὗρον ἐν διαφόροις βιβλίοις, ὅτι Παυλικιανοί, οἱ Μανιχαῖοι μετωνομάσθησαν, ἀπὸ Παύλου τινός Σαμοσατέως...Οὗτος ἐκήρυξεν ἓνα Θεόν εἶναι, Πατέρα καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα τόν αὐτόν λεγόμενον · εἰς γάρ, φησὶν, ἐστὶ Θεός, καὶ ὁ Υἱὸς αὐτοῦ ἐν αὐτῷ, ὡς ὁ λόγος ἐν ἀνθρώπῳ · οὗτος δέ ὁ Λόγος ἐλθὼν ἐπὶ τῆς γῆς ὤκησεν ἐν ἀνθρώπῳ Ἰησοῦ καλουμένῳ, καὶ τήν οἰκονομίαν πληρώσας, ἀνήλθε πρὸς τόν Πατέρα. Ὁ δέ Ἰησοῦς οὗτος κατωθέν ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστός ὡς ἀπὸ Μαρίας ἀρξάμενος...Ἐμοὶ δέ δοκεῖ τόν κανόνα ταῦτα διορίζεσθαι μᾶλλον περὶ τῶν ἀπὸ ὀρθοδόξων εἰς αίρεισιν Παυλικιανῶν παραπεσόντων, καὶ βάπτισμα δεξαμένων θρησκείας μωσαρᾶς · καὶ τοῦτο εἶναι κυρίως Παυλιανισμόν, οὐ μὴν τό εἶναι τινά ἀρχῆθεν Παυλικιανόν. Διὸ καὶ κατὰ τόν παρόντα κανόνα, ὀφείλουσιν ἀναβαπτίζεσθαι οἱ τοιοῦτοι». ΡΠΣ, τ. Β΄, σ. 161.

⁵³ ΡΠΣ, τ. Β΄, σ. 158-159.

Συμπορευτής στις απόψεις του με το πνεύμα της προαναφερθείσας συνόδου παρουσιάζεται ο Μέγας Βασίλειος, ο οποίος βέβαια απηχεί και τις απόψεις της εποχής του, όπως αυτές εκτίθενται στους δύο κανόνες του, τον α' και μζ'⁵⁴.

Αρχικά, ο ιερός πατέρας κάνει τριμερή διάκριση των ετεροδόξων ανάμεσα σε αιρετικούς, σχισματικούς και παρασυνάγωγους. Στις αιρέσεις υπάγει «τούς παντελῶς ἀπερρηγμένους, καί κατ' αὐτήν τήν πίστιν ἀπηλλοτριωμένους»⁵⁵, στα σχίσματα «τούς δι' αἰτίας τινάς ἐκκλησιαστικᾶς, καί ζητήματα ἰάσιμα, πρὸς ἀλλήλους διενεχθέντας»⁵⁶ και, τέλος, παρασυναγωγές ονομάζει «τάς συνάξεις τάς παρά τῶν ἀνυποτάκτων πρεσβυτέρων, ἢ ἐπισκόπων, καί παρά τῶν ἀπαιδευτῶν λαῶν γινομένας». Απορρίπτει το βάπτισμα των αιρετικών· δέχεται, όμως, το βάπτισμα των σχισματικών, επικαλούμενος την οικονομία, όπως εξάλλου και η Α' Οικουμενική Σύνοδος. Παράλληλα για τους παρασυνάγωγους προτρέπει εγκάρδια μετάνοια, ώστε να γίνουν και πάλι ένα σώμα με την Εκκλησία. Πιο συγκεκριμένα «τό μὲν τῶν αἰρετικῶν (βάπτισμα), παντελῶς ἀθετῆσαι· τό δέ τῶν ἀποσχισάντων, ὡς ἔτι ἐκ τῆς ἐκκλησίας ὄντων, παραδέξασθαι τούς δέ ἐν ταῖς παρασυναγωγαῖς, μετανοίῃ ἀξιολόγῃ καί ἐπιστροφή βελτιωθέντας, συνάπτεσθαι πάλιν τῇ ἐκκλησίῃ, ὥστε πολλάκις καί τούς ἐν βαθμῇ συναπελθόντας τοῖς ἀνυποτάκτοις, ἐπειδᾶν μεταμεληθῶσιν, εἰς τήν αὐτήν παραδέχεσθαι τάξιν»⁵⁷.

⁵⁴ Πρόκειται για απάντηση του Μεγ. Βασιλείου σε επερώτηση του επισκόπου Ικονίου Αμφιλοχίου της Μητροπόλεως Φρυγίας, κατά πόσο το βάπτισμα των διαφόρων αιρετικών ή σχισματικών είναι έγκυρο και προέρχονται (οι α' και μζ' κανόνες) από τις ονομαζόμενες «Κανονικές Επιστολές» (Επιστολή ΡΠΗ', Κανονική Α', ΡG 32, 664C- 672A και Επιστολή ΡΛΘ', Κανονική Β', ό.π., 729C- 732B)· ΡΠΣ, τ. Δ', σ. 89-92.

⁵⁵ ΡΠΣ, τ. Δ'. σ. 89.

⁵⁶ ΡΠΣ, τ. Δ'. σ. 89.

⁵⁷ ΡΠΣ, τ. Δ', σ. 89-92. Ερμηνεύοντας τη θέση του Μεγάλου Βασιλείου, ο Αριστηνός παρατηρεί: « Ἐγκρατίτας, καί Σακκοφόρους, καί Ἀποτακτίτας, ἀναβαπτίσεις· εἰ γάρ καί λέγοιεν, ὅτι εἰς Πατέρα καί Υἱόν καί ἅγιον Πνεῦμα ἐβαπτίσθησαν, ἀλλ' ἐπεὶ κακῶν ποιητῆν τόν Θεόν βλασφημοῦσι κατά Μαρκίωνα, μή ἀναβαπτίζόμενοι, ἄδεκτοι. Ἐν τῷ πρώτῳ αὐτοῦ κανόνι ὁ μέγας οὗτος τῆς ἐκκλησίας πατήρ τό τῶν Ἐγκρατιτῶν, καί Ναυατιανῶν, ἤτοι Καθαρῶν βάπτισμα, κατά

Επίσης, η τοπική Σύνοδος της Λαοδικείας (364) με τον ζ' κανόνα της, αναγνωρίζει το βάπτισμα των σχισματικών Ναυατιανών, Τεσσαρεσκαίδεκατιτών και ορίζει να γίνονται δεκτοί στη χριστιανική Εκκλησία με χρίσμα, αφού προηγουμένως αναθεματίσουν τις αιρετικές δοξασίες στις οποίες μέχρι τότε πίστευαν: «Περί τοῦ τούτος ἐκ τῶν αἰρέσεων, τουτέστι Ναυατιανῶν, ἤτοι Φωτεινιανῶν, ἢ Τεσσαρεσκαίδεκατιστῶν, ἐπιστρεφομένους, εἴτε κατηγουμένους, εἴτε πιστούς τούτους παρ' ἐκείνοις, μὴ προσδέχεσθαι, πρὶν ἀναθεματίσωσι πᾶσαν αἴρεσιν, ἐξαιρέτως δὲ ἐν ἰσχυρῶν κατήχοντο· καὶ τότε λοιπὸν τούτους λεγομένους παρ' αὐτοῖς πιστούς, ἐκμανθάνοντας τὰ τῆς πίστεως σύμβολα, χρισθέντας τὴν ἀγίαν χρίσματι, οὕτω κοινωνεῖν τῶν μυστηρίων τῶν ἀγίων»⁵⁸. Τους αποκαλεῖ αιρετικούς, γιατί την εποχή εκείνη η λέξη «αιρετικός» είχε γενική σημασία.⁵⁹ Παρόμοια στάση κρατά και ο η' κανόνας της ίδιας συνόδου: «Περί τοῦ τούτος ἀπὸ τῆς αἰρέσεως τῶν λεγομένων Φρύγων ἐπιστρέφοντας, εἰ καὶ ἐν κλήρῳ νομιζομένῳ παρ' αὐτοῖς τυγχάνοιεν, εἰ καὶ μέγιστοι λέγοιντο, τούτους τοιούτους μετὰ πάσης ἐπιμελείας κατηχεῖσθαι τὴν καὶ βαπτίζεσθαι ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπων τὴν καὶ πρεσβυτέρων»⁶⁰.

Από τη Β' Οικουμενική Σύνοδο (381) παρατηρεῖται διεύρυνση της οικονομίας, αφού εμφανίζεται ακόμη πιο επιεικής με τον ζ' κανόνα⁶¹ της. Εδώ, οι

λόγον οικονομίας ἐδέξατο, καὶ προσέταξε μόνον ἀγίῳ μύρω τούτους χρίεσθαι, προσερχομένους τῇ καθολικῇ πίστει, καὶ τὰς αἰρέσεις αὐτῶν ἀναθεματίζοντας...». ΡΠΣ, τ. Δ', σ. 199.

⁵⁸ ΡΠΣ, τ. Γ', σ. 176.

⁵⁹ Βλ. ΑΡΧΙΜ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ, Το βάπτισμα τῶν αἰρετικῶν, *Νέα Σιών* 16 (1924), σ. 101,102.

⁶⁰ ΡΠΣ, τ. Γ', σ. 177, 178.

⁶¹ «Περί τοῦ πὸς δεκτέον εἶναι τούτους αἰρετικούς: Τούτους προστιθεμένους τῇ Ὀρθοδοξίᾳ καὶ τῇ μερίδι τῶν σωζομένων, ἀπὸ αἰρετικῶν, δεχόμεθα κατὰ τὴν ὑποτεταγμένην ἀκολουθίαν καὶ συνήθειαν. Ἀρειανούς μὲν καὶ Μακεδονιανούς καὶ Σαββατιανούς, καὶ Ναυατιανούς, τούτους λέγοντας ἑαυτούς Καθαρούς καὶ Ἀριστερούς, καὶ τούτους Τεσσαρεσκαίδεκατίτας, εἴτουν Τετραδίτας, καὶ Ἀπολλιναριστᾶς δεχόμεθα διδόντας λιβέλλους, καὶ ἀναθεματίζοντας πᾶσαν αἴρεσιν μὴ φρονοῦσαν, ὡς φρόνει ἡ ἀγία τοῦ Θεοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία καὶ σφραγιζομένους, ἤτοι χριστομένους, πρῶτον

αιρετικοί γίνονται αποδεκτοί στην Εκκλησία μόνο με χρίσμα αρκεί, βέβαια, να έχουν βαπτιστεί στο όνομα της Αγίας Τριάδας, με τριπλή κατάδυση, όπως ορίζει ο εκκλησιαστικός τύπος: «*Εὐνομιανούς μὲν τοι τούς εἰς μίαν κατάδυσιν βαπτιζομένους καὶ Μοντανιστᾶς τούς ἐνταῖθα λεγομένους Φρύγας καὶ Σαβελλιανούς τούς υἰοπατορίαν διδάσκοντας [...] ὡς Ἑλληνας δεχόμεθα*»⁶². Διαφορετικά, επιτάσσεται ο αναβαπτισμός τους. Οι αιρετικοί, λοιπόν, διακρίνονται σε βαπτιστέους και μη. Εδώ εντοπίζεται και η προβληματική της φαινομενικής αντίθεσης ανάμεσα στον ζ΄ της Β΄ και στην εκκλησιαστική πράξη όπως αυτή διατυπώθηκε κανονικά από τον άγιο Κυπριανό και άλλους Πατέρες, όπως για παράδειγμα τον Μέγα Βασίλειο και όπως αυτή συναντάται και στους Αποστολικούς Κανόνες, που αποβάλλουν το βάπτισμα όλων των αιρετικών και επομένως επιτάσσουν αναβαπτισμό. Αυτή η αντίθεση εκφράζεται ως απορία από τον άγιο Νικόδημο τον Αγιορείτη. Γιατί η Β΄ Οικουμενική Σύνοδος «*δέν ἀπέβαλεν ὅλων τῶν αίρετικῶν τό βάπτισμα, κατά τούς ἀποστολικούς κανόνας καί τήν περί τόν ἅγιον Κυπριανόν σύνοδον, καί ὅλους τούς Πατέρας [...], ἀλλά καί ἄλλων μὲν αίρετικῶν ἐδέχθη τό βάπτισμα, ἄλλων δέ οὐχί;*»⁶³.

Βέβαια, ο ίδιος ο Άγιος, στα πλαίσια ερμηνευτικής προσέγγισης του κανόνα του Αγίου Κυπριανού, απαντάει σε άλλο σημείο ως εξής, «*ἀλλά καί ἀνίσως τινάς καλῶς ἐρευνήσῃ, μέλλει νά εὕρῃ τούς αίρετικούς τούτους, ὅπου οἰκονομικῶς ἐδέχθη ἢ δευτέρα οἰκουμενική σύνοδος, νά ἴσαν περισσότεροι ἀπό τούς τότε εἰς*

τῶ ἀγίῳ μύρῃ τό τέ μέτωπον, καί τούς ὀφθαλμούς, καί τās ρίνας, καί τό στόμα, καί τὰ ὦτα · καί σφραγίζοντες αὐτούς, λέγομεν · Σφραγίς δωρεᾶς Πνεύματος ἀγίου. Εὐνομιανούς μέντοι τους εἰς μίαν κατάδυσιν βαπτιζομένους, καὶ Μοντανιστᾶς, τούς ἐνταῖθα λεγομένους Φρύγας καὶ Σαβελλιανούς, τούς υἰοπατορίαν διδάσκοντας, καί ἕτερα τινά καί χαλεπά ποιοῦντας, καί τās ἄλλας πάσας αίρέσεις, (ἐπειδή πολλοί εἰσίν ἐνταῖθα, μάλιστα οἱ ἀπό Γαλάτων χωρᾶς ὀρμώμενοι), πάντας τούς ὑπ' αὐτῶν θέλοντας προστίθεσθαι τή ὀρθοδοξία, ὡς Ἑλληνας δεχόμεθα...». Βλ. σχετικά και π. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ, Ὁμολογῶ ἔν βάπτισμα, Αθήνα 1996, σ. 12 κ.εξ, όπου παρατίθεται ο συγκεκριμένος κανόνας αλλά και αναλύεται.

⁶² ΡΠΣ, τ. Β΄, σ. 187, 188.

⁶³ Πηδάλιον, σ. 53.

αἵρεσιν πεσόντας ἱερωμένους βεβαπτισμένοι, καί διά τοῦτο ἐμεταχειρίσθη τήν οἰκονομίαν αὐτήν»⁶⁴. Αὐτοί που ἐγίναν δεκτοί στην Ἐκκλησία κατ' οἰκονομία, διέσωζαν το ἐκκλησιαστικά και κανονικά ὀρθό βάπτισμα τῶν τριῶν καταδύσεων και ἀναδύσεων.

Αναντίρρητα, ὅλα τα παραπάνω ἐξηγούνται μέσα στο κλίμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκρίβειας και οἰκονομίας⁶⁵ που ἐφάρμοξε ἡ Ἐκκλησία, δρώντας

⁶⁴ Πηδάλιον, σ. 370.

⁶⁵ Ο Α. ΘΕΟΔΩΡΟΥ σημειώνει για την εφαρμογή τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας: «Ἐντεῦθεν παῖς αἵρετικός ἢ σχισματικός ἢ καθηρημένος λειτουργός ἢ καθ' οἴονδήποτε τρόπον ἀποστάτης ἐκπεσῶν καί ἀποκοπεῖς τῆς κοινωνίας μετά τῆς πραγματικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἀδυνατεῖ νά τελέση ἐγκύρως τά μυστήρια, ἤτοι νά μεταδώσῃ τήν θεῖαν χάριν, τήν ὁποῖαν ὁ ἴδιος δέν κατέχει. Ἐπομένως κατά τήν ὀρθόδοξον πίστιν μόνον τά ἐν τοῖς κόλποις τῆς μιᾶς Ἐκκλησίας κοινικῶς τελούμενα μυστήρια εἶναι ἔγκυρα καί κατά τόν λόγον τοῦτον πάροχα τῆς θεῖας εὐλογίας, ἐνῶ τά ἐκτός αὐτῆς τελεσιουργούμενα, καί αὐτά ἔτι τά διαφυλάσσοντα ἀκέραιον τό ἐξωτερικόν μέρος αὐτῶν (τά λεγόμενα τυπικῶς ὀρθά), εἶναι γενικῶς ἄκυρα. Καί ναί μὲν ἐνίοτε καί κατ' οἰκονομίαν ἢ Καθολική τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία (ἢ Ὁρθόδοξος) ἀνεγνώριζε παλαιόθεν καί ἐξακολουθεῖ καί μέχρι σήμερον ἀναγνωρίζουσα τό κύρος τοῦ Βαπτίσματος ὠρισμένων ἐκ τῶν προσιόντων εἰς τούς κόλπους αὐτῆς αἵρετικῶν καί σχισματικῶν. Τοῦτο ὅμως, ἐκτός τοῦ ὅτι ἀποτελεῖ μέτρον προσωρινόν ὄλως καί πρόσκαιρον, πρὸς ὧραν μόνον παρεκκλίνον τοῦ μέτρου τῆς δογματικῆς ἀκρίβειας καί ἀποβλέπον εἰς μείζονα πνευματικὴν ὠφέλειαν τῆς Ἐκκλησίας, καί ἐπομένως οὐδόλως συνιστῶν κανόνα σταθερόν καί μέτρον νόμιμον ἀποδοχῆς τῶς εἰς τούς κόλπους αὐτῆς προσερχομένων αἵρετικῶν, κατά θεωρίαν τουλάχιστον οὐδαμῶς πρέπει νά λυμαίνεται τό κύρος καί τήν ἀλήθειαν τοῦ ἀξιώματος τῆς δογματικῆς ἀκρίβειας, καθ' ἣν σταθμώμενα τά ἐκτός αὐτῆς τελούμενα μυστήρια εἶναι γενικῶς ἄκυρα. Κατά τούς λόγους τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Εὐλογίου (580- 607): « Τότε τὰς οἰκονομίας ὁ ὀρθός λόγος μεταχειρίζεται, ὅτε τό δόγμα τῆς εὐσεβείας οὐδέν παραβλάπτεται...μέχρι γάρ τούτου τά τῆς οἰκονομίας ὁ ὀρθός λόγος ἀνέχεται, μέχρις ἂν οὐδέν καινοτομητῆται τῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων», ΑΝΔΡΕΟΥ Θ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ, Ἡ Μυστηριακή Διακοινωνία (Intercommunio) ἐξ ἀπόψεως Ὁρθόδοξου Συμβολικῆς, ἐν Ἀθήναις 1973. Ο Α. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ δίνει τὸν ἐξῆς ὀρισμό για τὴν οἰκονομία: «Οἰκονομία εἶναι ἡ, κατ' ἄκρην ἀπὸ χριστιανικῆς διαθέσεως καί συνεπῶς πρωτοβουλίας τῶν τῆν Ἐκκλησίαν διοικούντων συγκατάβασιν καί ἐπιείκειαν εἰς ὠρισμένας μόνον περιπτώσεις, ἀναστολή τῆς ἀπολύτου καί αὐστηρᾶς ἐπιβολῆς τῶν κανονικῶν καί ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων εἰς ὅ,τι ἀφορᾶ τήν

εκάστοτε, ανάλογα με τα πρόσωπα και τις συνθήκες, μέσα σε κλίμα ακρίβειας ή οικονομίας, διάκρισης και αγάπης για τον άνθρωπο. Και αυτή ακριβώς η εναλλαγή ακρίβειας και οικονομίας δε σηματοδοτεί αντίθεση και αντίφαση ανάμεσα στην εκκλησιαστική και τη συνοδική παράδοση, αλλά αίρει και την παραμικρή υπόνοια αντιφάσεων μεταξύ των Ιερών Κανόνων και των Συνόδων⁶⁶. Αυτήν την άποψη συμμερίζεται και ο Κ. Οικονόμος, σύμφωνα με τον οποίο οι αποστολικοί κανόνες «*ἐτέθησαν πρὸς ἀκρίβειαν*», ενώ η Β΄ Οικουμενική Σύνοδος και η Πενθέκτη, αντίστοιχα, εφάρμοσαν την οικονομία για λόγους ιστορικούς, «*ταύτην ἀπαιτούντων τῶν τότε καιρῶν*»⁶⁷.

Ο συγκεκριμένος κανόνας, (ο ζ΄ της Β΄), όπως παρατηρεί ο Χ. Παπαδόπουλος⁶⁸, μαρτυρείται απ' όλους τους αρχαίους ελληνικούς κώδικες, επαναλήφθηκε από τον 95^ο κανόνα της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου, συμπεριλήφθηκε στον Νομοκάνονα του Φωτίου⁶⁹, στο *Σύνταγμα κατά στοιχείον*⁷⁰ του φιλοησυχαστή ιερομονάχου Ματθαίου Βλάσταρη και επίσης σχολιάστηκε από τους κανονολόγους Βαλσαμόνα και Ζωναρά, ως κανόνας της Β΄ Οικουμενικής Συνόδου. Οι παραπάνω μαρτυρίες αποδεικνύουν ότι η Εκκλησία

*ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν καὶ εὐταξίαν ἄνευ οἰασδήποτε τῶν δογματικῶν ὀρίων μετακινήσεως καὶ ἢ κατὰ πλήρη ἢ μερικὴν παρέκκλισην τῶν τῆν ἐκκλησιαστικὴν ζωὴν διεπουσῶν κανονικῶν διατάξεων διευθέτησις τῶν δημιουργουμένων συνθηκῶν ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν διὰ ταύτην ἐνδιαφερομένων μελῶν τῆς ἐκκλησίας», *Η Οικονομία κατὰ τό κανονικόν δίκαιόν της Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Ἀθήναι 1949, σ. 82.*

⁶⁶ π. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ, ὀ.π., σ. 44.

⁶⁷ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ, *Τα σωζόμενα εκκλησιαστικά συγγράμματα*, τ. Α΄, Ἀθήνησιν, 1862, σ. 488, 491.

⁶⁸ Αρχιμ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Περὶ τοῦ βαπτίσματος τῶν ἑτεροδόξων, *Ἐκκλησιαστικός Φάρος*, 14 (1915), σ. 473- 475.

⁶⁹ Τίτλος ΙΒ΄, κεφ. Ιδ΄, ΡΠΣ, τ. Α΄, σ. 273.

⁷⁰ Στοιχείον Α΄, κεφ. Β΄, ΡΠΣ, τ. ΣΤ΄, σ. 59, 63- 64. Ὅπως παρατηρεῖ ο Θ. ΓΙΑΓΚΟΥ, οι νομοκανονικές συλλογές της περιόδου της τουρκοκρατίας, παραπέμπουν στον Βλάσταρη σχετικά με τον τρόπο αποδοχής των αιρετικών και σχισματικών: *Νομοκάνονας πάνυ ωφέλιμος και πλουσιώτατος*, στον οποίο καταγράφεται το εξής: «*Περὶ δὲ τῶν αίρετικῶν ποῖοι ἀναβαπτίζονται καὶ ποιοὶ μόνον χρίονται τῷ θεῷ μύρῳ ζήτει εἰς τόν Ματθαῖον, διὰ τό πλήθος, κεφάλαιον β΄ τοῦ Ἀ΄ στοιχείου...*», Α. PAVLOV, *Nomokanon pri hol' sem trebnike*, Μόσχα 1897, σ. 356.

τον θεώρησε ως γνήσιο κανόνα της Β΄ Οικουμενικής Συνόδου και όχι μεταγενέστερο⁷¹.

Την ίδια πρακτική, λοιπόν, με τον ζ΄ της Β΄, ακολουθεί και η Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδος, με τον 95^{ος} κανόνα⁷² της, που στην ουσία επαναλαμβάνει τον ζ΄ της Β΄, με κάποια συμπληρωματικά στοιχεία⁷³, όπως τον τρόπο αποδοχής των αιρετικών που στο μεταξύ είχαν εμφανιστεί, κυρίως των Νεστοριανών και Μονοφυσιτών που αρνιούνταν το χριστολογικό δόγμα. Οι τελευταίοι γίνονται δεκτοί με απλό λιβέλλο. Η παραπάνω επανάληψη επικυρώνει και παγιώνει την μέχρι τότε εκκλησιαστική πράξη.

Κάνοντας αντιπαραβολή των δύο προαναφερθέντων κανόνων, οδηγούμαστε στα εξής συμπεράσματα⁷⁴ σχετικά με τον τρόπο αποδοχής των αιρετικών:

α) Όσοι επιστρέφουν από αιρέσεις «αἱ ὅποια ἀκρωτηριάζουν παραμορφωτικῶς τό πρόσωπον καί τό ἔργον τοῦ Ἰησοῦ, πρέπει νά ἀναβαπτίζονται καί νά ἀναχειροτονῶνται»⁷⁵

β) Οι επιστρέφοντες Αρειανοί (εκτός από τους Ευνομιανούς), οι Καθαροί, οι Αριστεροί, οι Τεσσαρεσκαίδεκατίται και Απολλιναρισταί, γίνονται δεκτοί με χρήση μύρου. Στο σημείο αυτό, ο κανόνας της Πενθέκτης αναφέρει και τους νέους αιρετικούς που προέκυψαν μετά τη Β΄ Οικουμενική Σύνοδο και συγκεκριμένα τους Νεστοριανούς και τους Μονοφυσίτες (Ευτυχιανιστές και Σεβηριανούς). Οι τελευταίοι γίνονται δεκτοί στην Εκκλησία με λιβέλο. Βέβαια

⁷¹ Σχετικά με τη γνησιότητα του ζ΄ της Β΄, βλ. το σύγγραμμα του π. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ ό.π., σ. 28- 36.

⁷² ΡΠΣ, τ. Β΄, σ. 529-531.

⁷³ Στον ζ΄ της Β΄ προστίθεται το εξής κείμενο: «Καί τούς Μανιχαίους δέ, καί τούς Οὐαλεντινιανούς καί Μαρκιωνιστᾶς, καί τούς ἐκ τῶν ὁμοίων αἱρέσεων προσερχομένους, ὡς Ἕλληνας δεχόμενοι ἀναβαπτίζομεν· Νεστοριανούς δέ, Εὐτυχιανιστᾶς, καί Σεβηριανούς, καί τούς ἐκ τῶν ὁμοίων αἱρέσεων χρή ποιεῖν λιβέλλους, καί ἀναθεματίζειν τήν αἵρεσιν αὐτῶν, καί Νεστόριον, καί Εὐτυχέα, καί Διόσκορον, καί Σεβηρον· καί τούς λοιπούς ἐξάρχους τῶν τοιούτων αἱρέσεων καί τούς φρονοῦντας τά αὐτῶν, καί πάσας τάς προαναφερομένας αἱρέσεις, καί οὕτω μεταλαμβάνειν τῆς ἀγίας κοινωνίας».

⁷⁴ Β. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ, *Ἡ ἀποδοχή τῶν αἱρετικῶν...*, ό.π., σ. 543, 544.

⁷⁵ Ο.π., 543.

δεν είναι η πρώτη φορά που γίνεται διαχωρισμός των αιρετικών σε κατηγορίες. Ο Μέγας Βασίλειος στην Α΄ επιστολή του προς Αμφιλόχιο⁷⁶ κάνει λόγο για αιρετικούς, σχισματικούς και παρασυνάγωγους. Επίσης και η Α΄ Οικουμενική Σύνοδος διέκρινε, ως προς την αναγνώριση του βαπτίσματος και της χειροτονίας των από τις αιρέσεις προερχόμενους, τους Καθαρούς από τους Παυλιανίσαντες.

Μπορούμε, λοιπόν, με βάση τα παραπάνω δεδομένα, να μιλήσουμε για διάκριση των αιρετικών σε τρεις κατηγορίες ή τάξεις⁷⁷: α) σε όσους εκ των ετεροδόξων γίνονται αποδεκτοί στην ορθόδοξη εκκλησία με αναβαπτισμό, β) σε όσους απλώς χρίονται με άγιο μύρο και τέλος γ) σε όσους γίνονται αποδεκτοί με λίβελλο. Η διαίρεση αυτή συναντάται αργότερα στα ευχολόγια⁷⁸, όπως στο Βαρβερινό ευχολόγιο (κώδικας 336, η΄ αι.)⁷⁹, καθώς επίσης και στα ευχολόγια Coisl. 213, Βησαρίωνος, Κρυπτοφέρρης GB 1 (ια΄ αι.), Εθνικής Βιβλιοθήκης Αθηνών 662 (ιβ΄ αι.)⁸⁰ κ.ά., τα οποία είναι διαποτισμένα από την πράξη του «πατριαρχικού ευχολογίου»⁸¹, που στην ουσία διαμόρφωσε την πράξη των

⁷⁶ ΡΠΣ, τ. Δ΄, σ. 89-92.

⁷⁷ Στην πρώτη τάξη περιλαμβάνονται οι : Παυλικιανοί, Σαβελλιανοί, Μανιχαίοι, Γνωστικοί, Μαρκιωνίτες, Ουαλεντινιανοί, Φωτεινιανοί, Εβιωνίτες, Ευνομιανοί, Μοντανιστές, Πεπουζηνοί. Στη δεύτερη τάξη οι Νοβατιανοί, Σαββατιανοί, Τεσσαρεσκαίδεκατίτες, Αρειανοί, Μακεδονιανοί, Απολλιναριστές, Νεστοριανοί, Ευτυχιανοί και λοιποί Μονοφυσίτες, εφόσον βέβαια τελούσαν το βάπτισμα με τρεις καταδύσεις στο όνομα της Αγίας Τριάδας. Στην Τρίτη τάξη ανήκουν οι: Μελετιανοί, Μασσαλιανοί και σύμφωνα με την Πενθέκτη οι Νεστοριανοί, Ευτυχιανοί και Σεβηριανοί. Από τον ενδέκατο αιώνα και εξής στη δεύτερη κατηγορία εντάσσονται οι Νεστοριανοί και Μονοφυσίτες και σύμφωνα με τον όρο του 1755 της συνόδου της Κωνσταντινούπολης εντάσσονται στην πρώτη κατηγορία. Βλ. Ι. ΚΑΡΜΙΡΗ, Πῶς δεῖ δέχεσθαι..., ό.π., *Θεολογία*, 25 (1954), σ. 222.

⁷⁸ Ι. ΚΑΡΜΙΡΗ, Πῶς δεῖ δέχεσθαι..., ό.π., *Θεολογία*, 25 (1954), σ. 220.

⁷⁹ *L' Euchologio Barberini* gr. 336 (ff. 1-263), εκδ. ST. PARENTI και ELENA VELKOVSKA, Ρώμη 1995, σ. 152- 158.

⁸⁰ Μ. ARRANZ, *L' Euchologio Constantinopolitano agli inizi del secolo XI. Hagiasmatario & Archieraticon (Rituale & Pontificale)*, Ρώμη 1996, σ. 262- 267.

⁸¹ Ό.π., σ. 262.

ευχολογίων της Ορθοδόξου Εκκλησίας⁸², επαναλαμβάνεται επίσης και από τον πρεσβύτερο Τιμόθεο, ο οποίος γράφει: «τρεις εύρίσκομεν τάξεις τῶν προσερχομένων τῷ ἁγίῳ του Θεοῦ καθολικῆ καὶ ἀποστολικῆ ἐκκλησίᾳ· καὶ πρώτη μὲν ἐστὶ τῶν δεομένων τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, δευτέρα δὲ τῶν μὴ βαπτιζομένων, χριστομένων δὲ τῷ ἁγίῳ μύρῳ, καὶ τρίτη τῶν μῆτε βαπτιζομένων, μῆτε χριστομένων, ἀλλὰ μόνον ἀναθεματιζόντων τὴν ἰδίαν καὶ πάσαν ἄλλην αἵρεσιν»⁸³.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι και οι δύο προαναφερθέντες κανόνες, ο ζ΄ της Β΄ και ο 95^{ος} της Πενθέκτης, θεσπίστηκαν από συνόδους που έγιναν στην Κωνσταντινούπολη, όπου παρατηρούμε, αναμφισβήτητα, ένα κλίμα επιείκειας όσον αφορά την ένταξη των ετεροδόξων⁸⁴ στην Εκκλησία.

⁸² Όπως παρατηρεί ο Θ. ΓΙΑΓΚΟΥ, η ακολουθία αποδοχής των αιρετικών και των σχισματικών προφανώς συντέλεσε στο να διαμορφωθούν ακολουθίες αποδοχής των αλλοθρήσκων, όπως για παράδειγμα Εβραίων, Σαρακηνών, συμπέρασμα που εξάγεται από μεταγενέστερα ευχολόγια. Αυτές οι ακολουθίες συνήθως έπονται αυτής που αναφέρεται στον τρόπο αποδοχής των αιρετικών (βλ. π.χ. χφ Ξηροποτάμου 191, ιδ΄ αι., η ακολουθία για τους αιρετικούς συναντάται στα φφ. 69r-70r και για τους αλλόθρησκους στα φφ. 70r-77r). Θ. ΓΙΑΓΚΟΥ, ό.π., σ. 421. Βλ. και V. BENESEVIC, *Drevne Slavjanskaja Kormcaja 14 titulov bez tolkovanii*, τ. II, Σόφια 1987, σ. 130-167.

⁸³ PG 86A, 69.

⁸⁴ Ο Α. ΘΕΟΔΩΡΟΥ παρατηρεί για τη χρήση του όρου «ετερόδοξοι»: «Αἱ δογματικαὶ διαφοραὶ τῶν Ἐκκλησιῶν εἶναι τοσοῦτον οὐσιώδεις καὶ σημαντικαί, ὥστε ὁ ἀπὸ Ὁρθοδόξου πλευρᾶς χαρακτηρισμὸς τῆς ἐν τῇ Δύσει χριστιανοσύνης ὡς «έτεροδοξίας» νά εἶναι προσηγόρημα ἥπιον καὶ μαλακόν. Ἄν δὲ οἱ ἱεροὶ τῆς Ἐκκλησίας κανόνες ἀπαγορευωσιν, ὡς εἶδομεν, καὶ αὐτὸ τό συνεχέσθαι μετὰ τῶν ἐν τῇ πίστει ἀντιφρονούντων, ὁ δὲ ἱερός εὐαγγελιστῆς ἀπαγορεύῃ καὶ τὸν ἀπλοῦν εἰσέτι χαιρετισμὸν μετὰ προσώπων, ἅτινα διαστρέφουσι τό περιεχόμενον τῆς ἀποστολικῆς διδαχῆς, διότι καὶ ὁ ἀπλὸς χαιρετισμὸς ὑπεμφαίνει συγκοινωνίαν μετὰ τῆς αἱρέσεως, τότε πὼς εἶναι δυνατόν τά Ἄχραντα Μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας...νά χρησιμοποιηθῶσιν ὡς γέφυρα ἐνωτικῆ συνδέουσα Ἐκκλησίας τὰς ὁποίας διαχωρίζει τοσαύτη καὶ τηλικαύτη δογματικὴ ἀπόστασις καὶ διαφορὰ; Μὴ πλανώμεθα. Μεταξὺ Ὁρθοδοξίας καὶ Ἐτεροδοξίας χάσμα μέγα ἐστήρικται, ὥστε νά μὴ δύνανται διὰ τῶν πτερύγων τῆς μυστηριακῆς διακοινωνίας οἱ ἐντεῦθεν ἐκεῖθεν νά διαπερῶσι καὶ τανάπαλιν», *Η Μυστηριακὴ Διακοινωνία (Intercommunio) ἐξ ἀπόψεως Ὁρθοδόξου Συμβολικῆς*, ἐν Ἀθήναις 1973, σ. 13-14.

Στο σημείο αυτό, αξίζει να αναφερθεί ότι από το αρχαιότερο σωζόμενο ευχολόγιο, το Βαρβερινό (χφ 336), διαμορφώνεται η τάξη αποδοχής των αιρετικών, με βάση τους κανόνες ζ΄ της Β΄ Οικουμενικής Συνόδου και 95^ο της Πενθέκτης. Εδώ ο συντάκτης της συγκεκριμένης ακολουθίας⁸⁵ προβλέπει ένταξη στην Εκκλησία μέσα από άσκηση και προσευχή, που συνοδεύεται από μετάνοια.

Πρόκειται για μία καθαρά επιεική αντιμετώπιση των προσερχομένων στην Εκκλησία. Κατ' αυτόν τον τρόπο διευκολύνεται η είσοδος των αιρετικών στην Εκκλησία και κατ' επέκταση η μύησή τους στην εκκλησιαστική ζωή: «*Ἀρειανούς μὲν καὶ Μακεδονιανούς, ἤγουν Πνευματομάχους καὶ Σαββατιανούς, τούς λέγοντες ἑαυτούς Καθαρούς καὶ Τεσσαρεσκαιδεκατίτας, ἤγουν Τετραδίτας, καὶ Ἀπολλιναριστᾶς δεχόμεθα διδόντας λιβέλλους καὶ ἀναθεματίζοντας σὺν τῷ □δι□ αἵρέσει καὶ πῶσαν ἄλλην αἵρεσιν [...] σφραγιζομένους ἤτοι χρισμένους τῷ ἀγίῳ μύρ□. Προηγουμένως μέντοι χρή ἡνίκα μέλλουσαν προσάγεσθαι τῷ ὀρθῷ πίστει νηστεύειν αὐτούς ἡμέρας δέκα ἢ δεκαπέντε καὶ σχολάζειν ταῖς εὐχαῖς πρωὶ καὶ δείλης μανθάνοντας ψαλμούς [...] καὶ τότε ἀξιοῦνται ταύτης τῆς ὀρθοδόξου πίστεως [...]*»⁸⁶.

Για όσους, όμως, προσέρχονται με απλό λίβελλο ή χρήζουν βαπτίσματος, αντίστοιχα, η ακολουθία παραθέτει τα σχετικά αποσπάσματα από τον 95^ο κανόνα της Πενθέκτης. *Νεστοριανούς δέ καὶ Εὐτυχιανιστᾶς χρή ποιεῖν λιβέλλους καὶ ἀναθεματίζειν τήν αἵρεσιν, καὶ Νεστόριον, καὶ Εὐτυχέα, καὶ Διόσκορον, Σευῆρον καὶ τούς φρονοῦντας τά αὐτῶν, καὶ πάσας τὰς προαναφερομένας αἵρέσεις, καὶ μεταλαμβάνειν τῆς ἀγίας κοινωνίας. Εὐνομιανούς μέντοι τούς εἰς μίαν κατάδυσιν. Εὐνομιανούς μέντοι τούς εἰς μίαν κατάδυσιν βαπτιζομένους, καὶ Μοντανιστᾶς τούς λεγομένους Φρύγας, καὶ Μανιχαίους, καὶ Σαβελλιανούς τούς υἰοπατορίαν διδάσκοντας καὶ ἕτερα τινὰ χαλεπά ποιοῦντας, καὶ πάσας τὰς τοιαύτας αἵρέσεις,*

⁸⁵ ST. PARENTI και E. VELKOVSKA, ό.π., σ. 152- 158.

⁸⁶ Ο.π., σ. 152- 158.

ἤγουν τούς ἀπ' αὐτῶν θέλοντας προστίθεσθαι τῷ ἀληθείῳ, ὡς Ἑλληνας δεχόμεθα»⁸⁷.

Ειδικά γι' αυτούς που αποτάσσονται την αίρεση με λίβελλο, γίνονται άμεσα κοινωνοί των μυστηρίων, χωρίς πρωύτερα να τους επιβληθεί κάποιο είδος επιτιμίου, όπως είχε επικρατήσει στο εκκλησιαστικό έθος για την περίπτωση που κάποιο μέλος της Εκκλησίας έπεφτε σε ένα βαρύ αμάρτημα, όπως μαρτυρείται από τον άγιο Ιωάννη της Κλίμακας⁸⁸.

Μεταγενέστερα, όμως, η στάση της εκκλησίας απέναντι στους Μονοφυσίτες και τους Νεστοριανούς, διαφοροποιείται στην περιοχή του Πατριαρχείου Αντιοχείας και γίνεται πλέον αυστηρή⁸⁹ ενώ ακόμη πιο αυστηρότεροι κύκλοι βαπτίζουν και τους Αρμένιους, καθότι θεωρούν ότι οι τελευταίοι δεν έχουν αποστολική διαδοχή, άρα τα μυστήρια τους είναι άκυρα: «Τινές δέ τελείως βαπτίζουσι τούς Ἀρμενίους, τήν ἀφορμήν λαμβάνοντες οὐκ ἀπό τῶν μεγάλων ἐκκλησιῶν ἀλλά ἀπό τοῦ Λόγου τοῦ μητροπολίτου Νικαίας Ἰωάννου πρὸς Ζαχαρίαν τόν καθολικόν της Ἀρμενίας»⁹⁰.

⁸⁷ Ο.π., σ. 152- 158.

⁸⁸ Λόγος ιέ, Περὶ παρθενίας, PG 88, 889 Β' : «Γνωστικός μέ ἀνήρ φοβερὸν ἐπερώτησε πρόβλημα. Ποία, φήσας, ἀμαρτία, φόνου καὶ ἀρνήσεως χωρὶς, βαρυτέρα πασῶν κατέστηκε; Καμοῦ τό εἰς αἵρεσιν πεσεῖν εἰρηκότος· Καὶ πῶς φησὶν, αἵρετικούς ἐκκλησίῳ μέν καθολικῆ δεχομένη σὺν τῷ γνησίῳ τῆς οἰκειᾶς αἰρέσεως ἀναθεματισμῷ τῆς τῶν μυστηρίων αὐτοῦς ἄξιοι μεταλήψεως· τόν δέ πεπορνευκότα ἐξομολογούμενον καὶ τῆς ἀμαρτίας παυόμενον εἰσδεχομένῳ ἐπὶ χρόνους αὐτόν τῶν ἀχράντων μυστηρίων ἀφορίζειν παρά τῶν ἀποστολικῶν ὑποτρέπεται κανόνων; Καμοῦ τῷ ἀπορίῳ καταπλαγέντος, τό ἄπορον μεμένηκεν ἄπορον καὶ ἀδιάλυτον».

⁸⁹ Ἑρμηνεῖαι τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου, Λόγος ΞΓ', γφ Μ. Λάυρας Β 108 (228), φ. 337 γν (= PG 86, 726C) : «Ὁρῶμεν δέ νῦν ἐν ταῖς μεγάλαις καὶ καθολικαῖς ἐκκλησίαις, ἤγουν ἐν τοῖς πατριαρχείοις καὶ ταῖς μητροπόλεσι καὶ ταῖς λοιπαῖς, ὅτι τούς Ἀρμενίους καὶ Ἰακωβίτας καὶ Νεστοριανούς καὶ τούς λοιπούς Ἀκεφάλους καὶ τούς ὁμοίους αὐτοῖς ἐπιστρέφοντας εἰς τήν ὀρθόδοξον πίστιν τοῦ θεοῦ μύρου καταξιοῦσι καὶ οὐ βαπτίζουσι, ποιοῦσι δέ ἀναθεματίζουν τούς ἐξάρχους αὐτῶν».

⁹⁰ PG 86, 72 CD. Το έτος 1030, ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Αλέξιος Στουδίτης, συνοδικά επιτάσσει την αποδοχή των Ιακωβιτών της Μεσοποταμίας με απλό λίβελλο. Όσον αφορά τους κληρικούς των Ιακωβιτών, οι τελευταίοι ορίζεται να γίνονται δεκτοί χωρίς

Όσον αφορά την εικονομαχική έριδα και τους οπαδούς της, οι εικονομάχοι «δέν πρόλαβαν νά κατισχύσωσι καί συμπαγῶσιν εἰς αἵρεσιν διαρκῆ ὥστε ἡ Ἐκκλησία νά ἀποφανθῆ περι τοῦ βαπτίσματος αὐτῶν...»⁹¹. Επομένως γίνονται δεκτοί στην ορθοδοξία χωρίς να επαναλαμβάνεται το βάπτισμά τους⁹².

Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι η Εκκλησία, από αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι και την εποχή των οικουμενικών συνόδων, σχοινοβατεί ανάμεσα στην εφαρμογή της ακρίβειας και της εκκλησιαστικής οικονομίας αντίστοιχα, ανάλογα με το τι επέβαλαν οι συνθήκες της εκάστοτε εποχής, πάντα βέβαια προς όφελος της Εκκλησίας.

Όπως σημειώνει ο Ι. Καρμίρης⁹³ «ὄτε μὲν ἐφήρμοζεν αὐτὴ ἀσθηρῶς τοὺς κανόνας τοὺς πρὸς ἀκρίβειαν τεθέντας, καὶ τοῦτο συνέβαινεν ἵδιῶς εἰς περιπτώσεις γενικωτέρου κινδύνου καὶ βλάβης αὐτῆς, ἰδιαίτατα εἰς ἐποχὰς ἀμύνης κατὰ τοῦ προσηλυτισμοῦ καὶ τῆς πολυμόρφου καὶ ἀθεμίτου προπαγάνδας τῶν ἑτεροδόξων, ὅτε δὲ ἐποιεῖτο χρῆσιν τῆς ἐπεικουῦς οἰκονομίας καὶ συγκαταβάσεως πρὸς τὰς ἀσθενείας τῶν ἀνθρώπων πρὸς μεῖζον καλόν καὶ ὠφέλειαν τῆς Ἐκκλησίας, ἰδιαίτατα εἰς ἐξαιρετικὰς διοικητικὰς καὶ πρακτικὰς περιπτώσεις καὶ περιορισμένας χρονικὰς ἐποχὰς, μετὰ τὴν πάροδον τῶν ὁποίων ἐπανήρχετο εἰς τὴν ἀκρίβειαν τῶν κανόνων».

Από την Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδο μέχρι και την εποχή του ι. Φωτίου, όπως παρατηρεῖ ο Δ. Γεωργιάδης, ισχύει ο 95^{ος} κανόνας αυτής. Βέβαια, προκύπτει το εξής ζήτημα πιά αντιμετώπιση θα έχουν οι αιρετικοί που προέκυψαν μετά τη σύγκληση και το πέρας της τελευταίας Οικουμενικής Συνόδου της Ζ΄,

επανάληψη της χειροτονίας, όπως θέτει ο η΄ κανόνας της Α΄ Οικουμενικής Συνόδου για τους Καθαρούς, G. FICKER, *Erlasse des Patriarchen von Konstantinopel Alexios Studites, Festschrift der Universität Kiel zur Feier des Geburtsfestes Seiner Majestät des Kaisars und Königs Wilhelm II*, Kiel 1911, σ. 14, 16.

⁹¹ Αρχιμ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ, Τό βάπτισμα..., ό.π., σ. 11.

⁹² MANSI, τ. 12, στ. 1088 κ. εξ.

⁹³ Ι. ΚΑΡΜΙΡΗ, Πῶς δεῖ δέχεσθαι..., ό.π., *Θεολογία*, τ. 25 (1954), σ. 224.

όσον αφορά το θέμα του αναβαπτισμού και το πώς θα χειριστεί η Εκκλησία το θέμα της εισδοχής τους στην ορθοδοξία.

Για το θέμα αυτό ο Ι. Κοτσώνης γράφει «Πρώτον πρέπει να υπογραμμισθ[□] τό γεγονός, ὅτι ἐπειδὴ δέν ἔχει εἰσέτι δι' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καθορισθ[□], ποιὸς εἶναι ὁ ἐν προκειμέν[□] κανὼν τῆς «ἀκριβείας» ὁ ὁποῖος θά πρέπ[□] νά ἰσχύσ[□] εἰς τήν καθόλου Ἐκκλησίαν, αἱ σχετικαὶ Ἀποφάσεις, ληφθεῖσαι μόνον ὑπό τῶν ἐπί μέρους Ἐκκλησιῶν, ἀφοροῦν μόνον εἰς τήν περιφέρειαν ἐκείνων ἐξ αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι καί τὰς ἐξέδωκαν»⁹⁴. Αυτό, βέβαια, έχει διττή προέκταση. Αφενός, «ἢ τυχόν κατ' οἰκονομίαν παρέκκλισις μετράται ἀπό τοῦ οὕτως τεθειμένου κανόνος τῆς ἀκρίβειας καί δεύτερον, ὅτι αἱ Ἀποφάσεις αὐταί, ἐφ' ὅσον δέν ἔχουν περιβληθ[□] οἰκουμενικόν καθολικόν κ[□]ρος, δύνανται νά μεταβληθοῦν ἐπί τό ἐπιεικέστερον ἢ τό αὐστηρότερον ὑπό τῶν αὐτῶν ἐκκλησιαστικῶν νομοθετικῶν ὀργάνων, τά ὁπο[□]α τὰς ἐθέσπισαν καί τά ὁπο[□]α δέν δεσμεύονται εἰς τήν ἐν προκειμέν[□] ἐνέργειαν τῶν οὔτε ὑπό τῶν περί ἄλλων παρομοίων Αἰρέσεων ἰσχυόντων ἱερῶν Κανόνων, οὔτε κ[□]ν ὑπό τῶν Ἀποφάσεων, τὰς ὁποίας ταῦτα εἶχον τυχόν λάβει ἐπί τοῦ αὐτοῦ ζητήματος προηγουμένως, οὔτε, φυσικ[□] τῷ λόγ[□], ὑπό τῶν Ἀποφάσεων ἄλλων ὁμόδοξων Ἐκκλησιῶν»⁹⁵.

Χαρακτηριστική για τα παραπάνω είναι η συνοδική απόφαση που πάρθηκε επί πατριαρχίας Αλεξίου Κωνσταντινουπόλεως του Στουδίτη (1025- 1043), για τους οπαδούς του αιρετικού Ελευθερίου του από Παφλαγονίας. Παρομοιάζει την αίρεση του με αυτές του Μαρκίου, των Μανιχαίων και των Ουαλεντίνων (οι οποίοι κατά την επιστροφή τους γίνονταν δεκτοί με βάπτισμα) και δέχεται την

⁹⁴ Αρχιμ. ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ ΚΟΤΣΩΝΗ, *Η κανονική ἄποψις περί τῆς ἐπικοινωνίας μετά τῶν ἑτεροδόξων (INTERCOMMUNIO)*, ἐν Ἀθήναις 1957, σ. 120. Ο Γάζης Πα[□]σιος, απαντώντας στον Τσάρο της Ρωσίας Αλέξιο στο ερώτημα «εάν ἐχ[□] νά γίνεται συγκατάβασις εἰς ἐκείνους ὅπου τοιοῦτοτρόπως (δια τριῶν καταδύσεων) δέν βαπτίζονται», απαντά : «ὡς δόξ[□] τ[□] ἱερά συνόδ[□]», και μάλιστα παρέχει πληροφορίες για την αντιμετώπιση του θέματος της εισδοχής των ετεροδόξων στην ορθοδοξία και για τη συμμόρφωση τους στις αποφάσεις της Συνόδου του 1484, παρά Δ. ΠΕΤΡΑΚΑΚΟΥ, Ὁ Γάζης Παῖσιος ὡς Κανονολόγος, *Θεολογία* 15 (1937), σ. 319.

⁹⁵ Αρχιμ. ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ ΚΟΤΣΩΝΗ, *Η κανονική ἄποψις...*, ὁ.π., σ.120, 121.

εισδοχή τους στην Εκκλησία με απλό λίβελλο, αναθεματίζοντας τον αιρεσιάρχη και τα δόγματά του⁹⁶.

1.4. Αποφάσεις Συνόδων και θέσεις Κανονολόγων μετά το Σχίσμα (1054) έως το ΙΗ΄ αιώνα.

Στην μετά το Σχίσμα (1054 μ.Χ.) εποχή, στους αιρετικούς προστέθηκαν οι Ρωμαιοκαθολικοί⁹⁷ και αργότερα οι Διαμαρτυρόμενοι. Ο Μιχαήλ Κηρουλάριος, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (1043-1059), κατακρίνει ρητά το βάπτισμα των Λατίνων, λέγοντας ότι «βαπτίζουσιν εις μίαν κατάδυσιν...καί ἄλατι τὰ τῶν βαπτιζομένων πληροῦσι στόματα» όμως δεν τους αναβαπτίζει, όπως τον συκοφάντισε ο Καρδινάλιος Ουμβέρτος⁹⁸.

Σε γενικές γραμμές, προκρίνεται η στάση της οικονομίας απέναντι στους δυτικούς. Ιστορικές πηγές των χρόνων πριν την πρώτη σταυροφορία κυρίως, κάνουν λόγο για μυστηριακή επικοινωνία των Ορθοδόξων και των δυτικών. Ορθόδοξοι μοναχοί, όντας προσκυνητές στη Ρώμη και σε άλλα προσκυνήματα της Δύσης- όπως για παράδειγμα ο Κύριλλος Φιλεώτης και ο Μελέτιος ὁ ἐν Κυθαιρώνι- αλλά και δυτικοί προσκυνητές στην Ανατολή και κυρίως στους Αγίους Τόπους, συμμετείχαν στη λατρεία κατά την τέλεση μάλιστα της θείας λειτουργίας⁹⁹.

⁹⁶ Παρά V. GRUMEL, αριθ. 850, s. 264.

⁹⁷ Για τους Ρωμαιοκαθολικούς, ο βαπτισμένος σε κάποια αίρεση στο όνομα της Αγίας Τριάδας θεωρείται ανενεργό μέλος της Εκκλησίας, για όσο χρονικό διάστημα παραμένει στην αίρεση. Όταν όμως εισέλθει στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, τότε γίνεται ενεργό της μέλος, επομένως δεν τίθεται θέμα βαπτίσεώς του.

⁹⁸ PG 120, 744. 793. Πρβλ. L. ALLATII, *De libris graecorum*, σ. 123, παρά A. PICHLER, *Geschichte der kirchlichen Trennung zwischen dem Orient und Occident von den ersten Anfängen bis zur jungsten Gegenwart*, München 1864- 5, II, 258.

⁹⁹ Βλ. σχετικά με το θέμα ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Αρχιεπ. Αθηνών, *Ὁ ὁσιος Μελέτιος ὁ Νέος (περ. 1035-1105). Συμβολαί εἰς τήν ἱστορίαν τοῦ μοναχικοῦ βίου ἐν Ἑλλάδι*, ἐν Αθήναις 1968, σ. 13, 79· ST. RUNCIMAN, *The Eastern Schism. A study of the Papacy and the Eastn churches during the XIth and XIIth centuries*, Οξφόρδη 1955, σ. 37 κ. εξ.

Ο Θεόδωρος Βαλσαμών, ο οποίος το έτος 1185 έγινε Πατριάρχης Αντιοχείας, και γνωστός κανονολόγος της Εκκλησίας, κινούμενος στη γραμμή της επιείκειας, επιτρέπει την παροχή της Θείας Ευχαριστίας σε Λατίνο, αρκεί βέβαια ο τελευταίος να απέχει προηγουμένως από τις λατινικές συνήθειες και να κατηχηθεί σύμφωνα με τους κανόνες της Εκκλησίας και εξισωθεί με τους Ορθοδόξους: «Ὁ μὴ □ν μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἐστι, τό θεῖον ἔφησεν Εὐαγγέλιον, καί ὁ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ, σκορπίζει (Μάτθ. 12, 30). Ἐπεὶ οὖν πρό χρόνων πολλῶν ἀπεσχίσθη τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας, τῆς Ρώμης φαμέν, τό ποτέ περιώνυμον ἄθροισμα ἐκ τῆς τῶν ἐτέρων τεσσάρων ἀγίων πατριαρχῶν πνευματικῆς κοινωνίας, καί ἀπεσχοινίσθη πρός ἀλλότρια· διά γάρ τοῦτο οὔτε ἐν ταῖς θεαῖς ἱεροτελεστῖαις, κοινῆς τῶν πατριαρχικῶν ὀνομάτων ἀναφορᾶς ὁ πάπας ἠξίωται· οὐκ ὀφείλει γένος Λατινικόν ἐκ χειρός ἱερατικῆς διά τῶν θείων καί ἀχράντων μυστηρίων ἀγιάζεσθαι, εἰ μὴ κατάθῃται πρότερον ἀπέχεσθαι τῶν Λατινικῶν δογμάτων τέ καί συνηθειῶν, καί κατά κανόνας κατηχηθῆ, καί τοῖς ὀρθοδόξοις ἐξισωθῆ»¹⁰⁰.

Την ίδια επιεική στάση έναντι του τρόπου επιστροφής των αιρετικών τηρεί και ο επίσης κανονολόγος Δημήτριος Χωματιανός, ο οποίος, μάλιστα, θεωρεί «κοινά τό τέ βάπτισμα καί τήν τ□ς Ἁγίας Τριάδος ὁμολογίαν» των Ορθοδόξων και των Λατίνων¹⁰¹. Συνάμα, μέχρι και την εποχή του δεν εντοπίζεται κάποια αρνητική αντίδραση απέναντι στην προσευχή των Ορθοδόξων κληρικών κυρίως,

¹⁰⁰ ΡΠΣ, τ. Δ', σ.460. Παρά Ι. ΚΑΡΜΙΡΗ, Πῶς δεῖ δέχεσθαι..., ὁ.π., σ. 225. Βέβαια ο Βαλσαμών σε ερώτηση του Μάρκου του Αλεξανδρείας σχετικά με τον τρόπο παραδοχής των Νεστοριανών, Αρμενίων, Ιακωβιτών και άλλων αιρετικών, απαντά παραπέμποντας στον 95^ο κανόνα της Πενθέκτης, πουθενά όμως δεν αναφέρει σχετικά με το βάπτισμα των αιρετικών. Από τη στιγμή που ο κανόνας καταδικάζει το μονοκατάδυτο, ίσως ο Βαλσαμών, κατά εκτίμηση, μερικών να συνυπονοεί και τους καθολικούς, ως αναβαπτιστέους, βλ. ΑΡΧΙΜ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ, Το βάπτισμα..., ὁ.π., σ. 172,173.

¹⁰¹ J- B. PITRA, *Analecta sacra et classica*, τ. VI, Παρίσι- Ρώμη 1891 (ανατ. 1967), στ. 729. Βέβαια η συγκεκριμένη θέση αντικρούεται και καταδικάζεται από τους Κολλυβάδες, βλ. Πρωτ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ, ὁ.π., σ. 58 και Πηδάλιον, σ. 51 κ. εξ.

σε λατινικά προσκυνήματα¹⁰², γεγονός που καταδεικνύει περίτρανα την επιεική στάση της Εκκλησίας έναντι των Λατίνων.

Βέβαια, μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους (1204), η Ανατολή υιοθετεί αυστηρότερη στάση έναντι των δυτικών, με αποκορύφωμα την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Η στάση αυτή δικαιολογείται ως πράξη αντίδρασης απέναντι στην έντονη προσηλυτιστική δράση της ουνίας.

Κατά την εποχή, λοιπόν, των Σταυροφοριών, αναφέρονται περιπτώσεις αναβαπτισμού των Λατίνων¹⁰³. Αυτή η πράξη προκάλεσε αντιδράσεις με αποκορύφωμα τη Σύνοδο του Λατερανού το 1215, η οποία καταδίκασε τους Έλληνες ότι αναβαπτίζουν τους Λατίνους¹⁰⁴. Οι Έλληνες εξέφρασαν αμφιβολίες σχετικά με την εγκυρότητα του βαπτίσματος των Λατίνων, γιατί αυτό γινόταν με ράντισμα και όχι με τριπλή κατάδυση και ανάδυση, όπως όριζε η αρχαία εκκλησιαστική βαπτισματική πράξη.

Σε γενικές γραμμές, όμως, η ανατολική εκκλησία στάθηκε υπέρμαχος της οικονομίας, ως προς την αποδοχή των ετεροδόξων στους κόλπους της Ορθοδοξίας.

Έτσι, το 1260 «*συνοδικῶς ἐψηφίσθη μύρ□ μόνον χρίειν τούς προσερχομένους τ□ Ἐκκλησί□*» Λατίνους¹⁰⁵. Στις αρχές του ΙΕ' αιώνα ο Άγκυρας Μακάριος γράφει: «*Τούς ἀπό Λατίνων πρὸς τὴν καθ' □μ□ς... Ἐκκλησίαν ἐπιστρέφοντας, μετὰ τὸν τοῦ σφετέρου δόγματος ἀναθεματισμόν, καί μύρ□ χρίεσθαι ἐδικαίωσαν οἱ ἀπό*

¹⁰² J- B. PITRA, ό.π., στ. 728: «*Πυκνοῦται δέ καί ἡ Ἰταλία θείων ἀποστόλων καί μαρτύρων ναοῖς, ὧν κορυφαῖος ὁ ἐν τ□ Ρώμ□ περίκλυτος τοῦ ἐν ἀποστόλοις κορυφαίου Πέτρου ναός· ἐν οἷς ἡμέτεροι εἰσερχόμενοι □κ τε τῆς ἱερατικῆς μερίδος καί τῆς λαικῆς προσευχᾶς τέ ποιοῦνται πρὸς Θεόν καί τοῖς ἐν αὐτοῖς τιμωμένοις ἀγίοις τὴν σχετικὴν προσκύνῃσιν καί τιμὴν ἀπονέμουσι. Καί πρόκριμα ἐντεῦθεν οὐδόλως ὑφίσταται, ἐφ' οἷς δηλαδὴ ὑπό τούς Λατίνους εἰσὶ ναοῖς*».

¹⁰³ A. PALMIERI, La rebaptisation des latins chez les Grecs, στο *Reveu de l' Orient Chretien*, 4 (1902), σ. 635, 636.

¹⁰⁴ HEFELE- LECLERCQ, *Histoire des Conciles*, V, 1316 κ. εξ.

¹⁰⁵ Κ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ἔξ Οἰκονόμων, *Τά σωζόμενα ἐκκλησιαστικά συγγράμματα*, Αθῆναι 1862, I, 466.

γέ τῆς ἀρχῆς τοῦ σχίσματος μέχρι καί τοῦ νῦν θεοφόροι καί ἅγιοι Πατέρες»¹⁰⁶. Παρόμοιες πληροφορίες περί του τρόπου εισδοχής των Λατίνων στην Ορθόδοξη Εκκλησία παρέχει και ο Νείλος Ρόδου, ο οποίος βεβαιώνει ότι οι Λατίνοι γινόταν αποδεκτοί «μύρ□ χρίει καί εὐχάας μόνον»¹⁰⁷.

Στα ίδια πλαίσια κινείται και ο ιερομόναχος Ιώβ ο Αμαρτωλός, ο οποίος θεωρεί τον ζ' κανόνα της Β' Οικουμενικής Συνόδου ως την κανονική βάση αποδοχής των συγχρόνων τους αιρετικών. Στο έργο του *Περί των μυστηρίων της εκκλησίας εξηγητική θεωρία και διασάφησης*, γράφει: « Οἶον ἐξ ἀνάγκης ἡ τάξει τινί ὡς ἐπί τοῦ θεοῦ μύρον· τοῖς γάρ ἡ μοχθηρία γνώμης καί ραθυμίας ἤ βί□ πρὸς τήν τῆς πίστεως ἄρνησιν ὑποπεσο□σιν ἐπιχρίοντες α□θις μύρον ἅγιον καί τήν ἱεράν ἐγκαινίζοντες τούτοις σφραγίδα τήν ἀποβληθεῖσαν χάριν τοῦ Πνεύματος ἐπανακαλούμεθα καί α□θις οἰκειοῦμεν Θεῷ καί συνιστῶμεν ὡς τό πρότερον. Ταυτό δέ τοῦτο ποιοῦμεν καί τοῖς ἐξ αἰρέσεως ἐπιστρέφουσι καί τῆ καθολική Ὁρθοδόξ□ Ἐκκλησί□ προσερχόμενοις»¹⁰⁸.

Επίσης, πρωθύστερα, ο πάπας Ονώριος (1216- 1227) και ο Γρηγόριος ο Θ' (1241) ψέγουν τους Ρώσους γιατί αναβαπτίζουν τους Λατίνους.

Παρόμοια πρακτική εισάγει η τοπική σύνοδος της Κωνσταντινούπολης που συνήλθε στο ναό της Παμμακαρίστου το 1484, συμμετεχόντων των Πατριαρχών Κωνσταντινουπόλεως Συμεών του Τραπεζούντιου (1466-1485), Αλεξανδρείας Γρηγορίου, Αντιοχείας Δωροθέου και Ιεροσολύμων Ιωακείμ (1468- 1493), και αποφάνθηκε «μύρ□ μόν□ χρίειν τούς προσιόντας τ□ Ὁρθοδοξί□ Λατίνους, ἐπιδίδοντας τόν λίβελλον τῆς πίστεως καί ἀποταξαμένους τῶν ἀλλοτριῶν τ□ς

¹⁰⁶ ΔΟΣΙΘΕΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ, *Κατά Λατίνων, Τόμος Καταλλαγ□ς*, Ιάσιον 1692, σ. 203, 204.

¹⁰⁷ Α. ALMAZOU, *Inedita canonica response Constant. Patriarchae Lucae Chrysovergis et metropolitae Rhodi Nili*, Odessae 1903, σ. 61.

¹⁰⁸ ΙΩΒ ΑΜΑΡΤΩΛΟΥ, *Περί τῶν μυστηρίων τῆς ἐκκλησίας ἐξηγητικῆ θεωρία καί διασάφησης*, στου ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ, *Συνταγμάτων...*, ἐν Τεργοβύστιον 1715, σ. ρκζ'. Πρβλ και ΣΥΜΕΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, *Απόκρισις κγ'*, PG 155, 873 C- 876 B. Ταύτιση απόψεων με τον Ιώβ παρατηρείται και στον Γαβριήλ Σεβήρο, βλ. *Συνταγμάτων περί των αγίων μυστηρίων*, στου ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ, ό.π., σ. 94, 97.

πίστεως δογμάτων και ἔθων τῶν λατινικῶν»¹⁰⁹. Μάλιστα συντάχθηκε ειδική εκκλησιαστική «Ἀκολουθία εἰς τοὺς ἐκ τῶν λατινικῶν αἱρέσεων ἐπιστρέφοντας τῷ Ὀρθοδόξῳ τέ καὶ Καθολικῷ Ἐκκλησίᾳ»¹¹⁰, με την οποία αποκηρυσσόταν οι καινοτομίες της λατινικής Εκκλησίας και οι αποφάσεις της Συνόδου της Φλωρεντίας¹¹¹. Η συγκεκριμένη σύνοδος, λοιπόν, ανανέωσε την χαρακτηριζόμενη ως επιεική πράξη της Εκκλησίας, «τὴν ὑφ' ἡμῶν χαρακτηριζομένην ὡς πράξιν τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων», πράγμα που σημαίνει ότι αναγνώριζε το κύρος του βαπτίσματος των προερχομένων από τη Δυτική Εκκλησία¹¹². Στην μετά την ἄλωση (1453) από τους Οθωμανούς εποχή, η Σύνοδος της Κωνσταντινούπολης γύρω στα 1600 ὅρισε οι Λατίνοι που προσέρχονται στην Ορθοδοξία να χρίωνται μόνο με μύρο¹¹³.

Ὅπως υποδηλώνει ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ιερεμίας ο Β'¹¹⁴ (1572), οι ορθόδοξοι καταδίκασαν το λατινικό βάπτισμα, που τελούνταν αντικανονικά, αλλά κατ' οικονομία το αναγνώριζαν ως ἔγκυρο. Η ίδια γνώμη για το λατινικό βάπτισμα επικρατεῖ και κατά τον ΙΖ'¹¹⁵ αιώνα. Ἐκτοτε η Ορθόδοξη Εκκλησία δεχόταν με Ἅγιο Μύρο μόνο και τους προσερχομένους στην Ορθοδοξία Καλβινιστές ή Λουθηρανιστές, ὅπως γράφει ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως

¹⁰⁹ Βλ. Ι. ΚΑΡΜΙΡΗ, *Πῶς δεῖ δέχεσθαι...*, ὁ.π., σ. 228.

¹¹⁰ Βλ. Ι. ΚΑΡΜΙΡΗ, *Πῶς δεῖ δέχεσθαι...*, ὁ.π., σ. 228, ὅπου και η σχετική βιβλιογραφία.

¹¹¹ ΔΟΣΙΘΕΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ, *Τόμος αγάπης*, σ. 678 ἐξ. ΡΠΣ, τ. Ε', σ. 143- 147. Μ. ΓΕΔΕΩΝ, *Κανονικαὶ Διατάξεις*, ἐν ΚΠόλει 1888, Α, 65 ἐξ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πρῶται σχέσεις Ὀρθοδόξων καὶ Λατίνων μετὰ τὴν ἄλωσιν ΚΠόλεως*, ἐν Ἱεροσολύμοις 1908, σ. 28.

¹¹² ΙΕΡ. ΚΟΤΣΩΝΗ, «Αἱρετικῶν βάπτισμα», Θ.Η.Ε., Αθήνα 1962, τομ. 1, στ. 1094. Βλ. και Ι. ΚΑΡΜΙΡΗ, *Πῶς δεῖ δέχεσθαι τοὺς προσιόντας τῷ ὀρθοδόξῳ ἑτεροδόξους*, *Θεολογία*, τ. 25 (1954), σ. 223-228.

¹¹³ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ ΑΡΓΕΝΤΗ, *Ραντισμοῦ Σηλίτευσις*, Κωνσταντινούπολη 1756, σ. 37.

¹¹⁴ Ι. ΜΕΣΟΛΩΡΑ, *Συμβολικὴ τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*, ἐν Ἀθήναις 1883, τ. Α', σ. 129.

¹¹⁵ Πρβλ. Πραγματεία ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΟΡΕΣΙΟΥ, ὑπὸ Τ. Θέμελη, *Νέα Σιών*, τ. 9 (1909), σ. 115-121.

Ιερεμίας ο Γ΄ (1716- 1726 και 1732- 1733) προς τον Μ. Πέτρο της Ρωσίας το 1718. Η ίδια διάταξη ίσχυσε και για τους Αγγλικανούς¹¹⁶.

Μία σαφή εικόνα για το τι επικρατεί στις σχέσεις Ορθοδόξων και Ρωμαιοκαθολικών, κατά τον ΙΖ΄ αιώνα, δίνει ο Ευστράτιος Αργέντης¹¹⁷ ο οποίος παρατηρεί πως παρόλο που την εποχή αυτή μια υφέρπουσα έχθρα πλανάται ανάμεσα στις δύο Εκκλησίες, εντούτοις, κυρίως στις περιφέρειες της Ιερουσαλήμ και της Κωνσταντινούπολης, οι σχέσεις τους είναι, ως επί το πλείστον, αρμονικές. Χαρακτηριστικά αναφέρει τη σύναψη και τέλεση μεικτών γάμων, την εμφάνιση Δυτικών ιεραποστόλων να κηρύττουν μέσα σε ορθόδοξους ναούς και να δέχονται την εξομολόγηση των πιστών, συμμετοχή στη Θεία Ευχαριστία, όλα αυτά με τη συγκατάθεση των αρμόδιων εκκλησιαστικών αρχών. Λειτουργούσαν, λοιπόν, στις μεταξύ τους σχέσεις σαν να μην υφίσταται το σχίσμα.

Βέβαια υπάρχει και η άλλη πλευρά. Στον αντίποδα της επιεικούς στάσης της Ορθόδοξης Εκκλησίας έναντι των Δυτικών, όπως παρουσιάστηκε προηγουμένως, βρίσκονται οι Λατίνοι οι οποίοι κατά τον ΙΣΤ΄ και ΙΖ΄ αιώνα θεωρούν άκυρο το βάπτισμα των Ορθοδόξων¹¹⁸. Μάλιστα, το τάγμα των Ιησουιτών το οποίο έχει ήδη ξεκινήσει τις προσηλυτιστικές του ενέργειες, θεωρεί πως οι Ορθόδοξοι δεν είναι χριστιανοί. Σημαντική για το θέμα είναι η πληροφορία που παρέχει ο Πατριάρχης Ιεροσολύμων Νεκτάριος (1660- 1669), σύμφωνα με την οποία οι Ιησουίτες όταν έκαναν εκταφή σε οστά κάποιου Ορθοδόξου, τα αναβάπτισαν¹¹⁹.

¹¹⁶ Κ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, *Τά σωζόμενα εκκλησιαστικά συγγράμματα*, τομ. Α΄, Αθήνησι 1862, σ. 398 κ. εξ.

¹¹⁷ TIMOTHY WARE, EUSTRATIUS ARGENTI, *A Study of the Greek Church under Turkish Rule*, Oxford, 1964, σ. 17 κ. εξ.

¹¹⁸ RICHLER, *ό.π.*, II, 61.

¹¹⁹ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ, *Πρός τας προσκομισθείσας θέσεις παρά τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις φρατόρων διὰ Πέτρου τοῦ αὐτῶν Μαϊστορος περί τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα Ἀντίρρησις*, ἐν Ἰασί 1682, σ. 241. ΔΟΣΙΘΕΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ, *Ὁρθόδοξος Ὁμολογία πίστεως*, ἐν Βουκουρεστί 1699, παρά Ε. LEGRAND, *Bibliographie hellenique (du XVII siecle)* Paris 1884, III, σ. 61. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Οἱ Πατριάρχαι Ἱεροσολύμων ὡς πνευματικοὶ χειραγωγοὶ τῆς Ρωσίας κατὰ τὸν ἴζ΄ αἰώνα*, ἐν Ἱεροσολύμοις 1907, σ. 22. 23 σημ.

Η προσηλυτιστική δράση των Λατίνων στην Ανατολή, προκαλούσε μεγάλες ταραχές. Το 1717 στάλθηκε από τη Ρώμη στην Αντιόχεια λατίνος Πατριάρχης, ο οποίος, αν και ο βίος του ήταν σύντομος, κατάφερε ν' αποσπάσει πολλούς απ' την Ορθόδοξη Εκκλησία¹²⁰. Από τότε στάλθηκε μεγάλος αριθμός μισσιονάριων στην Ανατολή, μέσω των οποίων η Ρώμη επιδίωκε να καθυποτάξει εκκλησιαστικά τους Ορθοδόξους. Η Ορθόδοξη Εκκλησία αμύνθηκε και αφού καθαίρεσε λατινόφρονες Πατριάρχες και Αρχιερείς της Αντιόχειας, συγκρότησε μεγάλη τοπική σύνοδο στην Κωνσταντινούπολη το 1722, η οποία καταδίκασε τη διδασκαλία και τις προσηλυτιστικές ενέργειες της λατινικής εκκλησίας¹²¹. Παρά όμως τις παραπάνω προσπάθειες των Ορθοδόξων, ο προσηλυτισμός εκ μέρους των Λατίνων συνεχίστηκε, με τη μορφή μάλιστα του ουνιτισμού¹²², με τον οποίο προσπαθούσαν οι Λατίνοι να δείξουν ότι δεν υπάρχει καμία διαφορά ανάμεσα σ' αυτούς και τους Ορθοδόξους.

Το 1749, όμως, ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Κύριλλος ο Ε' (1748-1751, α' περίοδος πατριαρχίας), αναγκάστηκε με Πατριαρχικό και Συνοδικό γράμμα να επιτιμήσει τους ορθόδοξους κατοίκους της Σίφνου και της Μυκόνου, οι οποίοι θεωρούσαν ότι μεταξύ των Λατίνων και των Ορθοδόξων δεν υπάρχει

¹²⁰ ΣΕΡΓΙΟΥ ΜΑΚΡΑΙΟΥ, *Υπομνήματα Εκκλησιαστικής Ιστορίας*, παρά Κ. ΣΑΘΑ, Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη, τ. Γ', ἐν Βενετίᾳ 1872, σ. 409, 410.

¹²¹ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Απόπειρα ἐνώσεως τῶν Ἀγγλων Ἀνωμότων μετὰ τῶν Ὀρθοδόξων* (1716- 1725), ἐν Ἀλεξανδρεία 1911, σ. 39, 40.

¹²² Η λέξη *ουνία- ουνίτης* προέρχεται από τη λατινική λέξη *unio*= *ένωση*. Με τον όρο *ουνίτες* νοούνται όλοι οι χριστιανοί της Ανατολής ορθόδοξοι, αντιγαλκηδόνιοι και νεστοριανοί οι οποίοι διατηρούν τις παραδόσεις τους ως προς τον εξωτερικό τύπο, είναι όμως ενωμένοι δογματικά και διοικητικά με την Εκκλησία της Ρώμης. Η πρώτη απόπειρα για τη δημιουργία του Ουνιτισμού τοποθετείται στη Σύνοδο του Λατερανού το 1215, η οποία βεβαίωσε τους Έλληνες αν αναγνωρίσουν την εκκλησιαστική υποταγή τους στον πάπα, στην αποστολική έδρα, θα τους επιτρεπόταν να διατηρήσουν τα ήθη και τα έθιμα τους. Βλ. ΑΡΧ. ΠΡ. ΘΥΑΤΕΙΡΩΝ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ ΜΕΘΟΔΙΟΥ, *Η εκκλησιαστική αντιπαράθεση Ελλήνων και Λατίνων*, από της εποχής του Μεγάλου Φωτίου μέχρι της Συνόδου της Φλωρεντίας, 858- 1439, Αθήναι 1990, σ. 372- 394. ΜΑΝΣΙ, 22, στ. 989.

καμία διαφορά¹²³. Για να πετύχουν τους προσηλυτιστικούς τους σκοπούς οι Ιησουίτες είχαν προκαλέσει την έκδοση παπικής βούλλας (1755) του Πάπα Ρώμης Βενέδικτου του Δ' (1268- 1314), ο οποίος δήλωνε ότι οι τελετές της Ελληνικής Εκκλησίας είναι έγκυρες «ὅθεν αἰείποτε ἐσεβάσθη αὐτάς ἢ λατινική ἐκκλησία»¹²⁴.

Πριν τη δεύτερη Πατριαρχία του Κύριλλου ο Πατριάρχης Παΐσιος ο Β' (1740-1743, 1744-1748, 1751-1752) κήρυττε το έγκυρο του βαπτίσματος των Λατίνων και αυτό διαφαίνεται και από το αφοριστικό γράμμα¹²⁵ που συνέγραψαν πλήθος ενδημούντων αρχιερέων, με το οποίο διαφεντεύουν το βάπτισμα των Λατίνων.

Το 1755, όμως, η τοπική σύνοδος της Κωνσταντινούπολης, με σχετική απόφαση που εξέδωσε, ακολούθησε την πράξη της δογματικής ακρίβειας της Εκκλησίας. Αυτό σημαίνει ότι επέτασσε αναβαπτισμό όλων όσοι προσέρχονταν στην Ορθοδοξία από αιρέσεις και συνιστούσε νίκη του Κύριλλου του Ε' (1748-1751, 1752- 1757) στις μεγάλες περί αναβαπτισμού διαμάχες του ΙΗ' αιώνα. Το κύριο θεολογικό επιχείρημα της συνόδου συγκεφαλαιωνόταν στο ότι από τη στιγμή που το βάπτισμα των Λατίνων δεν τελείται με τριπλή κατάδυση και ανάδυση, όπως ορίζει ο τύπος της τριήμερης ταφής και ανάστασης του Κυρίου, αλλά με ράντισμα και επίχυση, δε θεωρείται έγκυρο¹²⁶. Μάλιστα, φέρει το χαρακτήρα καταδίκης πάντων των αιρετικών.

¹²³ Μ. ΓΕΔΕΩΝ, *Πατριαρχικοί πίνακες, ἐν Κωνσταντινουπόλει* 1890, σ. 643. Όπως παρατηρεί ο Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, (*Εκκλησιαστικός Φάρος*, τ. 14 (1915), σ. 480) , «...τό φρόνημα τοῦτο πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ οὐνιτισμοῦ ποικιλαχῶς ὑπεθάλλετο, μετὰ τινά δ' ἔτη (1755) ὁ Πάπας Ρώμης Βενέδικτος ἰδ'. (1740- 1758) ἐξέδωκε βούλλαν διὰ τῆς ὁποίας ἐδήλου ὅτι αἱ τελεταὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἔγκυροι, ὅθεν αἰείποτε ἐσεβάσθη αὐτᾶς ἢ Λατινική Ἐκκλησία. Τὴν παπικὴν ταύτην βούλλαν προκάλεσαν οἱ Ἰησουῖται χάριν τῶν προσηλυτευτικῶν αὐτῶν σκοπῶν».

¹²⁴ Αρχιμ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Περί τοῦ βαπτίσματος τῶν ἑτεροδόξων, Ἐκκλησιαστικός Φάρος*, τ. 14 (1915), σ. 480.

¹²⁵ Βλ. MANSI στ. 577-605 και 609-617.

¹²⁶ Βλ. *Όρο της συνόδου 1755* στου MANSI, στ. 617, 621, και στου Γ. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ, *ό.π.*, σ. 67 κ. εξ.

Υπέρμαχοι του αναβαπτισμού των ετεροδόξων εμφανίζεται ο Ευστράτιος Αργέντης (1687- 1757)¹²⁷ αλλά και οι Κολλυβάδες Πατέρες του Αγίου Όρους και συγκεκριμένα ο Νεόφυτος ο Κausοκαλυβίτης¹²⁸, ο άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης¹²⁹ και ο άγιος Αθανάσιος ο Πάριος¹³⁰, οι οποίοι συνεχίζουν την κανονικά διατυπωμένη παράδοση περί βαπτίσματος του Κυπριανού Καρχηδόνας και του Μεγάλου Βασιλείου¹³¹.

Στην περιφέρεια της Ρωσικής Εκκλησίας, μέχρι και το έτος 1441 ίσχυε ότι όσοι προέρχονται από τη Δυτική Εκκλησία πρέπει να αναβαπτίζονται. Όμως από το 1666-1667 και εξής, η Ρωσική Εκκλησία αναγνωρίζει το κύρος του βαπτίσματος των Δυτικών. Η Σερβική Εκκλησία, αντίστοιχα, ήδη από τον 17^ο αιώνα τους δέχεται με χρίσμα¹³².

1.5. Η προσηλυτιστική δράση των Ρωμαιοκαθολικών στις περιφέρειες των Ανατολικών Εκκλησιών - Ουνία: Ποδηγέτης των γεγονότων του 17^{ου} αιώνα- Σύντομη ιστορική παρουσίαση.

Αναμφίβολα ο Ουνιτισμός, όπως παρατηρεί ο Μεθόδιος Φούγιας¹³³, αποτελεί κύριο εκφραστή της εκκλησιαστικής αντιπαράθεσης Ορθοδόξου και Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας.

¹²⁷ TIMOTHY WARE, *ό.π.*, σ. 37- 39.

¹²⁸ Βλ. ΧΡ. ΤΖΩΓΑ, *Η περί μνημοσόνων ἔρις ἐν Ἀγίῳ Ὄρει κατὰ τὸν 17^ο αἰῶνα*, Θεσσαλονίκη 1969.

¹²⁹ *Ό.π.*, σ. 16-28.

¹³⁰ *Ό.π.*,

¹³¹ Βλ. Πρωτ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ, *ό.π.*, σ. 14- 18.

¹³² ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ ΚΟΤΣΩΝΗ, «*Αίρετικῶν βάπτισμα*», Θ.Η.Ε., στ. 1, στ. 1094, όπου και η σχετική βιβλιογραφία.

¹³³ ΜΕΘΟΔΙΟΥ ΦΟΥΓΙΑ, Αρχιεπισκόπου πρ. Θυατείρων και Μ. Βρετανίας, *Η εκκλησιαστική αντιπαράθεση Ελλήνων και Λατίνων, από της εποχής του Μεγάλου Φωτίου μέχρι της συνόδου της Φλωρεντίας, 858- 1439*, Αθήναι, 1990, σ. 372 κ. εξ. Για τον προσηλυτισμό των Ρωμαιοκαθολικών εις βάρος των Ορθοδόξων βλ. ΜΕΘΟΔΙΟΣ ΦΟΥΓΙΑΣ, *Ορθοδοξία, Ρωμαιοκαθολικισμός και Αγγλικανισμός*, Αθήνα 1996, σ. 72-73.

Η λέξη *Ουνία- Ουνίτης* προέρχεται από τη λατινική¹³⁴ λέξη *unio* = ένωση, και με αυτόν τον γλωσσικό τύπο ενσωματώθηκε ως *unia* στα πολωνικά, *unija* στα ρωσικά και *Ουνία* στα ελληνικά. Ο όρος *Ουνίτες* αναφέρεται στους ορθοδόξους, αντιχαλκηδόνιους και νεστοριανούς χριστιανούς της Ανατολής, οι οποίοι, ως προς τον εξωτερικό τύπο, διατηρούν τις κατά τόπους παραδόσεις τους, ωστόσο υπάγονται δογματικά και διοικητικά στην Εκκλησία της Ρώμης¹³⁵.

Η Ουνία εμφανίζεται με τη Σύνοδο του Λατερανού το 1215. Προηγουμένως οι προσπάθειες των Δυτικών για εκλατινισμό των Ορθοδόξων ήταν «βίαιαι, άτεγκτοι και άνευ προσχημάτων»¹³⁶. Την εποχή των σταυροφοριών, ορθόδοξοι κληρικοί εκδιώκονταν και στη θέση τους οι σταυροφόροι εγκαθιστούσαν Λατίνους ιερείς και επισκόπους. Τα παραπάνω προκάλεσαν, ως ήταν αναμενόμενο, ισχυρές αντιδράσεις εναντίον των Παπικών στους οποίους αποδόθηκε το προσωνύμιο «σκυλόφραγκοι»¹³⁷.

Εφαλτήριο για τη γέννηση και διασπορά της Ουνίας στάθηκε η προσπάθεια των Παπών να υποτάξουν όλη την Εκκλησία στη Ρώμη. Μελετώντας κανείς τη γένεση του Ουνιτισμού παρατηρεί πως η πρώτη απόπειρα για τη δημιουργία του, όπως σημειώνει ο καθηγητής Β. Στεφανίδης¹³⁸, συντελέστηκε στη Σύνοδο του Λατερανού το έτος 1215, κατά την οποία παραχωρήθηκε η διαβεβαίωση στους

¹³⁴ Βλ. Α. ΠΕΡΙΟΥ, *Η Ορθοδοξία ενάντιον του Παπισμού και της Ουνίας*, εν Αθήναις 1960, σ. 182.

¹³⁵ Ορισμό της Ουνίας δίνει ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, όπου «Ουνία είναι ή άπατηλή, προς παραπλάνησιν τών άπλουστέρων, ένωσις, καθ' ήν ό έννοούμενος μετά της Λατινικῆς Έκκλησίας άποδέχεται μέν τό πρωτεϊον του πάπα και άπασαν τή διδασκαλίαν της Λατινικῆς Έκκλησίας, διατηρεϊ όμως τήν ίδιαν λειτουργικήν τάξιν και τινά ίδια ήθη και έθιμα κατά τό ίησουϊτικόν δόγμα 'unite dans la foi, variete dans les rites' (ένότης εις τήν πίστην, ποικιλία εις τά λειτουργικά τυπικά) προς βαθμιαίαν και ούχι άπότομον άφομοίωσιν προς τήν Λατινικήν Έκκλησίαν τών ένουμένων», βλ. Χ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, Αρχιεπίσκοπος Αθηνών, *Φύσις και χαρακτήρ της Ουνίας*, Αθήναι 1928, σ. 19.

¹³⁶ Α. ΠΕΡΙΟΥ, *Η Ορθοδοξία...*, ό.π., σ. 185.

¹³⁷ Α. ΠΕΡΙΟΥ, *Η Ορθοδοξία...*, ό.π., σ. 185.

¹³⁸ Β. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ, *Έκκλησιαστική Ιστορία*, Αθήναι 1950, σ. 382.

Ορθοδόξους πως αν αναγνωρίσουν την εκκλησιαστική υποταγή τους στον Πάπα, αυτόματα θα τους επιτραπεί να διατηρήσουν ακέραια τα ήθη και τα έθιμα τους¹³⁹.

Αυτή η τελευταία παραχώρηση ως προς το εξωτερικό τελετουργικό τυπικό, προήλθε από τη διαπίστωση των Δυτικών ότι ο προσωπικός προσηλυτισμός, μέσω της επιβολής των εκκλησιαστικών εθίμων της Δύσης, θα προκαλούσε μίσος και αγανάκτηση και σίγουρα θα απομάκρυνε τη Δυτική Εκκλησία από την επίτευξη του στόχου της, της εκκλησιαστικής και διοικητικής υποταγής των Εκκλησιών της Ανατολής. «Κατ' αυτόν τον τρόπο σκόπευαν στη δημιουργία της αυταπάτης ότι η αποδοχή του Πρωτείου του Πάπα εκ μέρους των προσηλυτιζομένων δεν σήμαινε και την αυτόματη απομάκρυνση από την Εκκλησία την οποία απαρνούσαν»¹⁴⁰. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με την απόφαση της Συνόδου οριζόταν ότι: «Εάν σε κάποιο διαμέρισμα υπάρχουν έθνη με διάφορες γλώσσες και εκκλησιαστικούς ρυθμούς (ritus), ο επίσκοπος να επιλέξει άξιους άνδρες οι οποίοι για κάθε έθνος θα τελούν τη Θεία Λατρεία στην ανάλογη γλώσσα και ρυθμό»¹⁴¹.

Η ίδια πρακτική σημειώνεται σε γράμμα του Πάπα Ονωρίου του Γ' (1222) που απεστάλη προς το βασιλιά της Κύπρου Henri I de' Lusignan (1218- 1253). Λίγο αργότερα, η ίδια ιδέα εκφράστηκε από τον Πάπα Ιννοκέντιο το Δ' (1243- 1254), προς το βασιλιά Lodomeria το έτος 1247, που αφορούσε τον κλήρο της Ρωσίας. Σύμφωνα με τον Ι.Καρμίρη, η Βούλα του Πάπα Ιννοκέντιου Δ' λειτουργεί προπαρασκευαστικά για την Ουνία αφού η ανοχή που επιδεικνύεται ως προς τη διατήρηση των ηθών της Ανατολής, θα οδηγήσει στη βαθμιαία κατάργηση αυτών και τον πλήρη εκλατινισμό¹⁴².

Αλλά και στη Σύνοδο της Λυώνος, εφαρμόζεται η ίδια τακτική, όπως διαφαίνεται από γράμμα του Πάπα Νικόλαου Γ' (1277-1280) στον απεσταλμένο του στην Κωνσταντινούπολη. Η επισημοποίηση της Ουνίας θα επέλθει με τη

¹³⁹ MANSI, τ. 22, στ. 989.

¹⁴⁰ Κ.Π. ΚΩΤΣΙΟΠΟΥΛΟΣ, *Η Ουνία στην ελληνική θεολογική βιβλιογραφία*, Θεσσαλονίκη 1993, σ. 25.

¹⁴¹ Β. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ, ό.π., σ. 382.

¹⁴² Ι. ΚΑΡΜΙΡΗΣ, *Τα Δογματικά και Συμβολικά Μνημεία της Ορθοδόξου Καθολικής Εκκλησίας*, τ. Α', Αθήνησι 1960, σ. 350.

Σύνοδο της Φερράρας- Φλωρεντίας (1439), η οποία, αφήνοντας ανέπαφες τις λειτουργικές παραδόσεις της Ανατολής, απαίτησε από τους Ορθοδόξους να αποδεχτούν τέσσερα δογματικά σημεία¹⁴³ - σταθμός στην περαιτέρω εξέλιξη του Ουνιτισμού¹⁴⁴. Η οποιαδήποτε άρνηση συμμόρφωσης με αυτά θα επέσυρε τον αναθεματισμό τους. Για την προαναφερθείσα Σύνοδο, ο π. Θ. Ζήσης επισημαίνει ότι «η εκ των άνω επιβληθείσα ένωση είχε χαρακτήρα πολιτικό, τελείως ξένο προς τον πνευματικό στόχο της χριστιανικής ενότητας και αγάπης»¹⁴⁵.

Η παπική εκκλησία εξαπολύει το τάγμα των Ιησουιτών στις ορθόδοξες χώρες προς άγρα προσηλύτων. Μέσω έντονων πιέσεων και διαφόρων τεχνασμάτων επιβάλλουν επιτυχώς την Ουνία αρχικά στην Πολωνία και στη νοτιοδυτική Ρωσία. Ο βασιλιάς της Πολωνίας, μάλιστα, Σιγισμούνδος, έβρισκε στο πρόσωπο των Ουνιτών, την ελπίδα πως θα αποκόμιζε μεγάλα πολιτικά οφέλη από τα κράτη της Δύσης, γι' αυτό και επιτρέπει την ελεύθερη προσηλυτιστική δράση των Ιησουιτών στα όρια της περιφέρειας του. Μάλιστα ξεσήκωσε «φρικτόν διωγμόν κατά τῶν μὴ συμμορφωθέντων καί ἀκολουθούντων τὰς ὡς ὀνόμαζον «Ἑλληνικᾶς κακοδοξίας». Τό ἀποτέλεσμα τοῦ διωγμοῦ ἦτο ἐμφύλιος πόλεμος, κατά τόν ὁποῖον τό αἷμα ἔρρευσε ποταμηδόν...Οἱ δέ Ὀρθόδοξοι ἐφρονέοντο, ἐξωρίζοντο, ἐκακοποιούντο, οἱ δέ ναοί καί αἱ μοναί τῶν περιήρχοντο εἰς χεῖρας Οὐνιτῶν»¹⁴⁶. Κληρικοί και λαϊκοί που δε συμφωνούσαν με τη συγκεκριμένη πολιτική του Σιγισμούνδου, διακήρυξαν την αφοσίωση τους στην αρχαία Εκκλησία της χώρας και τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως. Με την

¹⁴³ Τα τέσσερα σημεία ήταν: 1. Η χρήση των αζύμων και των ενζύμων στη Θεία Ευχαριστία. 2. Η τυπική προσυπογραφή της λατινικής θεολογίας περί εκπορεύσεως του Αγίου Πνεύματος και εκ του Υιού, με την οποία αναγνωριζόταν η νομιμότητα και κανονικότητα της προσθήκης, χωρίς, όμως, να υποχρεωθούν οι Έλληνες να δεχτούν την προσθήκη. 3. Ένας λεπτομερής καθορισμός του καθαρτήριου πυρός και 4. Η περί του ρωμαϊκού Πρωτείου θέση.

¹⁴⁴ F. HEILER, *Die Kirchliche Autonomie und Päpstliche Zentralismus*, München 1941, σ. 210, 216, 227, 266.

¹⁴⁵ Θ. ΖΗΣΗΣ, *Γεννάδιος Β΄ Σχολάριος, Βίος-Συγγράματα-Διδασκαλία*, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 26.

¹⁴⁶ Α. ΠΕΡΙΟΥ, *Η Ὀρθοδοξία...*, ὀ.π., σ. 184.

ανυποχώρητη δραστηριότητα των Ιησουιτών, η Πολωνία μεταστράφηκε στο σύνολο της προς τη Ρώμη¹⁴⁷ το 1594.

Το έτος 1622 ιδρύθηκε στη Ρώμη η «προπαγάνδα πίστεως» (Propaganda fidei) η οποία εξαιτίας των έντονων προσηλυτιστικών της ενεργειών, άφησε πικρή γεύση στους Ορθόδοξους χριστιανούς. Σημαντικές είναι οι πληροφορίες που καταθέτει ο Ι. Καλογήρου για το θέμα: «*δια τῆς ἰδρυτικῆς Βούλλας τοῦ Πάπα Γρηγορίου τοῦ ΙΕ΄, δι΄ ἧς ἰδρύθη ἡ Congregatio de propaganda fidei, τῶ 1622, ἀνετίθετο μὲν εἰς αὐτήν ἡ ἀποστολή πρὸς δρῶσιν κατὰ τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ Προτεσταντισμοῦ, ἀλλ΄ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὑπήχθη ὑπ΄ αὐτήν καὶ παράρτημα, ὡς ἀποστολήν ἔχον νά δράσῃ ἐντός τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας (section pro negotiis ritus orientalis)*¹⁴⁸.

Δυναμική παρουσία και καθοριστικό ρόλο κυρίως στα πράγματα του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας έχουν οι Μελχίτες¹⁴⁹. Πρόκειται για οπαδούς του αυτοκράτορα Μαρκιανού, σε αντίθεση με τους μονοφυσίτες που δε δέχτηκαν τις αποφάσεις της Συνόδου της Χαλκηδόνας¹⁵⁰. Το έτος 1724 οι ελληνοκαθολικοί του

¹⁴⁷ Ο Πατριάρχης Αλεξανδρείας Μελέτιος Πηγάς (1590- 1601) είχε στείλει τον Κύριλλο Λούκαρη στην περιοχή της Πολωνίας και της Λιθουανίας προκειμένου να στηρίξει την Ορθοδοξία. Προκειμένου, μάλιστα να στηρίξει τους εκεί ορθόδοξους πληθυσμούς απέστειλε επιστολές προς τους ηγεμόνες και τους βασιλείς τους, βλ. *Εφημέριος*, τ. 52 (1970), τ. 53 (1971), τ. 54 (1972), τ. 55 (1973), τ. 56 (1974), τ. 57 (1975), όπου βρίσκονται δημοσιευμένες οι επιστολές, από το υπ' αρ. 296 χειρόγραφο της Πατριαρχικής Βιβλιοθήκης της Αλεξάνδρειας, υπό του Μεθόδιου Φούγια. Σχετικά με το θέμα βλ. και Α.Ε. ΚΟΠΑΣΗ, *Αἱ ἐν Πολωνία θρησκευτικαὶ ἔριδες κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΣΤ΄ αἰῶνος καὶ ἡ Ἐξαρχία Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως ἐν τῇ χώρῃ ἐκείνῃ*, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1906, σ. 265-276.

¹⁴⁸ Ι. ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ, *Ενότης καὶ διαίρεσις εἰς τὴν Ἐκκλησίαν*, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 20-21.

¹⁴⁹ Ο όρος *Μελχίτης* προέρχεται από τη συριακή λέξη *malok* που σημαίνει *βασιλιάς*.

¹⁵⁰ G.C. ANAWATI, *The Roman Catholic Church and Churches in Communion with Rome*, στο έργο *Religion in the Middle East. Three Religions in Concord and conflict*, General Editor A. J. Arberry, Cambridge 1969, σ. 347. Βλ. και Α.Β. BETTS, *Christians in the Arab East*, London 1979, σ. 45, Ν.Α. Horner, *Rediscovering Christianity where it began*, Beirut 1974, σ. 46-48, Π. ΚΑΡΟΛΙΔΗΣ, *Περί της εθνικής καταγωγής των Ορθοδόξων Χριστιανών Συρίας και Παλαιστίνης*, ἐν Αθήναις, 1909, σ. 29, σημ. 1, και σ. 337-339. Οι σχέσεις ανάμεσα σε αραβόφωνους ορθοδόξους και Μελχίτες ήταν ιδιαίτερα προβληματικές στη Μέση Ανατολή,

Πατριαρχείου Αντιοχείας, έχοντας ιδιαίτερη ώθηση από τη δράση των Ιησουιτών και των άλλων Δυτικών μισσιονάριων, γνωρίζουν πρωτόγνωρη ακμή ώστε το πατριαρχείο τους να απειλεί την υπόσταση του Πατριαρχείου Αντιοχείας¹⁵¹.

Η πρόθεση των Λατίνων να εκλατινίσουν την Ανατολή, διαφαίνεται ξεκάθαρα σε άρθρο του Μελχίτη Πατριάρχη Μάξιμου IV: «Κατά τή γνώμη πολλῶν ἱερέων τῶν Ἀνατολικῶν Καθολικῶν Ἐκκλησιῶν ἤ, ὡς συνήθως ἀναφέρονται, «τῶν Ἀνατολικῶν Ρυθμῶν», δέν ἀντιπροσωπεύουν αὐτοί τίποτε ἄλλο ἐκτός ἀπό μία παραχώρηση τῆς Ἁγίας Ἐδρας πρὸς τήν Ἀνατολική Ἐκκλησία, ἐπί τῆ βάσει παλαιῶν καθωρισμένων παραδόσεων. Εἶναι λοιπόν μία παραχώρησις, ἕνα προνόμιο, μία ἐξαιρέσις. Ἐπειδὴ ἡ Ἀνατολική Ἐκκλησία δέ δύναται εὐκόλα νά μεταβληθεῖ σέ καθολική, δηλ. Λατινική- Καθολική Ἐκκλησία, ἐπιτρέπει μᾶλλον ἐπιδέξια αὐτό, καθ' ὅσον τά μέλη τῶν παραμένουν *Orientalis*. Ἐτσι θεωροῦνται καί ὡς καθολικοί, μέ μία λέξι, καθολικοί δευτέρας κατηγορίας. Αὐτοί πού εὐνοοῦν τόν Οὐνιτισμό δείχνουν πράγματι σεβασμό μόνον στούς ἀνατολικούς ρυθμούς, ἀλλά προσπαθοῦν ν' ἀποσπάσουν τούς καλύτερους ἀπό τήν Ἀνατολική Ἐκκλησία. Ἡ Καθολική Δύση στό σύνολο, μέχρι σήμερα ἔχει ἐπιτύχει ἀρκετά στό νά ἐννοήσει τί πρέπει νά διατηρηθεῖ γιά τό καλό ὅλης τῆς Ἐκκλησίας...Συνέπεια τούτου ἡ Καθολική Δύσις προσπάθησε νά καταστρέψει κάθε τί πού δέν ἐμοιάζε μ' αὐτή...Οὐδέν ἄλλο ὁμοιάζει περισσότερο δυτικό ἀπό τήν Οὐνιτική Ἀνατολική Ἐκκλησία...Τοιοῦτοτρόπως γίνεται κατανοητό, ὅτι τό προτεινόμενο σχέδιο ἐνώσεως εἶναι τό ὀλιγώτερο πού ἀρμόζει γιά νά διευκολύνει τήν ἀποστολή μας»¹⁵².

γεγονός που εκμεταλλεύτηκε η Ρώμη προς εξυπηρέτηση των συμφερόντων της, βλ. *The Melkite-Greek Catholic Church*, στο περιοδικό *Le Lien*, Golden Jubilee, 1936-1986, σ. 13-20.

¹⁵¹ Χ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, Παράρτημα της Εκκλησίας Αντιοχείας, *Ἡ λατινική προπαγάνδα ἐν Συρίᾳ*, Αλεξάνδρεια, 1949. Ν.Τ. ΧΡΥΣΟΒΕΡΓΗΣ, *Ἐπίτομος Ἱστορία τοῦ σχίσματος τῶν Γραικοκαθολικῶν ἐν Συρία, ἐν Πειραιεῖ*, 1923. Για περισσότερη βιβλιογραφία γύρω από το θέμα βλ. ΜΕΘΟΔΙΟΣ ΦΟΥΓΙΑΣ, *Ἡ εκκλησιαστική αντιπαράθεση...*, ὁ.π., σ. 376.

¹⁵² MAXIMOS IV SAYENG, *Der Katholische Orient und die Christliche Einheit. Unsere Berufung als Werkzeug der Einigung*, στο περιοδικό *Una Sancta*, τ. 16 (1961), σ. 3-15.

Όσον αφορά την παρουσία της Ουνίας στον ελληνικό χώρο, ο Πάπας Λέων ΙΓ΄ εγκατέστησε στην Κωνσταντινούπολη το τάγμα των Ασσομπσιανιστών μοναχών με τη σαφή εντολή να δείχνουν σεβασμό στο λειτουργικό τύπο της Ανατολής. Κατ' αυτόν τρόπο δημιουργήθηκαν ομάδες Ουνιτών στη Συνοικία Γαλατά της Κωνσταντινούπολης¹⁵³. Το έτος 1722 συνήλθε Σύνοδος στην Κωνσταντινούπολη στην οποία πήραν μέρος οι Πατριάρχες Κωνσταντινουπόλεως Ιερεμίας ο Γ΄ (1716-1726, 1732-1733), ο Αντιοχείας Αθανάσιος ο Γ΄ και Ιεροσολύμων Χρύσανθος, η οποία Σύνοδος καταδίκασε την Ουνία.

Η Ουνία αναπτύσσει ιδιαίτερα επικίνδυνη δράση κατά την εποχή του Πατριάρχη Ευγένιου Βούλγαρη. Χαρακτηριστικά είναι τα όσα καταθέτει για τη δράση των Ουνιτών καθώς και για τα μέσα που μετέρχονται προκειμένου να προσηλυτήσουν τους Ορθόδοξους: *«Πιστεύσατε μοί, ότι περισσότερους Ανατολικούς ἐπλάνησαν καί ἔφεραν οἱ Λατίνοι πρὸς ἑαυτούς μέ τήν δόσιν πάρεξ μέ τήν διάλεξιν· περισσότερους μέ τά χρήματα, πάρεξ μέ τά ἐπιχειρήματα· περισσότερους μέ τάς κολακείας, μέ τάς ὑποσχέσεις, μέ τάς χάριτας, μέ τάς εὐεργεσίας, μέ τάς κοσμικᾶς βοηθείας, μέ τήν ἄδειαν, μέ τήν ἐλευθερίαν, μέ τήν ἄνεσιν καί τρυφήν, μέ τάς ἐλπίδας, παρά μέ τούς λόγους καί τάς κατηχήσεις. Μάρτυρες εἰς τοῦτο εἶναι ἡ Ἀντιόχεια, ἡ Ἀλεξάνδρεια, πολλά μέρη τῆς Συρίας, πολλαί Νῆσοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ὅπου μέ δαπάνην πολλῶν χρημάτων ηὔξησεν ἡ Ρώμη τόν παπισμόν, συναθροίζουσα παπιστᾶς ὡσάν στρατεύματα μισθοφόρων»*¹⁵⁴.

Ενδεικτική της άκρατης προπαγάνδας των Λατίνων εις βάρος των Ορθοδόξων, είναι η περίπτωση την νήσου Νάξου, όπου σύμφωνα με τη μαρτυρία που καταθέτει ο Β. Σφυρόερας, οι Ρωμαιοκαθολικοί, αν και μειοψηφούσαν πληθυσμιακά έναντι των Ορθοδόξων, έχοντας εξασφαλίσει την προστασία του Γάλλου πρέσβη της Κωνσταντινούπολης *«μετήρχοντο πᾶν μέσον διά νά συντρίψουν τούς ἀποτολμώντας τάς ἐναντίον τῶν στάσεις ἀγρότας»*¹⁵⁵. Στα μέσα

¹⁵³ Κ.Π. ΚΩΤΣΙΟΠΟΥΛΟΣ, *Η Ουνία...*, ό.π., σ. 40-42.

¹⁵⁴ ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΕΩΣ, *Κατά Λατίνων στηλιτευτική ἐπιστολή, Ανάτυπον, Αθήναι 1967*, σ. 10.

του ΙΗ΄ αιώνα, όταν μητροπολίτης παροναξίας ήταν ο Άνθιμος Βαρδής (1743-1780) κυρίως όμως επί του διαδόχου του Νεόφυτου Λαχόβαρη (1780- 1811), η έκρυθμη κατάσταση που επικρατεί στις σχέσεις Λατίνων και Ορθοδόξων εντείνεται. Είναι φανερό πως σύσσωμη η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία έχει θορυβηθεί από τις πράξεις αναβαπτισμού που προασπίζεται η Ορθόδοξη Εκκλησία και που επίσημα καθιέρωσε με τη σύνοδο του 1755, επί Πατριαρχίας Κύριλλου του Ε΄.

Χαρακτηριστικά της περιρέουσας ατμόσφαιρας είναι τα όσα βρίσκονται καταγεγραμμένα σε σχετική έκθεση¹⁵⁶ του Ρωμαιοκαθολικού Αρχιεπισκόπου Νάξου Ιωάννου Βαπτιστού, Κρίστι, απ' όπου παίρνουμε τις εξής πληροφορίες: « Οί σχισματικοί Έλληνες ή κάλλιον ειπεῖν αίρετικοί του τόπου άνέρχονται περίπου εις όκτώ χιλιάδας...Πολλοί μᾶλλον ἐξάπτεται τό μίσος αὐτῶν καθ' ἑμῶν, καθότι ἐκφυγόντες ἀπό τοῦ Μορέως κατά τόν τελευταῖον πόλεμον τῶν Ρώσων πρός τούς Τούρκους καλόγηροι τινές, κατέφυγον εις ταύτην τήν νῆσον, ἔνθα ἴδρυσαν τήν μόνιμων αὐτῶν κατοικίαν. Οἱ κατηραμένοι οὗτοι οὐδέν ἄλλο ποιούσιν ἢ νά διαδίδωσιν εις τόν λαόν μυρίας συκοφαντίας καί ψεύδη κατά τῶν Λατίνων. Ἐσχημάτισαν εἶδος τί σχολείου, ἔνθα διδάσκουσι τήν νεολαίαν τῶν Ἑλλήνων καί ποτίζουσιν αὐτήν μέ τά φθοροποιά αὐτῶν διδάγματα, πρό πάντων δέ τήν ἀποτρόπαιον αἵρεσιν τοῦ ἀναβαπτισμού. Εἰς τοῦτο τό κακόν προστίθεται, ὅτι ἀποθανόντος πρό τεσσάρων ἐτῶν τοῦ μητροπολίτου αὐτῶν, ὅστις διηύθυνε τήν ἐν Νάξῳ ἑλληνικήν ἐκκλησίαν μετά πολλῆς εὐσεβείας χωρίς ποτέ νά δώσει τήν ἐλαχίστην ἐνόχλησιν εις τούς καθολικούς, διεδέχθη αὐτῶν εις τήν ὑπηρεσίαν νέος τίς οὐχί ἐπέκεινα τῶν εἴκοσιν ἐννέα ἐτῶν, ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἐξ οἴκου εὐκαταστάτου καί φύσει ἀγέρωχος, ὅστις ἀξιοί νά εἶναι διαιτητής τοῦ τόπου, δεσμῶν καί λύων πάντα ἀνθαιρέτως. Οἱ ὑπ' αὐτῶν Ἑλληνες

¹⁵⁵ Β. ΣΦΥΡΟΕΡΑ, *Ὁ Βικέντιος Κορέσης καί ἡ ἔναντι τῶν ὀρθοδόξων στάσις αὐτοῦ ἐν Νάξῳ, Τόμος εἰς μνήμην Κ. Ι. Ἀμάντου, Ἀθῆναι 1960, σ. 523.*

¹⁵⁶ Αρχιμ. ΙΑΚΩΒΟΥ Δ. ΜΑΛΛΙΑΡΟΥ, *Νικόδημος μοναχός ὁ ἐκ Ναξίας ὁ Ἀγιορείτης, Ἱστορικόν ἀφήγημα τοῦ ἐνθέου βίου καί τῶν ἱερῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ, Ἀθῆναι 1963, σ. 13-14.*

ἐμψυχούμενοι...ἀποβαίνουσιν ἐπὶ μᾶλλον ἀνθάδεις κατὰ τῶν ὀλίγων πτωχῶν ἡμῶν Λατίνων»¹⁵⁷.

Κατά το 14^ο και 15^ο αιώνα, στα ελληνικά νησιά και κυρίως στην Κρήτη, οι Παπικοί εξαπέλυσαν δριμύτατους αγώνες εναντίον των Ορθοδόξων. Από το έτος 1590, οι Ουνίτες κάνουν ιδιαίτερα αισθητή την παρουσία τους στη Χίο. Το έτος 1624 τους συναντάμε στη Σμύρνη, λίγο αργότερα, το έτος 1627 στην Πάρο και στη Νάξο, το 1640 στο Ναύπλιο και στην Πάτρα και από το 1641 στην Αθήνα ενώ ήδη από το 1830 Ουνίτες εμφανίζονται στα Γιαννιτσά, στο Κιλκίς και σε άλλες περιοχές της Κεντρικής Μακεδονίας¹⁵⁸.

¹⁵⁷ Β. ΣΦΥΡΟΕΡΑ, *Χρυσάνθος ο Αιτωλός*, Επετηρίς του Μεσαιωνικού Αρχείου της Ακαδημίας Αθηνών, τ. 6 (1957), σ. 142.

¹⁵⁸ Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, *Σύγχρονες Αιρέσεις και θρησκευτικά κινήματα*, Θεσσαλονίκη, 1992, σ. 278.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΠΟΥ ΟΔΗΓΗΣΑΝ ΣΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΣΥΝΟΔΙΚΟΥ ΟΡΟΥ ΤΟΥ 1755

Η περίοδος του ΙΗ΄ αιώνα, κατά την οποία η έριδα του αναβαπτισμού ή αλλιώς τα «Αυξεντιανά», ξεσπά στη Βασιλεύουσα, χαρακτηρίζει με μελανά χρώματα την ζωή της Εκκλησίας και των μελών της, καθώς προκάλεσε το διχασμό των χριστιανικών πληθυσμών σε υποστηρικτές του αναβαπτισμού των Λατίνων και στους αντιπάλους αυτού. Τα παραπάνω συνέβησαν μέσα από θύελλα αντιδράσεων, διώξεων, εξοριών και συναφών γεγονότων που στιγμάτισαν τα εκκλησιαστικά πράγματα, σε μία εποχή όπου η ειρήνη ήταν επιτακτική ανάγκη για τους υπόδουλους Έλληνες που εγκαταβιούσαν εντός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Ενδεικτικοί της περιέουσας ατμόσφαιρας είναι οι στίχοι του στιχουργήματος του Πλανοσπαράκτη¹⁵⁹:

*κόσμος αὐτῆς ἀπέλιπε σύνοδος ἡ ἁγία,
σπουδαῖοι ἀπελάθησαν, διδάσκαλοι μισοῦνται,*

¹⁵⁹ Πρόκειται για έμμετρο έργο, αποτελούμενο από 3179 δεκαπεντασύλλαβους στίχους, γραμμένο σε γλώσσα αρχαίζουσα και υπό ανωνύμου συγγραφέα. Σώζεται στον υπ' αριθμό 10077 πολυμιγή κώδικα του Βρετανικού Μουσείου. Καταλαμβάνει τα φφ. 277-316ν του χειρογράφου. Εκδόθηκε από τον Θεόδωρο Παπαδόπουλλο (βλ. THEODORE H. PAPADOPOULLOS, *The history of the Greek Church and people under Turkish domination*, Brussels 1952) και αφηγείται τις πράξεις του Κυρίλλου και των οπαδών του τα έτη 1752-1756. Το στιχούργημα αυτό γράφτηκε πιθανότατα σε δύο περιόδους, το πρώτο μέρος στ. 1- 1580 κάνει λόγο για τον Αυξέντιο και τα σχετικά με αυτόν, ενώ το δεύτερο μέρος, από το στίχο 1581 μέχρι το τέλος, αφηγείται τα γεγονότα της δεύτερης πατριαρχίας του Κυρίλλου. Στο σύνολο του το έργο αποτελεί μία αφήγηση στηλιτευτικών πράξεων. Όσον αφορά στη χρονολόγησή του μάλλον γράφτηκε το πρώτο εξάμηνο του έτους 1756, καθώς στους στίχους 3121-3122 ρητά αναφέρεται η συγγραφή του «Εγχειριδίου κατά αναβαπτιστών», το οποίο δημοσιοποιήθηκε στις 28 Απριλίου του έτους 1756. Ο Πλανοσπαράκτης ή αλλιώς Σπλαγχοσπαράκτης, δεν εμπεριέχει τα όσα διαδραματίστηκαν το δεύτερο εξάμηνο του ίδιου έτους.

ἡ μάθησις ἀσέβεια κηρύττεται τῇ πόλει,
ἡ ἀρετὴ μεμίσηται, κακία θριαμβεύει
ὑπόκρισις θαυμάζεται καὶ τρόπαια ἐγείρει [...]
ἀρχιερεῖς σεβάσμιοι χριστιανῶν ποιμένες
ὑβρίζονται ἐλαύνονται ὑπὸ τῆς Κωνσταντίνου [...]
τά στίφη τῶν ὑποκριτῶν λυμαίνουσι τοὺς οἴκους¹⁶⁰ [...]

Μέχρι το έτος 1748, πριν δηλαδή ξεσπάσει η προαναφερθείσα έριδα, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ήταν ο Παΐσιος ο Β΄ (1740-1743, 1744-1748, 1751-1752). Το Σεπτέμβριο, όμως, του έτους 1748, ο Κύριλλος, ο από το έτος 1745 μητροπολίτης Νικομηδείας, θα εξώσει τον μέχρι τότε Πατριάρχη Παΐσιο Β΄ και θα ανέλθει στον οικουμενικό θρόνο, χρησιμοποιώντας άνομα μέσα, «τὸ βοηθεῖν ἀδρῶν δόσεων καὶ ἐνεργεῖν τῶν σημαϊνόντων συγγενῶν του»¹⁶¹.

Ο χρόνος της Πατριαρχίας του Κυρίλλου χωρίζεται σε δύο χρονικές περιόδους. Η πρώτη περίοδος τοποθετείται από το Σεπτέμβριο του 1748 έως και τον Ιούνιο του 1751 και η δεύτερη από το Σεπτέμβριο του 1752 έως και τον Ιανουάριο του 1757. Είναι πολύ σημαντικό να σημειωθεί ότι κατά τα έτη της ποιμαντορίας του στη Νικομήδεια, γνώρισε και συνδέθηκε στενά με τον ιεροδιάκονο Αυξέντιο, έναν από τους πρωτεργάτες της έριδας του αναβαπτισμού και μετέπειτα συνεργάτη του.

2.1. Η εμφάνιση και η διδασκαλία του ιεροδιάκονου Αυξέντιου.

Ο Αυξέντιος ο ιεροδιάκονος¹⁶² καταγόταν από την Άνδρο. Εγκαταλείποντας τη σκήτη του Αγίου Όρους και έπειτα από πολλές περιδιαβάσεις, εμφανίστηκε στην περιοχή της Νικομηδείας και εγκαταστάθηκε στη βιθυνική κωμόπολη Ελμαλή και έπειτα στην περιοχή Κατιρλή της ίδιας

¹⁶⁰ Ο.π., *Πλανοσπαράχτης*, στ. 15-19, 21-22, 24.

¹⁶¹ Ε. ΣΚΟΥΒΑΡΑΣ, *Στηλιτευτικά κείμενα τοῦ ΙΗ΄ αἰ.*, Ἀθῆναι 1967, σ. 59.

¹⁶² Δεν χειροτονήθηκε ιερέας λόγω φαυλότητας, βλ. Ε. ΣΚΟΥΒΑΡΑΣ, *Στηλιτευτικά κείμενα...*, ό.π., σ. 60.

επαρχίας, και υποκρινόμενος τον όσιο, το ζηλωτή και τον προφήτη, δίδασκε και εξομολογούσε. Χαρακτηριστικά ανέφερε ότι είναι απεσταλμένος από το Θεό για να κηρύξει τη μετάνοια στους ανθρώπους. Έκανε λόγο για εμφανίσεις αγγέλων και μάλιστα έλεγε ότι συνομιλεί καθημερινά με τον απόστολο Παύλο, αλλά και ότι είδε την Αγία Τριάδα με τους αισθητούς οφθαλμούς του και συνομίλησε μαζί της.

Προκειμένου να αποκτήσει οπαδούς, υποστήριζε ότι κάνει θαύματα και τις φορές που αποτύγχανε να θεραπεύσει κάποιον ασθενή, απέδιδε την αποτυχία αυτή στις αμαρτίες του ασθενή. «Οὗτος οὐκ ἐξωμολογήθη, διά τοῦτο οὐκ ἰσχύει ἄλλους πάλι ραπίζων ἐφίπνει · οὗτος πίστιν οὐκ ἔχει · οὗτος ἐστίν ἀμαρτωλός · οὗτος ἐπίτηδες ἦλθε καί ἄνευ εὐλαβείας · διό οὔτε ἰάσεως ἀξιοῦται»¹⁶³. Το πλήθος που τον άκουγε εξαπατήθηκε, αποπροσανατολίστηκε, πίστεψε στα λεγόμενα του και τον θεοποίησε: «πολλάκις σύρφησ γάρ λαός διάκρισιν οὐκ ἔχων κακίας καί τῆς ἀρετῆς, ψεύδους ἢ ἀληθείας, νομίζει ὡς ἀλήθειαν ἀπάτην καί τό ψεῦδος, καί τοῦτο ἐγκολπίζεται ἰς ἀρετήν μεγάλην»¹⁶⁴.

Όλα τα παραπάνω γεγονότα, ήταν λογικό και επόμενο να προκαλέσουν διχογνωμία στους Ορθοδόξους. Την αρνητική κατάσταση που δημιουργήθηκε ενέτεινε η θεοκαπηλία και τα κατασκευασμένα θαύματα του Αυξέντιου, που έδιναν μια εικόνα δεισιδαιμονίας των Ελλήνων στο διεθνές περιβάλλον της Κωνσταντινούπολης. Ενδεικτικοί είναι οι στίχοι του Καλλίνικου¹⁶⁵:

Οπού αίτιαν ἔδωσαν στούς Φράγκους καί παπίστας

Εἰς ὅλους τούς αίρετικούς καί εἰς τούς καλβινίστας,

ἄλλον γλεντζέ παρά αὐτόν νά ἔχουν καθ' ἡμέραν

εἰς ὅλα τά τραπέζια, ὅμου καί τήν ἐσπέραν,

ὅτι οἱ Γραικοί ἔχασαν ἐκεῖνο πού βαστοῦσαν...

Γράφουν στήν Ρώμην καί παντοῦ σ' ὅλας τάς βασιλείας

μασκαριλίκια αὐτά Ρωμαίων ἐκκλησίας...

¹⁶³ MANSI, στ.577.

¹⁶⁴ Πλανοσπαράχτης, ό.π., στ. 105- 108.

¹⁶⁵ Χειρόγραφο ὑπ' ἀριθ. 112 (σελ. 89) της Βιβλιοθήκης Ζαγοράς.

Κήρυττε παντού ότι το βάπτισμα των Λατίνων, όπως και των Αρμενίων, είναι σε πλήρη ασυμφωνία προς το παραδοθέν βάπτισμα των Αποστόλων, άρα είναι άκυρο. Επομένως, οι τελευταίοι είναι τελείως αβάπτιστοι και όταν προσέρχονται στην ορθοδοξία πρέπει να αναβαπτίζονται¹⁶⁶. Έλεγε χαρακτηριστικά: «Χριστιανοί, σήμερα κεντρώθηκα να κηρύξω τον αναβαπτισμόν και να ιξεύρετε, ότι οί Αρμένιδες και οί Φράγγοι είναι αβάπτιστοι, και δέν πιστεύουν τον Χριστόν και τήν Παναγίαν και τον καλόγηρον (ούτως έαυτόν εκάλει)· γιά τοῦτο αναβαπτισμός, αναβαπτισμός· αυτά δέν τά λέγει ο καλόγηρος, άλλ' αυτός έγώ και εκείνος (τί δέ δί' αυτών έννόει, ουδείς οίδε) και ο Φαλακρός, και τρικέφαλον θηρίον κεντρόνομαι, και σās τά λέγω, και όποιος δέν τούς αναβαπτίζει, ανάθεμα, ή πατριάρχης είναι ή άρχιερέυς ή παπάδες ή καλόγεροι ή διάκονοι, όλους ανάθεμα»¹⁶⁷.

Ο Αυξέντιος, έχοντας στο πλευρό του κάποιους χριστιανούς ως συνεργάτες, έγινε αποδεκτός από ένα αρκετά μεγάλο κομμάτι του πληθυσμού, το οποίο, ούτε τις συμβουλές του πατριάρχη κυρού Παισίου, ούτε τις διδασκαλίες της αγίας συνόδου δεν πίστευε, πλέον, πάνω στο συγκεκριμένο ζήτημα. Μάλιστα, όταν ο Κύριλλος ο Ε΄ πληροφορήθηκε για την περί του βαπτίσματος διδασκαλία του μοναχού Αυξέντιου, δεν αντέδρασε, επειδή και ο ίδιος κατεχόταν από μίσος για τους λατίνους.

Επί πέντε περίπου έτη κήρυττε ο Αυξέντιος στην περιοχή της Νικομηδείας, επί ποιμαντορίας Κυρίλλου και εξής. Μάλιστα είχε και την έγκριση του τελευταίου, ο οποίος είχε εξασφαλίσει εκτός από την αρχιερατική και τη σουλτανική ασυλία, που έδινε τη δυνατότητα στον Αυξέντιο να κηρύττει ανενόχλητος από τις τουρκικές αρχές.

Σύμφωνα με τον Πλανοσπαράχτη¹⁶⁸, δύο είναι τα αίτια της εύνοιας του Κυρίλλου προς τον Αυξέντιο. Το πρώτο αίτιο εντοπίζεται στην ανάγκη αποκατάστασης της φήμης του, η οποία είχε πληγεί «δία χορούς θεατρικούς και

¹⁶⁶ ΣΕΡΓΙΟΣ ΜΑΚΡΑΙΟΣ, ό.π., σ. 209.

¹⁶⁷ ΜΑΝΣΙ, ό.π., στ. 577, 578.

¹⁶⁸ Πλανοσπαράχτης, ό.π., στ. 121- 133.

παίγνια τῶν μίμων, καί ἄσεμνα τὰ ἄσματα ἃ ἔλεγε καί στίχους μετά ἀνδρῶν καί γυναικῶν τῶ οἶκῳ χατζή Γεώργη Νικομηδείας πόλεως τελοῦντος λογοθέτου»¹⁶⁹. Το δεύτερο αίτιο αφορούσε τα χρέη, με τα οποία είχε βαρύνει τη μητρόπολή του και έτσι στόχευε στο να εξευμενίσει τους χριστιανούς, ώστε να του παρέχουν τη σχετική οικονομική ενίσχυση προς εξάλειψη αυτών των χρεών.

Από τη στιγμή που ο Αυξέντιος πήρε στα χέρια του το σουλατινικό ορισμό που του έδινε επίσημα την άδεια να διδάσκει ελεύθερα, περιόδευε στα διάφορα χωριά και επαινούσε τον ευεργέτη του τον Κύριλλο προτρέποντας το χριστεπώνυμο πλήθος να μην ακούει τις συκοφαντίες που του επέρριπταν, αλλά να συνδράμει προς βοήθεια του μητροπολίτη. Βέβαια δεν εύρισκε παντού ανταπόκριση. Δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις που εκδιώχθηκε ως πλάνος και απατεώνας, όπως για παράδειγμα από την Απολλωνιάδα¹⁷⁰.

Το 1748, όπως προαναφέρθηκε, ο Κύριλλος θα εξώσει από τον πατριαρχικό θρόνο τον Πατριάρχη Παΐσιο τον Β΄ και θα συνεχίσει να προσφέρει στήριξη στον Αυξέντιο, ενισχύοντας τη δράση του.

2.2. Η αφορμή των γεγονότων- Η απόφαση του Κύριλλου υπερ του αναβαπτισμού.

Το 1750, κάποιοι από τους Λατίνους της συνοικίας του Γαλατά της Κωνσταντινούπολης, εκδήλωσαν την επιθυμία να προσέλθουν στην ορθόδοξη εκκλησία¹⁷¹. Οι ορθόδοξοι ιερείς αμφιταλαντεύονταν σχετικά με το αν θα έπρεπε να τους δεχθούν στην εκκλησία με μύρο ή να τους βαπτίσουν. Στα πλαίσια αυτού του προβληματισμού, οι ιερείς κατέφυγαν στον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, Κύριλλο τον Ε΄, προκειμένου να τους δώσει κάποια λύση στο συγκεκριμένο ζήτημα. Χαρακτηριστικά, του έθεσαν το ερώτημα «εἰ ἄρα μύρῳ χρίεσθαι τούς

¹⁶⁹ Πλανοσπαράχτης, ό.π., στ. 122-126.

¹⁷⁰ Πλανοσπαράχτης, ό.π., στ. 141- 144.

¹⁷¹ ΓΕΡΜΑΝΟΥ ΑΙΝΟΥ, Περί τοῦ κύρους τοῦ βαπτίσματος τῶν αίρετικῶν, Ὁρθοδοξία 27 (1952), σ. 310.

Λατίνους προσιόντας τῷ ἁμωμήτῳ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, ἢ βαπτίζειν αὐτούς, ὡς ὅλως τό βάπτισμα τοῦ Κυρίου ἀθετήσαντας καί τά παρά τῶν ἰδίων ἱερέων ἐφευρήματα προελομένους»¹⁷².

Ἡ επερώτηση τῶν ἱερέων φανερώνει ὅτι ἡ ἀμφιβολία, σχετικά με το ἀν εἶναι ἐγκυρο τό βάπτισμα τῶν Λατίνων, ἦταν ευρέως διαδεδομένη¹⁷³. Ὁ τελευταῖος, ἀφοῦ συνεννοήθηκε με τοὺς Πατριάρχες Ἀντιοχείας Σουλβέστρο, Ἀλεξανδρείας Ματθαῖο, ἀλλά καί με πολλοὺς ἄλλους ἐκκλησιαστικούς ἀνδρες, «τοῖς ἱερεῖσι βαπτίζειν τοὺς προσιόντας τῷ Ὀρθοδοξίῳ Λατίνους ὡς ἀβαπτίστους τοῦτο δὴ καί διαλαλεῖν τοῖς τὸν λόγον τοῦ Κυρίου λαλεῖν προελομένοις ἐφεῖτο»¹⁷⁴, θεωρώντας ἀκυρο τό δια ραντισμοῦ βάπτισμα¹⁷⁵ καί ἐπιτάσσοντας, αὐτόχρονα, τὸν ἀναβαπτισμό τῶν ἐτεροδόξων.

Ἡ παραπάνω ἀπόφαση πάρθηκε με βάση τὴν ἐπίσημη συνοδική καθιέρωση τοῦ ραντισμοῦ, τῆς ἐν Τριδέντῳ Συνόδου στὴ Δύση, ἡ ὁποία ἀποκηρύσσει ὡς «μεμολυσμένον» τό βάπτισμα τῶν Λατίνων¹⁷⁶. Συνέστησε καί στους ἱεροκήρυκες τῆς Βασιλεύουσας νὰ κηρύττουν τὸν ἀναβαπτισμό τῶν Λατίνων, ἀλλά καί ὅσων προέρχονται ἀπὸ αἵρεση, ἀπὸ τοὺς ἀμβωνες τῶν ναῶν.

Ἡ ἀπόφαση τοῦ Κύριλλου ἐνέχει ἐντονα στοιχεῖα ἀμυνας τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας ἐναντι τῆς μεγάλης προσηλυτιστικῆς δραστηριότητος ποὺ εἶχαν ἀναπτύξει παπικοὶ ἱεραπόστολοι στὴν Ἀνατολή, κυρίως στους χώρους δράσεως τῶν

¹⁷² Ε. ΣΚΟΥΒΑΡΑ, *Στηλιτευτικά κείμενα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος (Κατὰ Ἀναβαπτιστῶν)*, Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ 20 (1967) τόμου τῶν Byzantinisch-Neugriechische Jahrbucher, Ἀθῆναι, 1967, σ. 52.

¹⁷³ Βλ. ΠΡΩΤΟΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ, *Ὁμολογῶ ἓν βάπτισμα*, Ἀθήνα, 1996, σ. 107. Αὐτό μαρτυρεῖ καί ὁ ἱστορικός ΣΕΡΓΙΟΣ ΜΑΚΡΑΙΟΣ, ὁ.π., σ. 203 : «...τέως μὲν τοῖς ἐν τῷ Γαλατῷ ἱερεῖσιν ἀπορίας ἐδόκει καί συζητήσεως ἄξιον, εἰ ἄρα μὴ χρῆσθαι τοὺς λατίνους προσιόντας τῷ ἁμωμήτῳ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, ἢ βαπτίζειν αὐτούς, ὡς ὅλως τό βάπτισμα τοῦ Κυρίου ἀθετήσαντας καί παρά τῶν ἰδίων ἱερέων ἐφευρήματα προελομένους». Πρβλ. σ. 220, 408.

¹⁷⁴ Ε. ΣΚΟΥΒΑΡΑ, *Στηλιτευτικά κείμενα...*, ὁ.π., σ. 52.

¹⁷⁵ ΣΕΡΓΙΟΣ ΜΑΚΡΑΙΟΣ, ὁ.π., σ. 203 - 204, 408 - 409.

¹⁷⁶ Βλ. D. MANSI, στ. 607 C.

λοιπών Ορθόδοξων πατριαρχείων¹⁷⁷. Σύμφωνα με τον Τ. Γριτσόπουλο¹⁷⁸, ο Κύριλλος, ήδη από το 1749, προσπαθούσε με ποικίλους τρόπους να προστατέψει την Εκκλησία από τις προσηλυτιστικές απόπειρες του Πάπα, όπως είχαν ήδη αρχίσει να εκδηλώνονται μέσα από τις διεισδύσεις των Ρωμαιοκαθολικών στα ιερά προσκυνήματα και στην περιοχή του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας.

Για τις επιδράσεις της προσηλυτιστικής δράσης των Δυτικών στις σφαίρες επιρροής της Παλαιστίνης, της Αιγύπτου, της Συρίας, της Μ. Ασίας, και της Αρμενίας, ο Σέργιος Μακράιος παρατηρεί πως «...τῶν ἀπηνῶν καί αίμοβόρων λύκων τῆς δύσεως...διηνεκῶς ἐπαγρυπνοῦντες ἀδιαλείπτως διηγωνίζοντο οἱ μακαριώτατοι πατριάρχαι...ἐν ταῖς νήσοις καί τῇ μικρῇ Ἀσία διακηρυττομένη ἡ διαλαλιά ὅτι οἱ Λατίνοι εἰσὶν ἀβάπτιστοι, ἀπεσόβει τούς λυμεῶνας καί διετείχιζεν. Ἐλύπει δέ τούτους μάλιστα καί ἡ τοῦ πατριάρχου κυρίου Κυρίλλου εἰς τόν θρόνονκαθιδρυσίς· ἦν γάρ διάπυρος ζηλωτής τῶν ὀρθῶν δογμάτων καί γενναῖος πολέμιος τῆς δυτικῆς δουλοφροσύνης καί προφανῆς καθαιρέτης τῆς ἀθέου αὐτῶν μηχανουργίας»¹⁷⁹. Ειδικότερα για την περιοχή της Ιβηρίας μνημονεύεται ότι ο βασιλιάς της Βασιλείας απευθύνθηκε προς τον Κύριλλο Ε΄ για να συνδράμει εναντίον των επιβουλών της λατινικής προπαγάνδας: «διεπέμψατο πρός τόν παναγιότατον κύριον Κύριλλον ὡς τάχος ἐπιβοηθεῖν τοῖς ἐκεῖ περί τήν πίστην ἐνοχλουμένοις προκαλούμενος· ὁ δέ τοῦ βασιλέως ἐπαινέσας τόν ζῆλον ἀπέστειλεν ἐξαρχικῶς ἄνδρα ζηλωτήν τῶν ὀρθῶν δογμάτων ἐν ἱερομονάχοις διδάσκαλον τινά Μακάριον...(ὁ ὁποῖος) τούς νοθεύειν τήν ἄμωμον διδασκαλίαν τῶν Ἰβήρων ἐρχομένους αἰρετικούς ἐξήλασε καί ὅλως ἐξεκάθηρε τῆς γεωργίας τά ζιζάνια καί μετά διετίαν ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν»¹⁸⁰.

Από τις παραπάνω μαρτυρίες και την άμεση θετική αντίδραση του Κύριλλου για προσφορά βοήθειας στους Ορθόδοξους της Ιβηρίας, γίνεται εύκολα αντιληπτό

¹⁷⁷ Γ. ΒΕΝΔΟΤΗ, *Προσθήκη τῶν Εκκλησιαστικῆς Ἱστορίας του Μελετίου*, Βιέννη, 1795, σ. 59-60. Βλ. και ΣΕΡΓΙΟΣ ΜΑΚΡΑΙΟΣ, ὁ.π., σ. 203. 204. 214. 215. 402. 411.

¹⁷⁸ Τ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, *Κύριλλος ο Ε΄ ο Καρακάλλος*, Θ.Η.Ε., τ. 7, στ. 1195.

¹⁷⁹ ΣΕΡΓΙΟΣ ΜΑΚΡΑΙΟΣ, ὁ.π., σ. 217.

¹⁸⁰ ΣΕΡΓΙΟΣ ΜΑΚΡΑΙΟΣ,, ὁ.π., σ. 215.216.

το μέγεθος της έκτασης που είχε προσλάβει η λατινική προπαγάνδα στις σφαίρες επιρροής της Ανατολής και αιτιολογεί εν μέρει την επίσημη διακήρυξη του αναβαπτισμού με τον Όρο της Συνόδου της Κωνσταντινούπολης της Συνόδου τον Ιούλιο του 1755 αλλά και τις έντονες αντιδράσεις που προκάλεσε η παραπάνω διακήρυξη.

Επανερχόμενοι στο θέμα της διακήρυξης του αναβαπτισμού από τον Κύριλλο, μαζί του συμφώνησαν οι πατριάρχες: Ματθαίος Αλεξανδρείας, Παρθένιος Ιεροσολύμων και Σίλβεστρος Αντιοχείας, κυρίως γιατί και αυτοί επηρεαζόταν άμεσα, στις περιφέρειες τους, από την προπαγάνδα της Δυτικής Εκκλησίας.

Η πατριαρχική, λοιπόν, διακήρυξη, η σχετική με τον αναβαπτισμό, προκάλεσε μεγάλες και ποικίλες αντιδράσεις.

Ο Ορθόδοξος λαός της Κωνσταντινούπολης, στο μεγαλύτερο μέρος του, δέχτηκε τη συγκεκριμένη απόφαση. Ιδιαίτερα τα μέλη των εμποροβιοτεχνικών τάξεων εκδήλωσαν άμεσα τη συμπάρασταση τους προς τον Κύριλλο, για δύο κυρίως λόγους: αφενός, κινούμενοι από εθνικό ζήλο και αντίθεση προς τους Λατίνους¹⁸¹ αφετέρου, γιατί, κατά την άσκηση του επαγγέλματος τους, τόσο στην πρωτεύουσα όσο και στα εμπορικά κέντρα της ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου, συναντούσαν πολλές φορές έντονο ανταγωνισμό από ξένους εμπόρους και επιχειρηματίες, κυρίως από τους καθολικούς το δόγμα Ιταλούς και Γάλλους. Μάλιστα, οι Χίοι μεγαλέμποροι, οι οποίοι είχαν ιδρύσει μία ιδιαίτερα ανθηρή παροικία στην Κωνσταντινούπολη, αποδείχτηκαν οι πιο ένθερμοι υποστηρικτές του Κύριλλου¹⁸¹.

Ο αναβαπτισμός, όμως, βρήκε και αντιπάλους. «*Διεθρόησε καί ἄκρως ἐλύπησεν*» - όπως σημειώνει ο Σέργιος Μακραίος¹⁸² - τους Λατίνους και τους Γραικολατίνους που κατοικούσαν στην Κωνσταντινούπολη και στα νησιά. Ήταν επόμενο, λοιπόν, να ξεσπάσει μεγάλη έχθρα ανάμεσα στους τελευταίους και

¹⁸¹ Αξιοπρόσεκτο είναι το γεγονός ότι από τους πιο θερμούς υποστηρικτές του Κύριλλου του Ε΄, κατά το διάστημα των δύο πατριαρχιών του, ήταν οι Χιώτες μεγαλέμποροι, οι οποίοι εγκαταβιούσαν σε ιδιαίτερα ανθηρή παροικία στην Κωνσταντινούπολη και μάλιστα θεωρούνταν από τους πλέον δραστήριους εμποροναυτίλους στη Μεσόγειο και στα ατλαντικά λιμάνια.

¹⁸² ΣΕΡΓΙΟΣ ΜΑΚΡΑΙΟΣ, *ό.π.*, σ. 204.

στους Ορθοδόξους, που οδήγησε στην άμεση διατάραξη των μέχρι τότε ομαλών κοινωνικών σχέσεων και στην εμφάνιση δυσχερειών στην οικονομική τους επικοινωνία.

Οι Καθολικοί στο δόγμα είδαν την ακύρωση του λατινικού βαπτίσματος, δια της αποφάσεως του Οικουμενικού πατριάρχη, ως ύβρη κατά της πίστεώς τους. Οι πρέσβεις των βασιλιάδων της Δύσης που βρίσκονταν στην Κωνσταντινούπολη, θεώρησαν ότι πληττονται σε μεγάλο βαθμό τα συμφέροντά τους μέσα στα όρια της οθωμανικής αυτοκρατορίας, «ὅθεν προσπάθησαν ν' ἀντιδράσουν ἀναφανδόν καί παρασκηνιακῶς. Οὕτως, ἄφ' ἑνός μὲν ἐκήρυττον τὴν ἀντιπάθειαν καί ἐχθρότητα τῶν πρὸς τὸν πατριάρχην Κύριλλον, ἐπιτηδεῖω ἐξάπτοντες τοὺς ἐν τέλει ὀθωμανοὺς ἐναντίον του, ἀφετέρου δ' ἠπέιλησαν ὅτι θά προβοῦν εἰς οἰκονομικά ἀντίποινα καί θά λάβουν θρησκευτικά ἀντίμετρα κατὰ τῶν πολυάριθμων Ἑλλήνων τῆς διασπορᾶς, οἱ ὅποιοι διετήρουν ἀνθηρές παροικίας εἰς τὰς πόλεις τῶν ἐπικρατειῶν, τὰς ὁποίας οὗτοι ἀντιπροσώπευον»¹⁸³.

Ἔτσι, οἱ «ἐν ταῖς Συκαῖς (Καράκιοι) καί τῶν περὶ τὰς Συκᾶς (Πέραν) διατριβόντων, οἷ τε ἰδιῶται καί οἱ πρεσβευταί τῶν Καθολικῶν δυνάμεων» οἱ ὁποῖοι, ἀφοῦ ἐπεισαν μερίδα τῶν Ἀρχιερέων, τῶν ευγενῶν καὶ τῶν προκρίτων τοῦ Γένους τῶν Ἑλλήνων, ἐπιδίωξαν νὰ ἐκδιώξουν ἀπὸ τὸν πατριαρχικὸ θρόνον τὸν Κύριλλο. Κυρίως ἀντέδρασε ἡ συντριπτικὴ πλειοψηφία τῶν ἀρχιερέων τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου, ἰδιαίτερα τὰ μέλη τῆς ἐνδημούσας συνόδου τῆς Κωνσταντινούπολης. Θα μπορούσε ἡ ἀντίδραση αὐτὴ νὰ χαρακτηριστεῖ ὡς παράδοξη, γιὰτὶ ὅλοι ἦταν ζηλωτὲς τῆς Ορθοδοξίας καὶ σφοδρότατοι ἀντιπαπιστὲς. Σύμφωνα μετὰ τὸ Σκουβαρά¹⁸⁴, οἱ λόγοι τῆς ἀντίδρασης ἦταν ἀντικειμενικοὶ καὶ υποκειμενικοὶ.

Ἀντικειμενικοὶ, σύμφωνα μετὰ τὸν προαναφερθέντα συγγραφέα, μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν οἱ παρακάτω λόγοι:

¹⁸³ Ε. ΣΚΟΥΒΑΡΑ, Σηλητευτικά κείμενα..., ὁ.π., σ. 53.

¹⁸⁴ ὁ.π., σ. 53.

α) Στο παρελθόν, το θέμα του αναβαπτισμού των προερχομένων από αιρέσεις είχε απασχολήσει την Εκκλησία, χωρίς όμως να υπάρξει κάποια σαφής, επίσημη και οριστική απόφαση.

β) Προτού ληφθεί η οποιαδήποτε επίσημη απόφαση από τον Κύριλλο, τη δεδομένη χρονική στιγμή που τέθηκε το θέμα, έπρεπε να γίνει εξέταση του ζητήματος από ορθόδοξη άποψη και να θεμελιωθεί η όποια απόφαση σε συνοδικούς όρους, αφού το θέμα ήταν αναμφισβήτητα δογματικό. Χωρίς την παραπάνω τεκμηρίωση, το κύρος του οικουμενικού πατριαρχείου θιγόταν άμεσα.

γ) Η αυτόβουλη διακήρυξη του αναβαπτισμού, χωρίς προηγουμένως να συνεδριάσει η ιεραρχία, αποτέλεσε, κατά τους συνοδικούς, «κατάργησιν τῶν δικαιωμάτων καί τῶν ὑποστάσεως τῆς συνόδου, ἀντιβαίνουσαν πρὸς τὰ πατροπαράδοτα θέσµια τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας»¹⁸⁵.

¹⁸⁵ Ό.π., σελ. 54. Ο Άγγλος ιστορικός Runciman χαρακτηρίζει τον Κύριλλο άνδρα καλής μορφώσεως που είχε ανέβει στην ιεραρχία με την αξία του, βλ. ΣΤ. Ράνσιμαν, Η Μεγάλη Εκκλησία εν αιχμαλωσία, (μεταφρ. Νικολ. Παπαρρόδου), Αθήνα 1979, σ. 616/617. Ο Σέργιος Μακραιοῦς γράφει για το χαρακτήρα του Κύριλλου: «ἦν...τὴν γνώμην εὐθύς, τὸν τρόπον ἀπλούς, εἰ καί τισι ποικίλος ἐδόκει, πρὸς τὰς πολλὰς μηχανὰς τῶν ἀντιπάλων πολλαχῶς ἀντιτασσόμενος, φιλάρετος, φιλάγαθος, ἐπιεικής, φιλομαθής, τῶν ἀναγνώσει τῶν θείων βιβλίων προσκείμενος, βίον ἠραρμένον τὸν τελεώτερον, διὸ καί ἀγρυπνίας μείζονας καί νηστείας συνεχεστέρας ἐποίει, καί ἀκολουθίας ἐκκλησιαστικὰς ἐφίλει, καί πρὸς πάντα γενναῖος ἐδόκει, ὅζυς τέ περί τὰ πρακτέα, καί σφοδρὸς πρὸς τὰ δόξαντα, ἄτρεπτος καί ἀδεής πρὸς τὰ ἀντιπίπτοντα. Ἐντεῦθεν καί ζηλωτῆς τῶν ὀρθοδόξων δογμάτων διάπυρος ἐγνωρίζετο καί παρά παντός του λαοῦ διεθρυλλεῖτο καί διαφερόντως ἠγαπῶτο, τῶν ἀγαθῶν τῶν ἰδίων ἀρετῶν συμπάντων τὰς ψυχὰς καταθέλων καί ἐφελκόμενος, εἰ καί τὸν ἀληθῆ ζῆλον τοῦ ἀνδρός ποικίλως συγκαλύψαι ἐτεχνῶντο οἱ διαβάλλοντες, πανοῦργον αὐτὸν ἀποκαλοῦντες, ὥσπερ οἱ αἰρετικοὶ αἰρετικὸν ἐδυσφήμιον τὸν ὀρθοδοξότατον...». ό.π.,σ. 206-207.

Σύμφωνα με τον π. Γεώργιο Μεταλληνό, «είχε ο αοίδιμος Πατριάρχης όλα τα γνωρίσματα του παραδοσιακού κληρικού, που ακολουθεί την ησυχαστική- κολουβαδική παράδοση» Βλ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ, Ὁμολογῶ τὸν Βάπτισμα, Αθήνα 1996, σ. 100.

δ) Ο Κύριλλος δεν έλαβε υπόψη του τις πιθανές επιπτώσεις στις σχέσεις των ορθοδόξων προς τον χριστιανικό κόσμο της Δύσης, από τον οποίο πάντα ήλπιζαν βοήθεια¹⁸⁶.

Υπάρχουν όμως και κάποιοι ως υποκειμενικοί χαρακτηριζόμενοι λόγοι, τους οποίους παραθέτει ο Σκουβαράς¹⁸⁷:

α) Ο δεσποτικός και υπερφίαλος χαρακτήρας του Κύριλλου, γεγονός που προκαλούσε την αντιπάθεια των αρχιερέων και λόγω «τῆς σκόλιας ψυχοσυνθέσεώς του καί τῆς ἀκορέστου φιλοχρηματίας του»¹⁸⁸.

β) Με ραδιουργίες και την παρέμβαση της οθωμανικής αρχής, ανέβηκε στον πατριαρχικό θρόνο, αφού προηγουμένως έξωσε τον πατριάρχη Παΐσιο Β΄. Ο τελευταίος αναγκάστηκε να υπογράψει την παραίτησή του και η σύνοδος πειθαναγκάστηκε να συναινέσει εγγράφως στην ανάληψη της πατριαρχίας από τον Κύριλλο τον Ε΄.

γ) Προκειμένου να εξασφαλίσει τη διάρκεια παραμονής του στον οικουμενικό θρόνο, στράφηκε στην ενίσχυση των λαϊκών τάξεων μέσω της ακόλουθης τακτικής ποδηγέτησης: έδωσε στους αρχηγούς των συντεχνιών, που ασκούσαν έντονη επιρροή στο περιβάλλον της Κωνσταντινούπολης, διοικητικές αρμοδιότητες στα πατριαρχικά πράγματα και δωροδοκώντας απλόχερα Τούρκους που κατείχαν υψηλά αξιώματα, εξασφάλιζε την ετήσια επικύρωση του αξιώματος του και την κατ' επέκταση παραμονή του στο θρόνο.

δ) Τέλος, προκειμένου να διαδώσει τις αναβαπτιστικές του αντιλήψεις, προσεταιρίστηκε τον, από πολλούς χαρακτηριζόμενο ως αγύρτη, ιεροδιάκονο Αυξέντιο αλλά και κατώτερους κληρικούς, τυχοδιώκτες ιερομόναχους.

¹⁸⁶ Βλ. Ε. ΣΚΟΥΒΑΡΑ, *Στηλιτευτικά κείμενα...*, ό.π., σ. 54, όπου χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι «τό ζήτημα ἐκινήθη ὑπό τοῦ Κυρίλλου ἀκαίρως καί ἀλογίστως, χωρίς νά προβλεφθοῦν αἱ δυσμενεῖς ἐπιπτώσεις τοῦ ἐπί τῶν σχέσεων τῶν Ὁρθοδόξων πρὸς τόν χριστιανικόν κόσμον τῆς Δύσεως, παρά τοῦ ὁποίου οὔτοι πάντοτε ἤλπιζον βοήθειαν καί ἐθνικὴν ἀναψυχὴν».

¹⁸⁷ Ε. ΣΚΟΥΒΑΡΑΣ, *Στηλιτευτικά κείμενα...*, ό.π., σ.54.

¹⁸⁸ Ε. ΣΚΟΥΒΑΡΑΣ, *Στηλιτευτικά κείμενα...*, ό.π., σ. 54.

Στον αντίποδα των παραπάνω κινείται η άποψη του Άγγλου ιστορικού Runciman. Η κατά του Κυρίλλου αντίδραση είχε, σύμφωνα με τον Άγγλο ιστορικό, υλικά αλλά και προσωπικά κίνητρα, γιατί είχε λάβει φορολογικά μέτρα υπέρ των φτωχότερων ενοριών που επιβάρυναν τις Μητροπόλεις και τις πλουσιότερες επισκοπές. Ήταν, λοιπόν, επόμενο τα μέτρα αυτά να προκαλέσουν την αντίδραση των μητροπολιτών, οι οποίοι, θιγόμενοι οικονομικά, σύμφωνα με τον προαναφερθέντα ιστορικό, εξαπέλυσαν πολλές συκοφαντίες εναντίον του. «Έτσι, ἐνῶ ὁ Λαός («ὄχλος» κατά μερικούς θεολόγους), οἱ μοναχοὶ καὶ θεολόγοι τοῦ ὕψους τοῦ Ἀργέντου καὶ τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρεως, ἦταν σύμφωνοι μέ τόν ἀναβαπτισμό τῶν Δυτικῶν καὶ ὑποστήριζαν τόν Κύριλλο, σηκώθηκε ἀντίδραση σφοδρή ἐκ μέρους τῶν Μητροπολιτῶν»¹⁸⁹.

Επίσης, ο Γριτσόπουλος θεωρεί αιτίες της έξωσης του Κύριλλου τις ταραχές που προκλήθηκαν από τις ετεροδιδασκαλίες του μοναχού Αυξέντιου, την περί αναβαπτισμού απόφαση του και τέλος την αντίδραση στην απόφαση αυτή της λατινικής προπαγάνδας και όχι τις κατηγορίες που του είχαν αποδοθεί για οικονομική επιβάρυνση της Εκκλησίας, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στον Πλανοσπαράχτη: «.../τό δέ ἵνα δυνήσεται χριστιανῶν ἀρπάζειν/ βοήθειαν καὶ ἔλεος ἔνεκεν βαρυτάτου/ του χρέους ὃ ἐφόρτισε αὐτήν τήν ἐπαρχίαν/...»¹⁹⁰.

Στα ίδια πλαίσια κινείται και ο Μακραιός ο οποίος καταγράφει, ως βασική αιτία της αποπομπής του Κύριλλου, τη σφοδρή επιμονή των φράγκων να πετύχουν την έξωση του από τον Πατριαρχικό θρόνο προκειμένου να κοπάσει η διδασκαλία περί του άκυρου του βαπτίσματος των Λατίνων: « ὡς μεγάλη καὶ σφοδρά ἦν ἡ ἐπιμονή τῶν φράγκων εἰς ἔξωσιν τοῦ παναγιωτάτου Κυρίου Κυρίλλου καὶ κατασίγασιν τῆς περιηχούσης διαλαλιᾶς ὅτι οἱ δυτικοὶ εἰσὶν ἀβάπτιστοι. Ἐνεῖχον

¹⁸⁹ ΣΤ. Ράνσιμαν, *Ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία ἐν αἰχμαλωσίᾳ*, (μεταφρ. Νικολ. Παπαρρόδου), Αθήνα 1979, σ. 616-618. Ο T.WARE καλεί τον Κύριλλο «victim of an alliance between Latins and Orthodox», βλ. T.WARE, *Eustratios Argenti, A study on the greek church under the Turkish rule*, Oxford 1964, σ. 77. Επίσης ο Σέργιος Μακραιός λέει σχετικά: «Διεκυμαίνοντο οὖν οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ οἱ τοῦ γένους προύχοντες τῆ βία τῶν ἔξωθεν πνευμάτων κλυδωνιζόμενοι», ΣΕΡΓΙΟΣ ΜΑΚΡΑΙΟΣ, ὁ.π. σ. 221.

¹⁹⁰ Πλανοσπαράκτης, στ. 127-129.

οὖν ἐπαπειλοῦντες τοὺς ἄρχοντας καὶ ἀρχιερεῖς τὰ πάνδεινα καθ' ἡμῶν, εἰ μὴ καὶ πατριάρχην τοῦ θρόνου ἐκστήσαιεν καὶ τοὺς διακηρύττοντας κατασιγάσαιεν»¹⁹¹.

Πράγματι, ο Κύριλλος, ἐπειτα ἀπὸ πατριαρχία δύο ετῶν καὶ οκτῶ μηνῶν παύεται καὶ ἐξορίζεται¹⁹² στη Μονὴ τῆς Θεοτόκου στη Χάλκη, ὅπου σύμφωνα με τον Σάρδεων Γερμανό «ἐφησύχαζεν ἐν ἀδρ□ τῆς Ἐκκλησίας χορηγί□ καὶ πολλ□ τιμ□ καὶ περιποιήσει»¹⁹³, καὶ αναβιβάζεται στον πατριαρχικὸ θρόνο ο Παΐσιος ο Β΄ (1751), ο οποίος, μάλιστα, ἀκολούθησε ἀντίθετη πρακτικὴ ἀπὸ αὐτὴ τοῦ Κυρίλλου, ἀφοῦ κατέκρινε τον ἀναβαπτισμό των Λατίνων καὶ των Ἀρμενίων.

¹⁹¹ ΣΕΡΓΙΟΣ ΜΑΚΡΑΙΟΣ, ὁ.π. σ. 411. Βλ. καὶ Β. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ, Β΄ Ἀνέκδοτος ἐπιστολὴ τοῦ πρώην Κωνσταντινουπόλεως Καλλίνικου τοῦ Γ', «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», ἔτος Γ', 1883, σ. 603. Βλ. σχετικὰ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ, Γράμματα ἐκ τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Τεργέστης, 5, Δύο ἐκκλησιαστικὰ ἔγγραφα περὶ τοῦ ἀναβαπτισμοῦ τῶν δυτικῶν, Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος, τ. 17 (1911), σ. 226-229.

¹⁹² ΣΕΡΓΙΟΣ ΜΑΚΡΑΙΟΣ, ὁ.π. σ. 203, 205-207, 238. «Τὰ τῆς ἐκκλησίας ἤρξατο καταβαρύνεσθαι παντοδαπα□ς εἰσφορα□ς χρημάτων καὶ ἀναλωμάτων. Ἐξωθο□σι τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου τὸν κύριον Κύριλλον προφάσει δῆθεν καὶ ἐνδείξει χρώμενοι ὅτι χρηματικῶ□ς δανείοις κατεβάρυνε τὴν ἐκκλησίαν. Ἀπὸ δὲ ταύτης τῆς πρώτης πατριαρχείας τοῦ κύρ Κυρίλλου ἤρξατο καὶ αὐθις καταβαρύνεσθαι ἢ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησί□ χρέεσι καὶ συνεισφορα□ς· διὰ γὰρ τὰς συνεχεῖς ἐπιδρομάς καὶ σκευωρίας τῶν ἐπίβουλων· πολυτάλαντοις δαπάναις χρησαμένου... τοῦ κύρ Κυρίλλου, ὥστε τὴν ἐκεῖθεν ἐγειρόμενην ὀργὴν ἐκκλίνειν καὶ ἀντικρούειν πρὸς τὰς τῶν ἐχθρῶν προσβολὰς συνεχῶς ἀντιπαλαίοντος καὶ γενναίως ἀνθισταμένου, ἀπὸ πεντακοσίων μέχρι χιλίων ταλάντων τὰ χρέη προσήύξησε. - Διὰ μὲν οὖν τὰς εἰρημένας ἐπιβολὰς τῶν αἰρετικῶν καὶ τῶν αὐτο□ς χαριζόμενων, ἤτοι δι' ἀνάγκην ἢ φθόνον ἄλλως δὲ καὶ ἄγνοιαν τῶν λεγομένων καὶ πραττομένων, φιλεῖ γὰρ ἐν τοιούτοις συγκυρεῶν πολλά ἐκ πολλῶν πάθη τέ καὶ διαφέροντα, ἐξωσθη τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου ὁ κύριος Κύριλλος εἰς Χάλκην νῆσον, μίαν τῶν Κυανέων, περιορισθεῖς ἐν ἀδρ□ τ□ς ἐκκλησίας χορηγία καὶ πολλ□ τιμ□ καὶ περιποιήσει ἐφησυχάζων». Βλ. καὶ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΚΟΜΝΗΝΟΥ- ΥΨΗΛΑΝΤΟΥ, Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1870, σ. 367· Γ. ΒΕΝΔΟΤΗ, Προσθήκη τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Μελετίου Ἀθηνῶν, τ. Δ΄, Βιέννη 1795, σ. 87· Κ. Μ. ΚΟΥΜΑ, Ἱστορίαι τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, τ. Ι΄, Βιέννη 1831, σ. 247.

¹⁹³ ΓΕΡΜΑΝΟΥ ΣΑΡΔΕΩΝ, Συμβολὴ εἰς τοὺς πατριαρχικοὺς καταλόγους ΚΠόλεως, Ὀρθοδοξία, τ. 11 (1936), σ. 142.

2.3. Τα έτη της εξορίας του Κύριλλου

Κατά το διάστημα της εξορίας του στη Χάλκη, ο Κύριλλος θα έρθει σε επαφή με τον Αυξέντιο, ο οποίος θα ξεκινήσει και πάλι τη διδασκαλία του, όχι προς ωφέλεια του λαού αλλά προκειμένου να επιτύχει την επάνοδο του Κύριλλου στον πατριαρχικό θρόνο. Κάποιοι «ψευδομοναχοί»¹⁹⁴ θα στήσουν μία σκηνή στο Κατιρλί και θα αναγορεύσουν τον Αυξέντιο έξαρχό τους. Αυτοί θα ξεκινήσουν προοπαγάνδα υπέρ της επανόδου του Κυρίλλου, έχοντας ως ισχυρό κίνητρο την υπόσχεση του τελευταίου ότι θα τους εκλέξει μητροπολίτες αμέσως μετά την επανενθρόνισή του.

Τα αξιώματα λειτούργησαν ως ισχυρό και άκρως δελεαστικό κίνητρο, γι' αυτό και κατέκλυσαν τις αγορές και κυρίως τα μέρη όπου συγκεντρώνονταν οι τεχνίτες και εκεί επαινούσαν τον Κύριλλο, εξαπολύοντας ταυτόχρονα δριμύτατες κατηγορίες εναντίον του Πατριάρχη Παϊσίου «ώς δῆθεν ἐπί τέταρτον ἔλαβε πάλιν θρόνον, τοῦ χάριν καί τετράγαμον ἐκάλουν παρρησί□»¹⁹⁵. Παράλληλα τους προέτρεπαν να πάνε στο Κατιρλί και να προσκυνήσουν τον Αυξέντιο. Σε ανταπόδοση, ο Κύριλλος επαινούσε τον Αυξέντιο και, μάλιστα, τον αποκαλούσε θεόσταλτο, όσιο, προβάλλοντας διαρκώς την πρότερη φιλία τους, όταν ακόμη εκείνος κατείχε το μητροπολιτικό θρόνο της Νικομηδείας. Όλα αυτά έβρισκαν αντίκρισμα σε μεγάλη μερίδα του λαού¹⁹⁶.

Οι παραπάνω ενέργειες προσέκρουσαν στις θεολογικές θέσεις πολλών εκκλησιαστικών προσώπων, ανάμεσα τους ο Καλλίνικος ο Προϊλάβου και ο Παγκράτιος, και προκάλεσαν έντονες αντιδράσεις. Όταν ενημερώθηκαν γι' αυτές οι υποστηρικτές του Κύριλλου, συγκεντρώθηκαν στη Χάλκη και εκεί προσπάθησαν να καταστρώσουν σχέδιο για τη συνέχιση της ποδηγεσίας του λαού προς τα συμφέροντά τους. Το σχέδιο προέβλεπε τη διάδοση των αναβαπτιστικών αντιλήψεων μέσω του Αυξέντιου στο χριστεπώνυμο πλήθος. Σε μία τέτοια περίπτωση θα ήταν αναμενόμενη η αντίδραση του Πατριάρχη Παϊσίου και των Αρχιερέων οι οποίοι στηριζόμενοι σε κανόνες, εύκολα θα απέρριπταν τις περί

¹⁹⁴ Πλανοσπαράχτης, στ. 176.

¹⁹⁵ Πλανοσπαράχτης, στ 194-195.

¹⁹⁶ Πλανοσπαράχτης, στ 231-233, 239.

Λατίνων και Αρμενίων αναβαπτιστικές διδασκαλίες. Έτσι θα άδρατταν την αφορμή οι Κυριλλίτες¹⁹⁷ να τους κατηγορήσουν στο λαό ως λατινόφρονες, «...καί εἰς τό πλήθος λέγομεν ὡς δῆθεν οἱ σπουδαῖοι ἀρχιερεῖσιν ἴσασι συνάμα πατριάρχῃ λατίνοις τοῖς αἰρετικοῖς ἴσαύτως Ἀρμενίοις ὑπερασπίζονται κοινῶς καί τούτοις βοηθοῖσι, διό καί ἀναβαπτισμόν οὐ θέλουσι δεχθῆναι...»¹⁹⁸, στηριζόμενοι στην άγνοια του, «...οὐ γάρ γινώσκει ὁ λαός κανόνας οὔτε ὄρους πατέρων ἐκκλησίας τε οὐτ' ἔρχονται εἰς γνῶσιν, ὅθεν καί πείθονται ἴμῃν...»¹⁹⁹. Τελικά έτσι και έλαβαν χώρα τα γεγονότα.

Το παραπάνω σχέδιο τίθεται σε εφαρμογή και έτσι στο Κατιρλί κηρύττεται από τους «ψευδοερημίτες»²⁰⁰ ο αναβαπτισμός των Αρμενίων και των Λατίνων και γίνεται αποδεκτό από μεγάλη μερίδα του λαού. Εξαιτίας του θορύβου που προκλήθηκε, συγκροτήθηκε σύνοδος προκειμένου να βρεθεί κάποιος ειρηνικός τρόπος επίλυσης του θέματος, να σταματήσει ο Αυξέντιος τις ετεροδιδασκαλίες του και αυτόχρονα να λήξει η διχογνωμία των χριστιανών, αλλά και η «διαφθορά του πλήθους»²⁰¹. Αποστέλλεται, λοιπόν, συνοδική επιστολή στον Αυξέντιο με την οποία τον καλούσαν να έλθει στη βασιλεύουσα και να εμφανιστεί ενώπιον της συνόδου προκειμένου να βρεθεί κάποια λύση. Εκείνος όχι μόνο απέφυγε να υπακούσει στην εντολή – πρόσκληση της συνόδου, αλλά ξεσήκωνε σε διαμαρτυρία το λαό που συγκεντρωνόταν να τον ακούσει, εξαπολύοντας για μία ακόμη φορά κατηγορίες κατά του Πατριάρχη.

¹⁹⁷ Οι οπαδοί του Κύριλλου.

¹⁹⁸ Πλανοσπαράχτης, στ. 304-308.

¹⁹⁹ Πλανοσπαράχτης, στ. 310-312.

²⁰⁰ Πλανοσπαράχτης, στ. 325.

²⁰¹ Ο.π., στ. 341. Στο στιχούργημα αυτό (στ. 439-450) παρουσιάζεται ο πρέπων βίος και πολιτεία του μοναχού που σκιαγραφούνται ως εξής: «...τοῖς μοναχοῖς γάρ δέδοται σιγῇ καί ἡσυχίῃ κελλίους ἴσυχάζειν τέ Θεῷ τ' εὐχᾶς ἐκπέμπειν, οὐδ' ὄλωσ γέ ἐξέρχεσθαι ἐκείνων οἷς ἐφείται, ὡς περὶ τούτων ἔγραψε Βασίλειος ὁ μέγας, ὅσοι δέ τούτων πόλεσι διάγουσι καί χώραις, κανῶν ὁ τεσσαρακοστός καί δεύτερος τῶν ἕκτης συνόδου οἰκουμενικῶν πλάνους προσαγορεύει, καί θέσπισμα ἐξέδωκε ἐν τῷ αὐτῷ κανόνι- κείρειν αὐτῶν τάς κεφαλὰς καί τῷ ἐρήμῳ πέμπειν, μή ἔχειν θ' ὄλωσ ἄδειαν ἐν τῷ κόσμῳ κατοικῆσαι...».

Ορισμένοι αρχιερείς, όπως ο Γεράσιμος Ηρακλείας, ο Γαβριήλ Νικομηδείας, ο Σαμουήλ Δέρκων, ο Καλλίνικος ο πρώην Προϊλάβου, ο διάκονος Παγκράτιος, αντέδρασαν και αντέταξαν στο λαό, στηριζόμενοι σε κανόνες της Εκκλησίας, πως τα λεγόμενα του Αυξέντιου ήταν προϊόν πλάνης. Επειδή ο Αυξέντιος συνέχιζε τις ετεροδιδασκαλίες του, οι Αρχιερείς αποφάσισαν να στείλουν στο Κατιρλί το σοφό διδάσκαλο Κριτία προκειμένου να τον μεταπείσει και να συμμορφωθεί με τη συνοδική και πατερική παράδοση. Και αυτή τη φορά, όμως, οι προσπάθειες αποδείχτηκαν ανεδαφικές, αφού ο Κριτίας επέστρεψε άπραγος. Ενημέρωσε τον Πατριάρχη για την αδιάλλακτη στάση του Αυξέντιου, τις δήθεν θαυματουργίες του και τα όσα προκαλεί στο λαό με τα λεγόμενα του «*ὅτι Θεός ἐμπαίζεται, θεὸς τε καὶ οὐκ ἄλλο, καὶ ἄθλιοι χριστιανοὶ δίκην ἀλόγων ζώων σύρονται εἰς τὸν ὄλεθρον τῆς δεισιδαομονίας*».

Πολύ σύντομα ο Καλλίνικος και ο Παγκράτιος θα ξεσκεπάσουν κάποια από τα τεχνάσματα του Αυξέντιου και θα προβούν σε αναθεματισμό του. Και ο Αυξέντιος όμως θα προβεί σε αναθεματισμό τους και το γεγονός αυτό θα σταθεί αφορμή για τη συγγραφή ενός βιβλίου από τον Παγκράτιο, κατά αναβαπτίζοντων, στο οποίο συντρίβει τα επιχειρήματα των αναβαπτιστών στηριζόμενος σε κανόνες οικουμενικών συνόδων, κανόνες Πατέρων που έγραψαν κατά Λατίνων, με λόγο που στηλιτεύει τις δοξασίες της αντίθετης πλευράς και καταλήγει στο ότι οι Λατίνοι και Αρμένιοι χρίονται με άγιο Μύρο και δεν αναβαπτίζονται.

Ο Αυξέντιος και η πλευρά του Κυρίλλου αντεπιτίθενται με αναθεματισμούς, ο λαός παρασύρεται για μια ακόμη φορά και τότε οι συνοδικοί εκδίδουν γράμμα συνοδικό και στηλιτευτικό κατά του Αυξέντιου, με συντάκτη αυτού τον Κριτία, «*δεικνύων ποῖον εἶναι δεῖ τῶν μοναχῶν γε βίου ὑπάρχει ὄλως ἄμοιρος καὶ ἀπεστερημένος, καὶ ἐστὶ ψευδομόναχος καὶ ψευδοερημίτης, ψευδασκητής ψευδοσιος καὶ ὄντως θεοπαίκτης, πρὸς δέ καὶ ἀναβαπτισμόν ἀπέρριπτε τελείως*»²⁰².

²⁰² Πλανοσπαράχτης, στ.676- 697.

2.4 Γράμμα των Συνοδικών Μητροπολιτών της Ενδημούσας Συνόδου της Κωνσταντινουπόλεως το έτος 1752: Ανασκόπηση

Το γράμμα των μητροπολιτών²⁰³ ξεκινά με αναφορά στην πίστη των ευσεβών και ορθοδόξων χριστιανών, η οποία χαρακτηρίζεται ιερά και αμώμητος. Στηρίζεται στον Ιησού Χριστό που είναι ο δημιουργός του ορατού και αοράτου κόσμου. Ο άνθρωπος, πλασμένος κατ' εικόνα και ομοίωση Θεού, γίνεται κοινωνός και μέτοχος στο θαύμα της δημιουργίας. Ο φθόνος του διαβόλου, όμως, οδηγεί τους πρωτοπλάστους στην παράβαση θείας εντολής και κατ' επέκταση στην έξωση τους από την μακάρια ζωή του παραδείσου. Η άπειρη αγάπη και πρόνοια του Θεού, όμως, υποδεικνύει την οδό της σωτηρίας στον άνθρωπο, μέσα από την ένσαρκη οικονομία και ενανθρώπηση του Θεού Λόγου.

Ο Θεός, λοιπόν, γίνεται άνθρωπος, δρα στη γη ως θεάνθρωπος, αφήνοντας στους ανθρώπους παρακαταθήκη τη θεία και ευαγγελική του διδασκαλία, τις θείες και δεσποτικές εντολές. Αυτές θα αποτελέσουν οδοδείκτη σωτηρίας για τους πιστούς, όπως θα διαδοθούν απ' τα χείλη των αποστόλων και των μαθητών του Χριστού. Οι διάδοχοι των αποστόλων, διαμέσου του χαρίσματος της αρχιερωσύνης, συστήνουν εκκλησίες, συνάξεις πιστών ενωμένων σε μία ομόφωνη και σύμφυχη πίστη και ομολογία Χριστού. Στο σημείο αυτό είναι άξια παρατήρησης η όχι τυχαία χρήση των λέξεων «ομόφωνη» και «σύμφυχη» πίστη, που χρησιμοποιείται στο γράμμα της συνόδου.

Στη συνέχεια του κειμένου θα γίνει αναφορά στην εμφάνιση των διαφόρων αιρέσεων, που ήρθαν για να διασπείρουν την ενότητα της εκκλησίας με στόχο να προβληθεί το έργο και το κύρος των οικουμενικών και των τοπικών συνόδων, που αποτέλεσαν θεματοφύλακες της διδασκαλίας του Κυρίου και κατ' επέκταση της χριστιανικής πίστης.

Οι ιερές σύνοδοι, με τα δόγματα και τους κανόνες που θέσπισαν, ορίστηκαν θεματοφύλακες της ορθής πίστης απέναντι σε αιρέσεις και κακοδοξίες. Οι ευσεβείς πιστοί αποδέχονται και σέβονται όλα όσα επικύρωσαν οι ιερές σύνοδοι

²⁰³ Ό.π., στ. 587-605. Βλ. και Manuel Gedeon, Ἑτεροδιδασκαλίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τὴν ἄλωσιν, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια, τ. 9 (1889), σ. 261-262, 270-272, 279-280.

και, μάλιστα, «φυλάττοντες ἀπαραμείωτα καὶ ἀπαραχάρακτα μέχρι κεραίας τὰ τῆς εὐσεβοῦς □μ□ν πίστεως, ἄνευ προσθήκης δηλαδή □στινισσο□ν καὶ ἀφαιρέσεως ἢ μεταποιήσεως ὅλως τῶν τύπ□ καὶ γραφ□ πνευματοκινήτως ἐκδοθέντων, ἔχουσιν ἔνοικον ἐν τῇ ψυχῇ καὶ καρδί□ αὐτῶν τὸν κύριον □μ□ν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν πρῶτον διδάσκαλον καὶ εἰσηγητὴν τῆς εἰς αὐτόν καθαρᾶς καὶ εἰλικρινοῦς ὁμολογίας...»²⁰⁴.

Μετά την πολύ σύντομη αναδρομή στη θέσπιση των δογμάτων και κανόνων της πίστης, γίνεται αναφορά στον ιεροδιάκονο Αυξέντιο. Μάλιστα, εμφανίζεται η παρουσία και δράση του ως υποκινούμενη από τον αρχέκακο εχθρό και μισόκαλο δαίμονα²⁰⁵, ο οποίος επιβουλεύεται το ορθόδοξο χριστόνυμο πλήρωμα και προσπαθεί με ποικίλους τρόπους να διαταράξει την ειρήνη των μελών της Εκκλησίας.

Βέβαια, αρχικά αναγνωρίζεται στον Αυξέντιο το ελαφρυντικό της πρότερης καλής δράσης, αφού νουθετούσε και παραινούσε με λόγους χριστιανικούς και ψυχοφελείς τους χριστιανούς που συγκεντρώνονταν να τον ακούσουν. Δεν αρκέστηκε όμως στο αρχικά θεάρεστο έργο του. Κι ενώ ήταν ως προς το σχήμα μοναχός και στην τάξη του ιερού καταλόγου διάκονος, «χωρίς νά ἔχη τό ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης ἐτόλμησε, εὐθύς νά ἀναπηδήσ□ οἴκοθεν καὶ αὐτοχειροτόνητος εἰς τὸν ἀνώτατον βαθμὸν τῆς ἱεραρχίας, καὶ νά ἐπιβάλλη εἰς πράγματα, ὅχι μόνον εἰς ἱεράρχας καὶ ἀρχιερεῖς καὶ πατριάρχας ἀνήκοντα, ἀλλὰ καὶ εἰς ὀλόκληρον οἰκουμενικὴν σύνοδον, τόλμημα ἐξ αἰῶνος ἀνήκουστον...»²⁰⁶. Άρχισε λοιπόν να διαμορφώνει και να διαδίδει τη διδασκαλία του υπέρ του αναβαπτισμού των εξ αιρέσεων επιστρεφόντων, κυρίως των Λατίνων και των Αρμενίων. Η διάχυση των παραπάνω απόψεων είχε ως αποτέλεσμα να διαταραχθούν οι σχέσεις Λατίνων και ορθοδόξων.

Ο Αυξέντιος επικαλείται κάποια έξωθεν, όπως τη χαρακτηρίζει, πίεση που τον αναγκάζει να κηρύττει τα όσα λέει. «Τί νά κάμνω; Οὔτε ἐγώ δέν θέλω νά τά

²⁰⁴ MANSI, στ. 587- 589.

²⁰⁵ MANSI στ. 589.

²⁰⁶ MANSI, στ. 589-591.

εἶπω, ἀλλὰ κεντούμενος ἔξωθεν βιάζομαι νά τά λέγω καί χωρίς νά θέλω»²⁰⁷. Οι συντάκτες του συγκεκριμένου όρου δεν πείθονται από την απολογία του Αυξέντιου, ο οποίος κάνει λόγο για «ἔξωθεν κέντημα», εννοώντας πιθανόν την προσβολή από λογισμούς. Η εκκλησία, λοιπόν, και συγκεκριμένα τα μέλη της ενδημούσας συνόδου της Κωνσταντινούπολης, μέσα από το συγκεκριμένο γράμμα, έρχεται να στηρίξει την άποψη της σχετικά με τον αναβαπτισμό των ετεροδόξων, στην Αγία Γραφή, σε αποστολικούς κανόνες, κανονολόγους, εκκλησιαστικούς πατέρες, κανόνες οικουμενικών και τοπικών συνόδων, σχετικών με το θέμα.

Η εκκλησία, όπως τονίζουν στον όρο τους οι συνοδικοί, κρίνει αναγκαίο να επιστήσει την προσοχή στο χριστεπώνυμο πλήθος, σε δύο σημεία:

α) το ζήτημα του αναβαπτισμού έχει αποφασιστεί από αποστολικούς κανόνες, όπως για παράδειγμα τον μζ, οικουμενικές συνόδους, αλλά και ιερούς πατέρες, κανονολόγους, που δεν επιδέχονται αμφισβήτηση από κανέναν.

β) κανείς δεν έχει την άδεια να κηρύττει γι' αυτό το ζήτημα, σύμφωνα με τους θείους και ιερούς κανόνες, αφού τα σχετικά «ἔξετάζονται καί ἀνακρίνονται ὑπό συνόδου ὑπερτελοῦς σοφίᾳ καί παιδείᾳ προυχόντων πνευματοφόρων ἀνδρῶν»²⁰⁸.

2.5. Γράμμα των Συνοδικών Μητροπολιτών της Ενδημούσας Συνόδου της Κωνσταντινουπόλεως το έτος 1752: Κριτική προσέγγιση

Το πρώτο μέρος του γράμματος της συνόδου ολοκληρώθηκε με την ιστορική αναδρομή για το θέμα του αναβαπτισμού. Στο δεύτερο μέρος, οι συνοδικοί συντάκτες του όρου, κάνουν αναφορά στα επίκαιρα γεγονότα της εποχής τους, τα αναφερόμενα στον Κύριλλο και τους υποστηρικτές τους, αλλά και στον τρόπο λειτουργίας της εκκλησιαστικής ιεραρχίας, τη θέση των λειτουργών του Θεού μέσα στο εκκλησιαστικό σώμα και τις αρμοδιότητες που το κάθε αξίωμα επιφέρει,

²⁰⁷ ΜΑΝΣΙ, ό.π., στ. 577.

²⁰⁸ ΜΑΝΣΙ, ό.π., στ. 588.

τεκμηριωμένα μέσα από αγιογραφικές αναφορές, αλλά και τους τρόπους με τους οποίους η επίσημη Εκκλησία όρισε να επιλύονται τα διάφορα ζητήματα που ενίοτε προκύπτουν.

Αρχικά, τονίζεται η σημασία της συλλογικότητας που πρέπει να διέπει την Εκκλησία, κυρίως όσον αφορά τα ποικίλα ζητήματα που ενίοτε προκύπτουν. Το μεγάλο και σοβαρό αυτό έργο της επίλυσης των διαφόρων ζητημάτων έχουν αναλάβει τα αρμόδια θεσμικά εκκλησιαστικά όργανα, όπως είναι οι οικουμενικές και οι τοπικές σύνοδοι και η κοινότητα των θεοφόρων, σοφών και αγίων πατέρων που τις απαρτίζουν, οι εμφορούμενοι από τα χαρίσματα και τις αρετές του αγίου Πνεύματος «*διά νά εὐκρινηθῶσι τὰ ζητούμενα κατά πᾶσαν ἀκρίβειαν καί δοκιμασίαν τῆς εὐσεβοῦς ἡμῶν πίστεως καί τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπιπνοίας*»²⁰⁹. Στη συνέχεια, γίνεται αναφορά στην τάξη της εκκλησιαστικής ιεραρχίας, η οποία είναι δομημένη κατά μίμηση της ουράνιας και νοερής ιεραρχίας.

Σύμφωνα με το Διονύσιο Αρεοπαγίτη, οι τάξεις της εκκλησιαστικής ιεραρχίας διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες- βαθμούς: στις πρώτες, στις μέσες και στις έσχατες. Κάθε τάξη συγκεντρώνει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της. Οι χαμηλότερες τάξεις έχουν συγκεκριμένα καθήκοντα, υποχρεώσεις και λειτουργίες και περιορίζονται υποχρεωτικά σε αυτά, αφού σε καμία περίπτωση δε μπορούν ν' αναλάβουν αρμοδιότητες των ανώτερων τάξεων. Αντίθετα, οι ανώτερες τάξεις μπορούν να εκτελέσουν, εκτός απ' τις δικές τους λειτουργίες, και τα όσα πράττουν οι κατώτερες τάξεις.

Η τάξη συνέχει τα πάντα και είναι το βασικό στοιχείο που πρέπει να διέπει τα της εκκλησιαστικής ιεραρχίας. Διαφορετικά, αν επικρατήσει αταξία, ανατρέπεται η θεοπαράδοτη τάξη. Τα παραπάνω θεμελιώνονται και μέσα από αγιογραφικά χωρία: «*Πᾶσα βασιλεία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτῆς ἐρημοῦται, καί πᾶσα πόλις ἢ οἰκία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτῆς οὐ σταθήσεται*»²¹⁰.

²⁰⁹ MANSI, στ. 599.

²¹⁰ MANSI, στ. 599.

Η εκτενής αναφορά των συνοδικών της εκκλησίας της Κωνσταντινούπολης στη διάκριση ρόλων, αρμοδιοτήτων και εξουσιών των ιερατικών αξιωμάτων είναι άκρως επίκαιρη για τα γεγονότα που στιγματίζουν την εκκλησιαστική ιστορία της εποχής. Ο Αυξέντιος, ο μαζί με τον Κύριλλο Ε΄ άμεσα εμπλεκόμενος στην έριδα του αναβαπτισμού, ανέβηκε από το αξίωμα του διακόνου στο αξίωμα του ιερέα αυτοχειροτονούμενος. Γι' αυτό και στο συνοδικό γράμμα²¹¹ αναφέρεται ρητά ότι ο διάκονος δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να εκτελεί τα καθήκοντα των ιερέων και αρχιερέων, αφού αυτά δεν εμπίπτουν στις δικές του αρμοδιότητες. Επομένως, για ένα τόσο σοβαρό ζήτημα, όπως είναι το θέμα του αναβαπτισμού, μόνο η σύνοδος μπορεί να εξετάζει, να ερευνά και να γνωμοδοτεί και όχι αυθαίρετα ένα άτομο, το οποίο μάλιστα ανήκει στην τάξη των διακόνων. Κάτι τέτοιο αντιβαίνει στους εκκλησιαστικούς νόμους και κανόνες και είναι σε πλήρη αντίθεση και σύγκρουση με το συλλογικό και άκρως δημοκρατικό πνεύμα της εκκλησίας.

Εξάλλου, ιδίως όταν πρόκειται για άκρως σημαντικά ζητήματα της εκκλησίας, τότε πρέπει να γίνεται επισταμένη μελέτη και έρευνα των ιερών γραφών, των αποφάσεων των οικουμενικών αλλά και των τοπικών συνόδων και γενικότερα της εκκλησιαστικής – πατερικής παράδοσης, από άνδρες που διακρίνονται για την επιστημοσύνη τους αλλά και για την εν Χριστώ σοφία τους. Ο Αυξέντιος, κατά τους συνοδικούς, δε χαρακτηρίζεται από τα παραπάνω προσόντα, αφού «ἀμύητος ὢν καί ἄπειρος της τοιαύτης ἐν ἱεραῖς γραφαῖς παιδείας τε καί διδασκαλίας καί ἄγνοϊαν ἔχων τῶν κανονικῶν διατάξεων...τολμᾷ νά ἐπιβάλλῃ εἰς πράγματα τῶν ὁποίων δέν ἔχει τήν ἀκριβῆ γνῶσιν...»²¹².

Οι συνοδικοί θεωρούν ότι, τη δεδομένη χρονική στιγμή, δεν υπάρχει κάποια ιδιαίτερη «χρεία» ή ωφέλεια για τους ορθοδόξους από τη διδασκαλία περί

²¹¹ Βλ. MANSI, στ. 601, όπου αναφέρεται χαρακτηριστικά: «...ὁ κληρωθεῖς ἐν τῇ τάξει τῶν λειτουργῶν καί διακόνων δέν ἠμπορεῖ νά ἐνεργῇ τά τῶν πρεσβυτέρων καί ἀρχιερέων· τοῦτο δέ τό (περί ἀναβαπτισμοῦ δηλονότι) ζήτημα ἔχοντας τήν ἀναφοράν, ὡς εἶπομεν, εἰς μίαν ὑπερτελῆ σύνοδον, ἡ ὁποία συγκροτεῖται ἀπό ἀρχιερεῖς καί ἐπισκόπους, πως εἶναι δυνατόν νά τό ἐξετάζῃ καί νά τό διορίζῃ ἐκεῖνος ὁπού ἔτυχε νά ἴναι ἐν τῇ τάξει τῶν διακόνων;».

²¹² MANSI, στ. 601.

αναβαπτισμού²¹³. Επομένως, αφού δεν έχει προκύψει κάποιος σοβαρός λόγος για να συζητηθεί το θέμα και να ληφθούν οι απαραίτητες αποφάσεις, μάταια έχει προκληθεί ταραχή στους κόλπους των χριστιανών αλλά και των ετεροδόξων που τυγχάνει πολλές φορές να συγκαταβιούν στις ίδιες περιοχές. Κάνουν λόγο για μια περίοδο ταραχής που διέπει την εκκλησία, κυρίως όταν η Μεγάλη Εκκλησία χειμαζόταν «*ἐλεεινῶς τῷ βαρυτάτῳ ὄγκῳ τῶν ἐπιγενομένων καί σωρευθέντων ὑπερμέτρων χρεῶν*» και έτσι δεν είχε καμία μεγαλύτερη ανάγκη από την ειρήνη²¹⁴.

Συνηγορούν, λοιπόν, στο να διατηρηθεί η επικρατούσα πράξη της εκκλησίας, δηλαδή οι ετερόδοξοι να γίνονται αποδεκτοί στην ορθόδοξη εκκλησία με μύρο και λίβελο²¹⁵. Αλλά και στην περίπτωση που υπήρχε μεγάλη ανάγκη και γεγονότα οδηγούσαν στο να λυθεί άμεσα το προκύψαν θέμα του αναβαπτισμού,

²¹³ MANSI στ. 601. «...Ἐπειτα καί τίς ἐῶ τῷ παρόντι ἡ χρεία καί ζήτησις καί ἡ ὠφέλεια εἰς τό ἡμέτερον γένος τῶν ὀρθοδόξων τῆς περὶ τοῦ ἀναβαπτισμοῦ διδασκαλίας; Ἡ ποία ἔθνη προσήλθον εἰς ἡμᾶς καί ἡναγκάσθημεν νά συζητήσωμεν περὶ τούτου; Χωρίς δέ χρείας, διατί εἰς μάτην ὁ τοσοῦτος κρότος καί ἡ ταραχή καί τό σκάνδαλον;» Ὅπως δηλώνεται στή συνέχεια ὑπῆρχε ὁ φόβος ριζωμένος μέσα τους, ὅτι θά ἀκολουθοῦσαν «φθοροποιά καί ὀλέθρια, ἀλλά καί δυσφημίαι καί ἀτιμίαι καί χλευασμοί κατὰ τῶν ὀρθοδόξων, ἔτι δέ καί μίσος καί ἐχθροπάθεια καί διωγμοί...».

²¹⁴ Πρωτ. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΣ, Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα, Αθήνα, 1996, σ.104. Ο Σκουβαράς, αναφερόμενος στις επιθέσεις εναντίον του Κυρίλλου, γράφει: «Οἱ Λατίνοι καί οἱ Οὐνίται εἶδαν τό πράγμα ὡς “διατάραξιν τῶν ὁμαλῶν κοινωνικῶν σχέσεων” καί “ὑβριν προσγενομένην κατὰ τῆς πίστεως τῶν». Στους κόλπους των πρέσβων των βασιλέων της Δύσης επικράτησε αναταραχή: «Ὁρθῶς διεῖδον ὅτι, τούτου διευρυνομένου καί παγιουμένου, παραβλάπτονται πολλαπλῶς τά συμφέροντα τῶν ἐντός τῶν ὀρίων τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας· ὅθεν προσεπάθησαν νά ἀντιδράσουν καί ἀναφανδόν καί παρασκηνιακῶς». Ἐφάρμοσαν τακτική πολεμικῆς ἐναντίον τοῦ Κύριλλου «ἐπιτηδεῖως ἐξάπτοντες τούς ἐν τέλει Ὀθωμανούς ἐναντίον του...ἠπέιλησαν ὅτι θά προβοῦν εἰς οἰκονομικά ἀντίποινα καί θά λάβουν θρησκευτικά ἀντίμετρα κατὰ τῶν πολυαρίθμων Ἑλλήνων τῆς διασπορᾶς», ὁ.π., σ. 53.

²¹⁵ Βλ. MANSI, στ. 611-613.

αρμόδια για την εξέταση και επίλυση του θα ήταν η εκκλησία και κατ' επέκταση η σύνοδος και όχι ένα μεμονωμένο πρόσωπο.

Η δράση του Αυξέντιου στηλιτεύεται έντονα από τους συνοδικούς συντάκτες του όρου. Χαρακτηριστική και δηλωτική είναι η αναφορά στην εκσφενδόνιση αναθεματισμών και αρών εκ μέρους του Αυξέντιου εναντίον όσων δεν είναι υπέρ του αναβαπτισμού των ετεροδόξων, ανεξαιρέτως αν είναι πατριάρχες, αρχιερείς, διδάσκαλοι, ιερείς, ή λαϊκοί. Η διδασκαλία του Αυξέντιου και η όλη δράση του είχε προκαλέσει «ψυχική βλάβη»²¹⁶ στο χριστεπώνυμο πλήρωμα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα το κύρος της Εκκλησίας να διαβληθεί και να προκληθούν έριδες στο εσωτερικό της διασπώντας την ενότητα των μελών της και κλονίζοντας την πίστη τους.

Αυτή την δύσκολη κατάσταση που επικρατεί στην ορθόδοξη εκκλησία εκμεταλλεύονται ετερόδοξοι, όπως οι Αρμένιοι και οι Λατίνοι, οι οποίοι διαδίδουν δυσφημίες και χλευασμούς κατά των ορθοδόξων και έτσι ξεσπούν εχθρότητες και διωγμοί. Φυσικά όλα αυτά αποβαίνουν εις βάρος της ορθόδοξης εκκλησίας και του χριστεπώνυμου πληρώματος, γι' αυτό και πρέπει να πάψουν να συμβαίνουν. Έτσι, έμμεσα, η σύνοδος δικαιολογεί την έκδοση του παρόντος όρου που αποσκοπεί να συνενώσει αυτούς που υποκίνησαν την έριδα του αναβαπτισμού, να ενημερώσει τους χριστιανούς παίρνοντας και η ίδια θέση και, αναντίρρητα, να θέσει τέλος στο ανακύψαν ζήτημα και τις όποιες έριδες και διαμάχες ταράζουν την εκκλησία.

²¹⁶ Ο.π., στ. 603: «Τοῦτο δέ μόνον γνωστόν τοῖς πάσι ποιούμεν, τήν ψυχικήν βλάβην ὅπου προξένει εἰς τό χριστόνυμον πλήρωμα διαβάλλοντας τήν ἐκκλησίαν καί τοὺς ἐκκλησιαστικούς ἀπαξάπλωσ, δι' ἧς ἀποτόμου ὕβρεως ἀκολουθοῦσι φθοροποιά καί ὀλέθρια κακά εἰς τό γένος τῶν ὀρθοδόξων, δηλαδή δημηγορίαί καί φατρίαί καί μερισμοί εἰς τό ἐν σώμα τοῦ Χριστοῦ καί τῆς ἐκκλησίας καί ἀνευλάβεια εἰς τά ἐκκλησιαστικά πρόσωπα καί ψυχρότης καί ὀλιγοπιστία καί ἀλληλομαχίαί καί σκάνδαλα, ἀλλά καί ἀπό τά ἄλλα ἑτερόδοξα ἔθνη, τῶν Ἀρμενίων δηλαδή καί τῶν Λατίνων, δυσφημίαί καί ἀτιμίαί καί χλευασμοί κατά τῶν ὀρθοδόξων, ἔτι δέ καί μίσος καί ἐχθροπάθεια καί διωγμοί, τά ὅποια ἂν δέν λάβωσι κατά τάχος τήν πρέπουσαν διόρθωσιν καί ἂν δέν παύσῃ νά λείψῃ ἡ ἀσύστατος αὕτη καί παρά κανόνας διδασκαλία καί ἡ εὐήθης τῶν ἀπλουστέρων ἀκρόασις καί ἡ τερατοποιός αὕτη κωμωδία, θέλουν φέρει εἰς ὅλον τό ὕστερον μέγαλον κίνδυνον καί ὀλέθριον τέλος».

Με πατρική αγάπη, όπως τονίζεται ρητά στον Όρο, και με συνοδικό τρόπο, έχοντας την υποστήριξη του πατριάρχη Αλεξανδρείας Ματθαίου, οι συνοδικοί συμβουλεύουν με τον εκδοθέντα όρο, όλους ανεξαιρέτως τους ορθοδόξους χριστιανούς, ιερωμένους και λαϊκούς, άρχοντες και αρχόμενους, άνδρες και γυναίκες, μικρούς και μεγάλους, να μην παρακολουθούν καμία τέτοια ψυχοβλαβή διδασκαλία (στη συγκεκριμένη περίπτωση την περί αναβαπτισμού διδασκαλία του Αυξέντιου).

Στη συνέχεια παροτρύνουν τους χριστιανούς να αποδεχτούν όλα όσα οι θείοι και ιεροί κανόνες που θεσπίστηκαν από τους αγίους αποστόλους και τις ιερές συνόδους, με την καθοδήγηση του αγίου Πνεύματος, καθιέρωσαν σχετικά με τον αναβαπτισμό. Επίσης, η σύνοδος, δια του όρου της, συστήνει να αποφεύγουν οι πιστοί οποιαδήποτε άλλη νοθευμένη και διεφθαρμένη διδασκαλία και ακρόαση «καί μάλιστα εκείνην όπου εν ύποκρίσει όσιότητος έξαπατ□ καί πλαν□ τούς άκεραιότερους καί άπλουστέρους»²¹⁷.

Οι πιστοί, λοιπόν, προκειμένου να συνεχίσουν να εγκαταβιούν σε μία ειρηνική και ενωμένη εκκλησία, θα πρέπει να υπακούσουν στη συνοδική εντολή, η οποία δεν είναι αυθαίρετη, ούτε αποτελεί διδασκαλία ενός μόνο ατόμου, αλλά στηρίζεται στην αγιοπνευματική, αγιοπατερική και συνοδική παράδοση της εκκλησίας

2.6. Οι αντιδράσεις στο συνοδικό γράμμα- Νέες προσπάθειες για ειρήνευση.

Το γράμμα, κατ' εντολή του Πατριάρχη, διαβάστηκε στις εκκλησίες. Το γεγονός αυτό οδήγησε σε αναζωπύρωση των ενεργειών του Κυρίλλου, ο οποίος έστειλε τους υποστηρικτές του στην αγορά να ξεσηκώσουν τους τεχνίτες, οι οποίοι, όπως προαναφέρθηκε, αποτελούσαν ισχυρό κομμάτι της οικονομικής ζωής του τόπου και γι' αυτό, κατ' επέκταση, ασκούσαν και κάποιο είδος πολιτικής επιρροής.

²¹⁷ MANSI, στ. 605.

Νέα προσπάθεια επιβολής της εκκλησιαστικής ειρήνης συνιστά η έκδοση ορισμού προς τον Αυξέντιο να μεταβεί στο Άγιο Όρος και να ησυχάσει εκεί, όπως αρμόζει σε μοναχό. Ταυτόχρονα αποστέλλεται συνοδική επιστολή στον Κύριλλο με την οποία ο Παΐσιος και οι Αρχιερείς του απηύθυναν σαφώς το ερώτημα εάν αυτός κρύβεται πίσω από τις ετεροδιδασκαλίες του Αυξέντιου και την όλη αναταραχή που έχει ξεσπάσει και που ταλανίζει αδήρυντα το σκάφος της Εκκλησίας. Ο Κύριλλος διαψεύδει τις φήμες και σε κυριακάτικη θεία Λειτουργία ενώπιον του λαού στον πάνσεπτο Ιερό Ναό της Θεοτόκου στο νησί της Χάλκης, όπου βρισκόταν υπερόριος, με όρκους αρνείται τη σχέση του με τον ιεροδιάκονο, την ανάμειξή του στο ζήτημα, αλλά και την οποιαδήποτε επιθυμία του για επάνοδο στον Οικουμενικό θρόνο της Κωνσταντινούπολης.

Με την παρέλευση, όμως, σχεδόν δεκαπέντε ημερών, κατά την εορτή της Μεσοπεντηκοστής, με παραινέσεις ξεσήκωσε το πλήθος εναντίον του Πατριάρχη Παΐσιου, κατηγορώντας τον ως Αρμένιο και λατινόφρονα. Έτσι παρακίνησε κυρίως τους δερματοράπτες σε κάποιο συμπόσιο όπου οι τελευταίοι μεθυσμένοι καθώς ήταν έδωσαν όρκο στο Θεό να συμβάλλουν στην άμεση απομάκρυνση του Παΐσιου από τον Πατριαρχικό θρόνο, και κατ' επέκταση έπεισε και ποδηγέτησε το λαό έτσι ώστε να επιζητεί τη θανάτωση του Πατριάρχη και την αναβίβαση του ιδίου (του Κυρίλλου) στον Οικουμενικό θρόνο.

Εκείνη τη χρονική στιγμή θα αναδειχθεί έτερος υποστηρικτής της μερίδας του Κύριλλου, ο Ιωνάς²¹⁸ ο Κausοκαλυβίτης, από το Άγιο Όρος, ο οποίος αρχικά στέκεται ως εκφραστής των Αγιορειτών Πατέρων, οι οποίοι ήθελαν να διαμαρτυρηθούν γιατί οι αγυρτίες του Αυξέντιου προκαλούσαν δυσφήμιση για το Άγιο Όρος, και στηλιτεύει τα κακώς κείμενα του Αυξέντιου αλλά και το ποιόν του κατά την περίοδο της παραμονής του στη χερσόνησο του Άθωνα. Λέει, λοιπόν: «...ὡς ἄνωθεν Αὐξέντιος ἐστὶν οἰηματίας, δοκόφρων ἀκατάστατος, καὶ πάντ' ἐστερημένος ἀσκητικῆς γυμνάσεως μοναστικοῦ τέ βίου, δόλιος, φιλοτάραχος, κάκιστος καὶ πανοῦργος, ὑποκριτὴς καὶ κομπαστής, ἀνευλαβὴς τὰ θεῶνα ὡς γάρ

²¹⁸ Ο ιερομόναχος Ιωνάς γίνεται γνωστός ως ένας από τους πρωταγωνιστές της έριδας του αναβαπτισμού μετά την έκδοση του Πλανοσπαράχτη. Εκεί βρίσκουμε αρκετές πληροφορίες για το πρόσωπο του. Ενδεικτικά δες τους στίχους 931, 951, 974, 980, 1035, 1041, 1068, 1078, 1119, 1125, 1128, 1130, 1148, 1224, 1498, 1593, 1680.

πεφόραται τανυν ἤδη ἐν Κατιρλίω, τοιοῦτον ἐξ ἀρχῆς αὐτόν γινώσκουσιν ἐν Ὀρειοί ἀσκηταί καί μοναχοί του καψοκαλυβίτου...»²¹⁹.

Ο Παῖσιος, δρώντας για μία ακόμη φορά στα πλαίσια της εκκλησιαστικής οικονομίας, προτρέπει τον Ιωνά να μεταβεί στο Κατιρλί προκειμένου να συνετίσει τον Αυξέντιο. Ο Κύριλλος και ο Αυξέντιος ενημερώνονται γι' αυτήν την αποστολή και αρχικά, αφού παρουσιάζεται ο Αυξέντιος μέσα απ' τα λεγόμενα τον υποστηρικτών του ως θεόσταλτος για ωφέλεια των χριστιανών, στη συνέχεια μέσα από πράξεις χρηματισμού του, υποσχέσεις από τον ίδιο τον Κύριλλο για μελλοντική άνοδό του στον πατριαρχικό θρόνο της Αλεξάνδρειας ή στο μητροπολιτικό θρόνο της Αδριανουπόλεως²²⁰ αλλά και απειλές για τη ζωή του, καταφέρνουν να πάρουν με το μέρος τους τον Ιωνά. Σ' αυτό συνέβαλλε και ο Μισαήλ²²¹. Στην πορεία θα μεταβληθεί σε φανατικό υπέρμαχο του αναβαπτισμού των ετεροδόξων.

Ήταν, λοιπόν, επόμενο και λογικό επακόλουθο της διαφοράς θέσεως και στάσεως των δύο Πατριαρχών έναντι του ανακύναντος ζητήματος του αναβαπτισμού, να συνεχίζονται οι διχογνωμίες στην Κωνσταντινούπολη. Αφενός, υπήρχαν οι υποστηρικτές της «κατ' οικονομίαν» στάσεως που αναγνώριζε ως έγκυρο το βάπτισμα των Λατίνων και αφετέρου της «κατ' ακρίβειαν» στάσεως που απέρριπτε το βάπτισμα των Λατίνων ως άκυρο, εφόσον το τελευταίο δεν

²¹⁹ Πλανοσπαράχτης, στ. 957-964.

²²⁰ Ε. ΣΚΟΥΒΑΡΑΣ, *Στηλιτευτικά κείμενα...*, ό.π., σ. 69.

²²¹ Πρόκειται για έναν ακόμη από τους πρωταγωνιστές του αναβαπτισμού και μάλιστα υπήρξε από τους πρωτεργάτες της βίαιης έξωσης του Παΐσιου από τον Πατριαρχικό θρόνο. Ήταν άγνωστος στην έρευνα, μέχρι την έκδοση του Πλανοσπαράχτη. Η καταγωγή του ήταν από την Προικόννησο όπου διατηρούσε οινοπωλείο. Κάποια στιγμή χειροτονήθηκε διάκονος. Κατά τη διάρκεια της δεύτερης Πατριαρχείας του Παΐσιου συνδέθηκε στενά με τους υποστηρικτές του αναβαπτισμού, λόγω του μίσους που έτρεφε για τους Λατίνους (μάλιστα, χαρακτηριστικά έλεγε «καλύτερα να τουρκεύσουν οι χριστιανοί, παρά να φραγκεύσουν», βλ. Χειρόγραφο υπ' ἄρ. 105, σ. 199, της Βιβλιοθήκης Ζαγοράς) και έγινε ένας από τους πιο ένθερμους υποστηρικτές της επανενθρόνισης του Κύριλλου του Ε'. Όταν επανενθρονίστηκε ο Κύριλλος, ο Μισαήλ συνέγραψε αντιρρητικόν υπέρ του ζητήματος έργο. Δες Ε. ΣΚΟΥΒΑΡΑΣ, *Στηλιτευτικά κείμενα...*, ό.π., σελ. 71-74.

τελούνταν με τρεις καταδύσεις αλλά με ραντισμό, επομένως καθιστούσε αναγκαίο τον αναβαπτισμό.

Ως συνέχεια των προηγούμενων γεγονότων, ο Αυξέντιος σε συνεργασία με τον Κύριλλο, θέτουν σε εφαρμογή νέο σχέδιο έξωσης του Παΐσιου. Αποστέλλουν τον Ιωνά στους δερματοράπτες της Πόλης και στο λαό και τους ξεσηκώνει να επαναστατήσουν εναντίον του Πατριάρχη Παΐσιου, «ἐπεὶ καὶ Αὐξέντιον ἐξώρισεν ἐν ὄρει διὰ λιβέλλου ἑαυτοῦ τοῦ Ἄθωνος ἀνόμως...»²²².

2.7. Η έξωση του Πατριάρχη Παΐσιου

Μέσα σε σύντομο, χρονικό διάστημα, συγκεκριμένα την 6^η Σεπτεμβρίου 1752, οι οπαδοί του Κύριλλου, «...οἱ χ^οοὶ ἐξερχόμενοι καὶ ἄλλοι οἱ τεχνίται...»²²³, κατέλαβαν το οικουμενικό πατριαρχείο και εξαπέλυαν μύδρους εναντίον του Παΐσιου ζητώντας την έξωσή του από το θρόνο: «...οὐκ ἔτι θέλομεν σέ πατριαρχεῦειν ἔφ' ἡμᾶς, τετράγαμος ὑπάρχεις...»²²⁴. Οι προσπάθειες του τελευταίου προς συνεντισμό τους απέβησαν άκαρπες.

Η σύλληψη του Πατριάρχη και η διαπόμπευσή του που ακολούθησε περιγράφονται με ιδιαίτερα γλαφυρό και παραστατικό ύφος στον Πλανοσπαράχτη: «καὶ γάρ κοινῶς καθώρμησαν τοῦ συλλαβεῖν ἐκεῖνον, /ὥς δέ τάς πύλας εἶδοσαν καλῶς ἐσφαλισμένας, /κατέκλασαν συνέτριψαν μοχλοῦς τε καὶ τάς πύλας /...συνέλαβον τόν γηραιόν καὶ θεῖον πατριάρχη /συνθλίβοντες καὶ τίπτοντες καὶ καταλοιδοροῦντες, /τό πρόσωπον ἐμπτύοντες, ἔλκοντες ἱματίων, /...Ἀρμένιον ἐκάλουν, /λατίνον καὶ αἰρετικόν...ε^κλκον τόν πατριάρχη, /ἐνώπιον ἀγαρηνῶν αὐτῶν τέ ^κουδαίων, /...»²²⁵.

Επίσης, ο Σέργιος Μακραίος περιγράφει τις σκηνές που εξελίχθηκαν με ιδιαίτερα δραματικό τρόπο: «οἱ δέ (= κυριλλίται καὶ αὐξεντιανοί) προλήψει δεινή

²²² Πλανοσπαράχτης, στ. 1239- 1240.

²²³ Πλανοσπαράχτης, στ. 1245.

²²⁴ Πλανοσπαράχτης, στ. 1251-1252.

²²⁵ Πλανοσπαράχτης, στ. 1264- 1338.

προϊσχημένοι έκβαχθέντες τῶ γοητεῖ τῶν ὑποκριτῶν ζέοντες τῶ θυμῶ, κύνες οἶονεῖ λυσσάζαντες καί θήροι ἄγριοι, ἐφάλλονται ἐπί τόν πραότατον γηραιόν, καί τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἀφαρπάσαντες κατήγαγον, ἐλεεινῶς ἔλκοντες, ἀνελεῖς τε τύπτοντες, ἐμπτόντες τε ἀναιδῶς καί ἀνοσίως δυσφημοῦντες οἱ παράφρονες. Καί ὅν τότε ἰδεῖν οἰκτρόν θέαμα τῆς ποιμένης μανείσης κατά τοῦ ποιμένου, δίκην λύκων αἰμοβόρων τοῖς ὁδοῦσι διασπαράζαι λυσσώντων».²²⁶

Ἔτσι εκθρόνισαν τον πατριάρχη Παΐσιο με βάνουσο τρόπο. Οι οθωμανικές αρχές προσπάθησαν να εξευμενίσουν το αγριεμένο πλήθος, καθότι ζητούμενο ήταν η διασφάλιση της ειρήνης στην περιοχή. Ἐπειτα ἀπό αὐτά τα ἐπεισόδια, του θέματος ἐπελήφθη ο Τούρκος ὑπάτος, ο οποίος ἀντιλαμβανόμενος τὴν ἀδικία εἰς βάρος του κανονικοῦ πατριάρχη, προσπάθησε με καββάδιο να ἐπικυρώσει τὴν πατριαρχία του Παΐσιου. Ο Παΐσιος ὁμως παραιτήθηκε καὶ «*δια βασιλικῶ ὀρισμοῦ ὑπερόριος γενόμενος ἐν τῇ ἱερῶ καὶ σεβάσμιῶ μονῶ τῆς ὑπεραγίας ἁμῶν Θεοτόκου κατὰ τὴν Χάλκην, ἐν ἡ εἰρηνικῶς τε καὶ ἡσύχως τό ἐπίλοιπον τῶς ζωῆς αὐτοῦ διάγων καὶ ἐν μετάνοιῶ καὶ ἐξομολογήσει τελείῶ ἐλθόν, ἀνεπαύθη ἐν Κυρίῶ ἐπὶ τοῦ τέλους τῆς δευτέρας πατριαρχείας τοῦ κυροῦ Κυρίλλου κατὰ τό ἁψνς' ἔτος ἐν μηνί ὀκτωβρίῶ. Ὁ δέ Κύριλλος ληστικῶς καὶ ἐπιβατικῶς τὴν πατριαρχίαν τό δεύτερον ἁρπασε*»²²⁷.

Ο Αυξέντιος ἐξορίζεται στον Ἅγιο Ὄρος ὅπου θα παραμείνει για μόλις τρεῖς ἡμέρες, ἀρνούμενος να δεχτεῖ τις συμβουλές των ἀγιορειτῶν καὶ να ἐπιδείξει μετάνοια για τις πράξεις του που προκάλεσαν τόση μεγάλη ἀναταραχή στην Ἐκκλησία. Ο Κύριλλος ἀναβιβάζεται καὶ πάλι στον πατριαρχικό θρόνο της Κωνσταντινούπολης για δεύτερη φορά, τὴν 7^η του Σεπτέμβρη του ἔτους 1752.

2.8. Η δεύτερη περίοδος Πατριαρχίας του Κύριλλου (1752- 1757)

²²⁶ ΣΕΡΓΙΟΣ ΜΑΚΡΑΙΟΣ, ὁ.π., σ. 203 κ. ἐξ.

²²⁷ ΜΑΝΣΙ, στ. 579.

Κατά τη διάρκεια της δεύτερης πατριαρχίας του (1752- 1757), ο Κύριλλος και οι υποστηρικτές του, ανάμεσα στους οποίους αναφέρονται²²⁸ και ο Γεννάδιος Χαλεπίου, ο Αγάπιος, ο Δωρόθεος, ο Κωστής ο «κάλφογλους» και ο Κωστής ο «σικερτζής», στράφηκε εναντίον των αντιφρονούντων του. Στον Πλανοσπαράχτη ως αντίπαλοι του Κύριλλου αναφέρονται²²⁹ ο Κριτίας, ο Καλλίνικος, ο Παγκράτιος, ο Γεράσιμος Ηρακλείας, ο Γαβριήλ Νικομηδείας, ο Σαμουήλ Δέρκων, ο διάκονος Ανανίας, ο διάκονος Γεράσιμος, από τους λαϊκούς ο Ιωάννης Ρίζος, οι λόγιοι Βασίλειος και Πέτρος και από τους άρχοντες «...Γεώργιος □ν χάτμανος προστάτης ἀληθείας,/ και Κωνσταντῖνος εὐσεβῶς ὁ Καρατζῆς το□πίκλην/...»²³⁰.

Επιπρόσθετα, οι αρχιερείς που αποτελούσαν τη σύνοδο της Κωνσταντινούπολης, συσπειρώθηκαν και ακολουθώντας τακτική αντιπολίτευσης επιδίωκαν την ανατροπή του. Ο Κύριλλος, αντιλαμβανόμενος την εχθρότητα και αντιπάθεια που είχε προκαλέσει στους αρχιερατικούς κύκλους, φοβούμενος την ανατροπή του από τον πατριαρχικό θρόνο, επιδίωξε να αποδυναμώσει τους αρχιερείς, διαλύοντας τη σύνοδο. Με σχετικό σουλτανικό φερμάνι, που εκδόθηκε το 1755, διέλυσε επίσημα τη σύνοδο Κωνσταντινουπόλεως.

Σύμφωνα με το παραπάνω φερμάνι, οι δώδεκα αρχιερείς που ενδημούσαν στην Κωνσταντινούπολη – εκτός από τέσσερις – έπρεπε να αναχωρήσουν για τις επαρχίες τους ως ποινή καθαίρεσης και εξορίας. Μάλιστα, προς αιτιολόγηση της παραπάνω ποινής, πρόβαλε το γεγονός πως οι αρχιερείς εγκατέλειπαν το ποίμνιο τους. Από αυτή τη διαταγή δεινοπάθησαν κυρίως οι μητροπολίτες Ηρακλείας Γεράσιμος, Αμασειάς Βενιαμίν, Αδριανουπόλεως Διονύσιος. Άλλοι βασανίστηκαν, άλλοι φυλακίστηκαν, στην πλειοψηφία τους αναγκάστηκαν να πληρώσουν μεγάλα χρηματικά ποσά, στην προσπάθεια τους να δωροδοκήσουν τα εντεταλμένα, για την εφαρμογή αυτής της απόφασης, όργανα της τουρκικής διοίκησης.

²²⁸ Πλανοσπαράχτης, ό.π., στ. 1467- 1496.

²²⁹ Πλανοσπαράχτης, ό.π.,στ. 1545-1579.

²³⁰ Πλανοσπαράχτης, ό.π., στ.1576-1577.

Ο Κύριλλος κατεδίωξε ακόμη και τους διδασκάλους της Πατριαρχικής Ακαδημίας, οι οποίοι δε συμφωνούσαν με τις αντιλήψεις του περί αναβαπτισμού αφενός και αφετέρου αντιδρούσαν έντονα στη θεωρούμενη από τους ίδιους παραβίαση των συνοδικών κανόνων από τον Κύριλλο και την αυστηρή εκ μέρους του διακυβέρνηση της Εκκλησίας.

Για το διωγμό των παραπάνω ανδρών, αρχιερέων και λογίων, χαρακτηριστικές είναι οι πληροφορίες και ειδικότερα οι λεπτομέρειες που παρατίθενται στους ανέκδοτους κώδικες της Βιβλιοθήκης Ζαγοράς. Ενδεικτικά παρατίθενται οι ακόλουθοι ιαμβικοί στίχοι, Αωνύμου στιχουργού, πιθανότατα του διδασκάλου του Ανανία του Αντιπάριου

...ἐψηφίσθη γάρ τοῖς ἀνωτάτῃ χρόνοις
παρά τῶν τότε ἀνδρῶν σοφῶν τά θεῖα,
ἃν' ἐνδημῶσιν ἀείποτε ἐν ταύτῃ
τῇ Ἐπταλόφῃ πόλει τῇ βασιλίδι,
ἀρχιερέων οἱ ἔγκριτοι καί πρῶτοι
οἰκουμενικοῦ θρόνου τοῦ ὑπερτάτου,
κρίσει δέ τούτων ὀρθῶ καί θεαρέστῶ
ὁ πατριάρχης ὀρθοτομῆ τόν λόγον
καί ἀνακρίνη συνοδικῶς, ὡς θέμις,
σύν αὐτοῖς ἅμα τὰς ὑποθέσεις πάσας,
καί ἐπισκόπων ψήφους ποιῆ τῇ γνώμῃ
καί συναινέσει τῶν ἐνδημούντων ὧδε.
Τά νῦν δέ ταῦτα ἤρθησαν ἐκ τοῦ μέσου
καί ἀρχιερεὺς οὐκ ἐνδήμει τῇ Πόλει,
οὐδέ σοφός τις τῶν θύραθεν ὁμοίως
προέρχεσθαι δύναται νῦν τήν πόλιν,
ἂν μὴ πρότερον τῇ λήθῃ παραδώδῃ

ὅσα γέ ὀρθῶς μεμάθηκε σύν πόν...²³¹.

Με συνοδική απόφαση που αποδέχτηκαν και οι υπόλοιποι πατριάρχες, εκτός ορισμένων αρχιερέων, κηρύσσεται ο αναβαπτισμός ή ακριβέστερα η βάπτιση των Λατίνων που προσέρχονται στην ορθοδοξία.

Αυτήν την περίοδο εκδίδονται δύο βιβλία από τους Χριστοφόρο Αιτωλό και Ευστράτιο Αργέντη, το «Ἐγχειρίδιον περί βαπτίσματος καλούμενον χειραγωγία πλανωμένων»²³² και το «Ραντισμοῦ Σηλιτευσίς»²³³. Στο πρώτο κηρύττεται ο αναβαπτισμός ως αντίβαρο «εἰς χεῖρας τῶν πρωτεργατῶν τοῦ ἀναβαπτισμοῦ, ὁ ποῖος ὑφίστατο κλονισμόν εἰς τήν συνείδησιν τῶν ὀπαδῶν του»²³⁴ εξαιτίας της κυκλοφορίας διαφόρων άλλων συγγραμμάτων από την αντίπαλη παράταξη και κυρίως από το έργο του Καλλίνικου «Ἐγχειρίδιον κατά ἀναβαπτιστῶν». Στο δεύτερο ο ιατροφιλόσοφος Ευστράτιος Αργέντης, που το συνέγραψε έπειτα από παραίνεση του Κύριλλου, τονίζει ότι το βάπτισμα πρέπει να τελείται στη βάση της αποστολικής παράδοσης «ἐν τρισί ταῖς καταδύσεσιν», διαφορετικά θεωρείται άκυρο.

Γενικότερα πλούσια είναι η γραμματεία της περιόδου για το θέμα, όπως «ἀντιρρήσεις καί ἄπασαν τήν εἰς τέσσαρα βιβλία ἱστορίαν ταύτην διά πολιτικῶν στίχων καί τάς πράξεις τῶν Αὐξεντιανῶν ἐν εἴδει διαλόγου ἐκδοθείσας καί ἄλλα περί τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως τρία βιβλία, τό μὲν ἀντιρητικόν ὄν τοῦ γράμματος ὃ ἐξέδωκε κατά τοῦ συνοδικοῦ ὄρου ὁ Κύριλλος, τό δέ Αὐξεντιανός ὑπό ὀρθοδόξου διωκόμενος καλούμενον, ἀντιρητικόν καί τοῦτο ὄν τοῦ παρά Μισαήλ τινός βιβλιορίου, καί τό Πνευματιῶς ἐξομολογούμενος λεγόμενον, καί ἔτι δέκα κανόνας, τάς αἰρέσεις Κυρίλλου καί ἀτοπήματα μάλα σαφῶς ἐκτραγωδουντας καί διά συνοδικῶν κανόνων ταῦτα ἀνατρέποντας»²³⁵.

²³¹ Χειρόγραφο ὑπ' ἀριθ. 112 (σσ. 176-177) της βιβλιοθήκης Ζαγοράς.

²³² Βλ. Ε. ΣΚΟΥΒΑΡΑΣ, *Σηλιτευτικά κείμενα...*, ὁ.π., σ. 119-120.

²³³ Βλ. Ε. ΣΚΟΥΒΑΡΑΣ, *Σηλιτευτικά κείμενα...*, ὁ.π., σ. 114-115.

²³⁴ MANSI, ὁ.π., στ. 581.

²³⁵ MANSI, ὁ.π., στ. 581.

Μετά τη διάλυση της συνόδου, ο Κύριλλος συγκρότησε διαχειριστική επιτροπή των οικονομικών του Πατριαρχείου, αποτελούμενη από λαϊκούς, οι οποίοι ήταν φιλικά διακείμενοι προς το πρόσωπό του. Επίσης, οι υποστηρικτές του συνέθεσαν συγγράμματα, μέσω των οποίων προβαλλόταν έντονα η ιδέα του αναβαπτισμού. Επιπρόσθετα, ο Σκουβαράς καταθέτει ότι ο Κύριλλος «ήσκησε ποικίλας πιέσεις και ήπειλει δι' ἐκθρονησμοῦ τούς Πατριάρχας Ἀλεξανδρείας Ματθαῖον καὶ Ἱεροσολύμων Παρθένιον. Ὅσον ἀφορᾷ δέ εἰς τὴν διὰ παντός τρόπον ἐξόντωσιν τῶν κρυπτομένων καὶ ποικιλοτρόπως καταπολεμούντων αὐτὸν ἀντιπάλων του, ἐχρησιμοποίησεν εὐρέως ὀλόκληρον δίκτυον κατασκόπων, Ἑλλήνων καὶ Τούρκων, τούς ὁποίους ἤμειβε δι' ἀδροτάτων δόσεων»²³⁶.

2.9. Η ανακοίνωση του Κυρίλλου, Ιανουάριος 1755

Η αντίδραση του Κυρίλλου στον γράμμα που εξέδωσαν οι συνοδικοί ήταν σφοδρή. Στον πρόλογο του γράμματός του, το οποίο φέρεται να είναι γραμμένο τον Ιανουάριο του 1755, απευθύνει χαιρετισμό ειρήνης και επίκληση της χάριτος του Θεού στους κληρικούς της «καθ' ἑμῶς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας»²³⁷, τους ευλαβεῖς ιερεῖς και ιερομονάχους, σ' αυτούς που ψάλλουν στις εκκλησίες της Πόλης, του Γαλατά και του Καταστένου.

Η πρόθεση του είναι σαφής: να προστατέψει το χριστόνυμο πλήθος από την πλάνη του «μεμολυσμένου ραντίσματος» των Λατίνων, αντί του βαπτίσματος, που θέλουν να επιβάλλουν οι συνοδικοί. Για τον Κύριλλο, κάτι τέτοιο συνιστά παράβαση των αποστολικών κανόνων και των κανονικών αποφάσεων των επτά ιερών οικουμενικών συνόδων.

Με χαρακτηριστική και σαφή αναφορά του στην κανονικότητα, από εκκλησιαστικής απόψεως, της θέσης την οποία κατέχει, αυτής του οικουμενικού Πατριάρχη, ορίζεται ως ο θεματοφύλακας της ορθόδοξης πίστες, που άφησαν παρακαταθήκη οι άγιοι απόστολοι και οι επτά οικουμενικές σύνοδοι, και κατ' επέκταση των δογμάτων και των σεπτών μυστηρίων της ανατολικής ορθόδοξης

²³⁶ Ε. ΣΚΟΥΒΑΡΑΣ, *Στηλιτευτικά κείμενα...*, ό.π., σ. 56-57.

²³⁷ MANSI, στ. 617.

εκκλησίας. Όλοι οι πιστοί, λοιπόν, ανεξαιρέτως, οφείλουν να γίνουν θεματοφύλακες της πίστης που παρέδωσαν οι απόστολοι και τα διαφύλαξε η εκκλησία αμώμητα και απαραχάρακτα.

Όμως, τα όσα συντάχθηκαν από τους συνοδικούς, σύμφωνα με τον Κύριλλο, για το θέμα του αναβαπτισμού, είναι άκρως ενάντια στην αποστολική παράδοση του θείου βαπτίσματος. Το γράμμα τους χαρακτηρίζεται ως παράνομο και αιρετικό, αφού οι συνοδικοί «*ὑπογράψαντες καί βεβαιώσαντες τό παράνομον καί βρωμερόν καί σκωληκῶδες ἀλατισμένον ράντισμα ὡς θεῖον μυστήριον τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, παρομοιάζοντες αὐτά τά ἀνθρώπινα ἤ μᾶλλον εἶπειν σατανικά ἐφευρέματα καί διδασκαλίας μέ τό θεοπαράδοτον μυστήριον τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, ἀποφασίζοντες ἀκόμη μέσα εἰς αὐτό τό αίρετικόν τους γράμμα, ὅτι ὅποιος ἀπό τούς χριστιανούς δέν ἤθελε δεχθῆ αὐτά τά βρωμερά ὡς καλά καί δέν ἤθελέ τα ὁμολογήσει παρόμοια μέ τό θεῖον βάπτισμα, νά εἶναι ἀποσυνάγωγος καί ἔξω ἀπό τό σύστημα τῶν χριστιανῶν*».²³⁸

Ο Κύριλλος αισθάνεται έντονα το χρέος να προστατέψει τους χριστιανούς από την «εσχάτην κακίαν» και από αυτήν την «ψυχοβλαβῆν πλάνην» και να φροντίσει για την ψυχική σωτηρία των πιστών. Γι' αυτό, μαζί με τους υποστηρικτές του, τα ονόματα των οποίων δεν αναφέρονται στο γράμμα του Κύριλλου, συνέταξαν το παρόν γράμμα και έχουν σκοπό να το διαβάσουν σε όλες της εκκλησίες και όπου μπορεί να σταθεί διδασκαλία, προς ενημέρωση και προστασία των πιστών, η οποία βρίσκεται σε κίνδυνο, όχι από αιρετικούς, ξένους ή αλλόθρησκους αλλά «*ἀπό αὐτούς τούς ἰδίους ὅπου τούς ἔθρεψε, τούς ἐτίμησε καί τώρα τούς τιμῶ με κάθε λογῆς τιμήν καί περιποίησιν*»²³⁹.

Ο λόγος που ο Κύριλλος και οι υποστηρικτές του συνέγραψαν και πρόκειται να διασπείρουν στις εκκλησίες το περιεχόμενο του γράμματος τους είναι διττός: αφενός για να διαφυλάξουν τους αποστολικούς και συνοδικούς κανόνες απαρασάλευτους και αμετάτρεπτους, όπως τους παρέλαβαν· αφετέρου για να αναιρέσουν τα όσα έγραψαν οι συνοδικοί κατά του αναβαπτισμού στο γράμμα

²³⁸ MANSI στ. 605-607.

²³⁹ MANSI, στ. 607.

που εξέδωσαν. Μάλιστα, εξαπολύουν κατάρες και αιώνιο ανάθεμα σε όσους, μέχρι τη συντέλεια του κόσμου, αποδεχτούν το περιεχόμενο του γράμματος των συνοδικών, δηλαδή αναγνωρίσουν το βάπτισμα των αιρετικών ως κανονικό και απλώς με χρίσμα και λίβελο τους αποδέχονται στη ορθόδοξη εκκλησία.

Είναι δριμύτατες οι εκφράσεις χαρακτηρισμού που αποδίδει ο Κύριλλος στο γράμμα των συνοδικών. Το ονομάζει²⁴⁰ «ἀπόβλητον», «ἀποτρόπαιον», «βδελυκτόν», «βλάσφημον», «ἄκυρον», «παράνομον» και «αἰρετικόν». Και λίγο παρακάτω²⁴¹ το χαρακτηρίζει «ἀκέφαλον», επειδή ακριβώς δε φέρει την υπογραφή και συναίνεση του Πατριάρχη που είναι η κεφαλή της συνόδου Κωνσταντινούπολης, και «ἀκανόνιστο». Στηρίζεται και στο αγιογραφικό χωρίο του αποστόλου Παύλου «Εἰ τίς εὐαγγελίζεται ὑμῖν παρ' ὃ εὐαγγελισάμην ὑμῖν, κῖν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ, κῖν αὐτοὶ κμες, ἀνάθεμα ἔστω».²⁴²

Μάλιστα, οι αναθεματισμοί που καταγράφονται στη συνέχεια, είναι δηλωτικοί της απόφασης του Κύριλλου να μην επιτρέψει την αποδοχή των αιρετικών στην ορθόδοξη εκκλησία, χωρίς να προηγηθεί βάπτισμα. Στο τέλος του γράμματος του, λέει: «Καί οὕτως ἀποφαινόμενοι μετὰ τοῦ περὶ κμες ἱεροῦ κλήρου καὶ τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος, ἀναθεματίζομεν τρίς καὶ αὐτό τό ἀκέφαλον καὶ ἀκανόνιστον γράμμα καὶ ἐκείνους ὅπου τό δέχονται καὶ θέλουν τό δεχθῆ εἰς τό ἐξῆς · εἴτε τοῦ ἱεροῦ καταλόγου εἶναι, εἴτε λαϊκοί, ἀφωρισμένοι εἶησαν ἀπό θεοῦ κυρίου παντοκράτορος καὶ κατηραμένοι καὶ ἀσυγχώρητοι καὶ μετὰ θάνατον ἄλλοι καὶ τυμπανιαῖοι · αἱ πέτραι καὶ ὁ σίδηρος λυθήσονται, αὐτοὶ δέ οὐδαμκς... ἡ ὀργή τοῦ θεοῦ εἶη ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, καὶ ἡ μερίς αὐτῶν μετὰ τοῦ προδότου Ἰούδα καὶ τῶν θεομάχων Ἰουδαίων · σχισθεῖσα ἡ γῆ καταπίει αὐτούς ὡς τὸν Δαθάν πότε καὶ Ἀβειρῶν · ἄγγελος κυρίου καταδιώξατω αὐτούς ἐν μαχαίρῃ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτῶν, καὶ πάσαις ταῖς πατρικαῖς (πατριαρχικαῖς) καὶ συνοδικαῖς ἀρακς

²⁴⁰ Βλ. MANSI, στ. 607

²⁴¹ Βλ. MANSI, στ. 607

²⁴² Α' Κορ., 15, 1.

ὑπεύθυνοι εἶησαν καί τῷ αἰωνίῳ ἀναθέματι ὑπόδικοι καί ἔνοχοί του πυρός της γεέννης, ἀμήν»²⁴³.

Μετά την ανάγνωση του γράμματος του Κύριλλου από τους ἀμβωνες στις εκκλησίες, οι χριστιανοί «όμοθυμαδόν» αναφώνουσαν τρεις φορές το ανάθεμα «καί ἐγίγνετο ἡ φωνή τοῦ λαοῦ ἡχοῦσα ὡς φωνή πολλῶν ὑδάτων σφοδρῶς ἡχούντων κατά τήν γραφήν»²⁴⁴.

2.10. Σύνοδος των Αρχιερέων της συνόδου της Κωνσταντινούπολης της 28^{ης} Απριλίου του 1755

Το έτος 1755 και συγκεκριμένα στις 28 Απριλίου, κατά την Πέμπτη της διακαινισίμου εβδομάδας, συγκροτήθηκε σύνοδος²⁴⁵, όχι στο Πατριαρχείο αλλά στην οικεία του Κυζίκου Ανανίου, «κατά τῶν βλασφημιῶν τοῦ κυροῦ Κυρίλλου καί Χριστοφόρου τοῦ Αἰτωλοῦ καί τοῦ παρ' αὐτοῦ ἐκδοθέντος βιβλιαρίου»²⁴⁶, και αφού εξέτασε τα γραφόμενα στο βιβλίο, χαρακτήρισε ως βλάσφημο το περιεχόμενο του αλλά και τους συγγραφείς του.

Το «βιβλιάριον», όπως γράφουν, «ἐτάραξαν οὐ μετρίως τήν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν καί ἡμῶν ἅπαντας, φατρίας βουλόμενον συστῆσαι... καί κατά μικρόν δημεγεργίας κινῆσαι καί διαίρεσιν μεταξύ του τῶν ὀρθοδόξων συστήματος... Οὐ ἔνεκα ἡμεῶν οἱ παρευρεθέντες τέως ἐν τῷ βασιλεύουσι ταύτῃ τῶν πόλεων, συνάδελφοι ἀρχιερεῖς, συσκευάμενοι μετά τῶν προκρίτων εὐγενῶν ἀρχόντων τῆς εὐαγοῦς πολιτείας ταύτης...καί τεκμαιρόμενοι ἐκ ταύτης τῆς σηπεδόνας πολλά ἐπιφανίσασθαι καί ὀλέθρια τῇ Ἐκκλησίᾳ καί τῷ γένει συμπτώματα, δεῖν ἔγνωμεν ὁμοφώνῃ φωνῇ..., ὥστε τό μέν βιβλιάριον τοῦτο...ταραχήν καί βλάβην οὐ τήν τυχοῦσαν ἐπαγόμενον, καί ἐν οἷς δοκεῖ καταφέρεσθαι τῶν Λατίνων καί παρεξηγεῖν

²⁴³ MANSI, ὁ.π.,στ. 607.

²⁴⁴ MANSI, ὁ.π.,στ. 609.

²⁴⁵ Πλανοσπαράχτης, ὁ.π., στ. 2100- 2190.

²⁴⁶ MANSI, στ. 585.

ἀμαθῶς τὰς ῥήσεις τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν ἁγίων πατέρων καὶ προδήλους λουθηροκαλβίνους βλασφημίας ἀνεπαισθήτως καταφερόμενον... ὄλεθρον αὐτόματον ἠγεῖσθαι καὶ ἀποτρόπαιον καὶ βδελυρὸν καὶ παράνομον καὶ ἀκανόνιστον καὶ βλάσφημον καὶ ἐκκήρυκτον καὶ ἀποβεβλημένον τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ τῆς τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων ἀναγνώσεως»²⁴⁷.

Ο Ε. Legrand το αναφέρει ως «Βιβλίον καλούμενον ΡΑΝΤΙΣΜΟΥ ΣΤΗΛΙΤΕΥΣΙΣ, ἐν ᾧ περιέχεται κεφαλαίων ἀριθμὸς ὀγδοήκοντα ἑνός, ὧν ἕκαστον ταῖς ἀκτίσι τῆς γραφῆς ὡς ἴστών ἀράχνης, φαίνεται διαλυθὸν ραντισμάτων τὸ σκότος. Τότε μὲν πρῶτον τύποις ἐξεδόθη, ὅτε ὁ οἰκουμενικὸς ἐκοσμεῖτο θρόνος παρά τοῦ παναγιωτάτου κυρίου Κυρίλλου. Δια ἀναλωμάτων τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων χριστιανῶν, ὧν τὰ ὀνόματα γράψον κύριε ἐν βίβλῳ ζωῆς, μνησθεῖς πάντων αὐτῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ σου, σωτηρίῳ ἔτει ἀψνς'»²⁴⁸

Ἡ σύνοδος ἐξέδωσε σχετικὸ στηλιτευτικὸ ὄρο, ἐρήμην τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου. Ἡ προαναφερθεῖσα σύνοδος συγκροτήθηκε καὶ συνήλθε ἐπεὶ ἀπὸ προτροπῆ τοῦ Κυρίλλου. Παρόντες στὶς ἐργασίες τῆς συνόδου ἦταν εικοσιἕξι μητροπολίτες²⁴⁹.

²⁴⁷ MANSI, στ. 611-613.

²⁴⁸ E. LEGRAND, ὁ.π., σ. 37.

²⁴⁹ MANSI στ. 585-586. Τα μέλη ονομαστικά ἦταν: ὁ Καισαρείας Παρθένιος καὶ ἀποκριτάριος τοῦ Λακεδαιμονίας, τοῦ Μεθύμνης· ὁ Ἐφέσου Ναθαναήλ· ὁ Ἡρακλείας Γεράσιμος καὶ ἀποκριτάριος τοῦ Σμύρνης, τοῦ Σηλυβρίας, τοῦ Ρόδου, τοῦ Λήμνου, τοῦ Ἰωαννίνων, τοῦ Ἄνδρου· ὁ Κυζίκου Ἀνανίας καὶ ἀποκριτάριος τοῦ Δράμας, τοῦ Ἀθηνῶν, τοῦ Αἴνου, τοῦ Λητίτζης, τοῦ Ἰκονίου, τοῦ Ἐλασσῶνος, τοῦ Φερσάλων· ὁ Νικομηδείας Γαβριήλ καὶ ἀποκριτάριος τοῦ Ἀχριδῶν, τοῦ Λαρίσης, τοῦ Πατρῶν, τοῦ Ἄρτης, τοῦ Μονεμβασίας, τοῦ Ξάνθης, τοῦ Νέων Πατρῶν· ὁ Χαλκηδόνος Ἰωαννίκιος καὶ ἀποκριτάριος τοῦ Πεκίου, τοῦ Κασανδρείας· ὁ Δέρκων Σαμουήλ καὶ ἀποκριτάριος τοῦ Βεροίας, τοῦ Ἀμασείας, τοῦ Βιδύνης· ὁ Ἀδριανουπόλεως Διονύσιος καὶ ἀποκριτάριος τοῦ Χίου, τοῦ Μαρωνείας, τοῦ Προιάβου, τοῦ Ἀγαθουπόλεως· ὁ Προύσης Μελέτιος· ὁ Πεισιδεΐας Παΐσιος· ὁ Κρήτης Γεράσιμος καὶ ἀποκριτάριος τῶν ἐπισκόπων αὐτοῦ· ὁ Φιλιππουπόλεως

Από τους παραπάνω παρευρισκομένους ο Κύριλλος είχε τοποτηρητές για ν' απολογηθούν υπέρ του τον Καισαρείας Παρθένιον, τον Χαλκηδόνας Ιωαννίκιον, και από τους άρχοντες τον χάτμανο του υψηλοτάτου αυθέντη Μολδοβλαχίας κυρίου Ματθαίου Γκίκα, Γεώργιο, και τον πρωτοσπαθάριο του υψηλοτάτου αυθέντη Ουγκροβλαχίας κυρίου Κωνσταντίνου Ρακοβίτζα, Μανουήλ. Όμως δε μπόρεσαν να παρουσιάσουν κάποια απολογία που να ευσταθεί υπέρ του. Το αντίθετο μάλιστα. Ομόφωνα έκριναν τον Κύριλλο και το Χριστόφορο άξιους κατακρίσεως, καθώς και το σχετικό βιβλίο και υπέγραψαν τον όρο που εξέδωσε η σύνοδος.

Το κείμενο της απόφασης κάνει λόγο για την αναστάτωση που έχει προκληθεί στους κόλπους της εκκλησίας από τις ετεροδιδασκαλίες σχετικά με τον αναβαπτισμό των ετερόδοξων. Τα όσα βρίσκονται καταγεγραμμένα στο βιβλίο του Χριστόφορου, το οποίο στηλιτεύεται, είναι έξω από το πνεύμα της εκκλησιαστικής παραδόσεως, των κανόνων και των διατάξεων των συνόδων, σύμφωνα πάντα με τους συνοδικούς.

Το βιβλίο του Χριστόφορου χαρακτηρίζεται ως κακόσχολο, αφού καταφέρεται στυγνά εναντίον των Λατίνων, για τους οποίους αξιώνει απαραίτητα αναβαπτισμό ως βασική προϋπόθεση εισδοχής τους στην ορθοδοξία. Δεν αναγνωρίζει το βάπτισμά τους, στο οποίο έχουν εισαχθεί καινοτομίες, όπως τα τρία ραντίσματα αντί των τριών καταδύσεων των ορθοδόξων, αφού τους θεωρεί εθνικούς.

Σεραφείμ καί αποκρισάριος τοῦ Σωζοπόλεως · ὁ Σερρων Ἰωαννίκιος · ὁ Μυτιλήνης Ἄνθιμος · ὁ Διδυμοτείχου Αὐξέντιος · ὁ Δρύστρας Βαρθολομαῖος · ὁ Χριστιανουπόλεως Δανιήλ · ὁ Μεσημβρίας Ἄνθιμος · ὁ Ναυπλοίου Νεόφυτος · ὁ Βιζύης Ἀγάπιος · ὁ Προικονήσου Νικηφόρος · ὁ Κώου Μελέτιος · ὁ χάτμανος Γεώργιος, αποκρισάριος τοῦ αὐθέντου Μολδοβλαχίας καί τοῦ ἐκεῖ μητροπολίτου · ὁ σπαθάρης Μανουήλ, αποκρισάριος τοῦ αὐθέντου Οὐγκροβλαχίας καί τοῦ μητροπολίτου ταύτης καί ἔτι τοῦ Τυρνόβου καί τοῦ Τζερβενού · ὁ μέγας ἐκκλησιάρχης καί διδάσκαλος Κριτίας καί αποκρισάριος τοῦ Κύπρου καί τῶν αὐτοῦ μητροπολιτῶν · τῶν δέ δύο πατριαρχῶν, τοῦ μακαριωτάτου Ἀντιοχείας κυρίου Σιλβέστρου καί τοῦ μακαριωτάτου Ἱεροσολύμων κυρίου Παρθενίου, εἶχε τήν γνώμην ὁ ἅγιος Ἡρακλείας κύριος Γεράσιμος.

Οι συνοδικοί αντιτάσσονται λέγοντας πως οι Λατίνοι από καμία σύνοδο ως τώρα ή από άγιους πατέρες δεν έχουν χαρακτηριστεί ως αβάπτιστοι και επομένως δεν πρέπει να επιτάσσεται ο αναβαπτισμός τους προκειμένου να προσέλθουν στην ορθοδοξία. Αυτό που επικρατεί²⁵⁰ στην ορθόδοξη εκκλησία είναι τα όσα υπαγορεύει η αρχαία παράδοση, να χρίονται δηλαδή μόνο με μύρο, αφού βέβαια πρώτιστα μετανοήσουν και με λίβελο απαρνηθούν την πρότερη κακόδοξη πίστη τους.

Όταν, λοιπόν, συγκροτήθηκε η Β΄ Οικουμενική Σύνοδος στην Κωνσταντινούπολη, από τον αυτοκράτορα Μέγα Θεοδόσιο και μέλη εκατόν πενήντα άγιους πατέρες, εξετάστηκε επιμελώς και το θέμα του αναβαπτισμού των ετεροδόξων. Μάλιστα ακούστηκαν απόψεις υπέρ και κατά του ζητήματος. Απαριθμήστηκαν τα ονόματα όλων των αιρέσεων που ταλάνιζαν ως τότε την εκκλησία και χωρίστηκαν οι αιρετικοί σε δύο κατηγορίες: α) ορίστηκε να αναβαπτίζονται όσοι δεν ομολογούσαν το μυστήριο της Αγίας Τριάδας, επομένως δεν είχαν βάπτισμα με επίκληση των τριών προσώπων της Αγίας Τριάδας²⁵¹. β) οι υπόλοιποι²⁵² από τις τάξεις των αιρετικών ορίστηκε να χρίονται με μύρο, με ταυτόχρονη επίκληση της Αγίας Τριάδας.

Μέχρι²⁵³, λοιπόν, το έτος 1755, οπότε συγκλήθηκε σύνοδος για το θέμα, σύνοδοι και πατέρες, ακόμη και εκείνοι που ήσαν σφοδροί διώκτες των Λατίνων,

²⁵⁰ Ο Β. Γιαννόπουλος παρατηρεί ότι μέχρι το 1755 η Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία ακολουθούσε την κατ' οικονομία (επιεική) πράξη των Οικουμενικών Συνόδων την οποία ανανέωσε η τοπική σύνοδος της Κωνσταντινούπολης του 1484. Από το 1755, όμως, ακολουθεί τη χαρακτηριζόμενη ως «δογματική ακριβείας» πράξη της Αρχαίας Εκκλησίας και αναβαπτίζει και αναχειροτονεί όλους όσους επιστρέφουν στην ορθοδοξία από αιρέσεις. Βλ. Β. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ, *Ἡ ἀποδοχή τῶν αἰρετικῶν κατὰ τὴν Ζ΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο*, *Θεολογία*, τόμ. 59 (1988), σ. 533.

²⁵¹ Στην κατηγορία αυτή εντάχθηκαν και οι Σαβελλιανοί οι οποίοι αρνούσαν την τριαδικότητα των προσώπων της ομοουσίου θεότητας.

²⁵² Στους με μύρο χριόμενους εντάχθηκαν και οι Ευνομιανοί.

²⁵³ Βλ. MANSI, στ. 613, όπου καταγράφεται χαρακτηριστικά από τους συνοδικούς μητροπολίτες προκειμένου ν' αποδείξουν το έγκυρο της άποψης του στηριζόμενη στην αρχαία αλλά και σύγχρονη τους εκκλησιαστική παράδοση: «Ἐν γοῦν τοσοῦτου χρόνου καί καιροῦ διαστήματι ἀντί τῆς καταδύσεως ραντισμῶ χρώμενοι καί ἐπί τῶ τοιοῦτῶ καινοτομήματι ὑπό τῆς ἀνατολικῆς

κανείς δεν έκανε λόγο για αναβαπτισμό των προσερχομένων στην ορθοδοξία Λατίνων. Αντίθετα, όλοι ομόφωνα και ομόγωνα θέσπισαν την αποδοχή τους στους κόλπους της ορθόδοξης εκκλησίας «*δια τῆς τοῦ μύρου χρίσεως*».

Αυτή την παράδοση, λοιπόν, αντιτάσσουν οι συνοδικοί στους υποστηρικτές του βιβλίου του Χριστόφορου, το οποίο βρήκε κυρίως απήχηση «*πρός τούς ἀγοραίους καί ἀπλουστέρους καί ἀμαθεῖς*». Υποστήριζαν ότι τους εξαπάτησε και τους οδήγησε σε πλάνη, προκαλώντας διχογνωμίες. Προς διαφύλαξη, λοιπόν, της εκκλησιαστικής παραδόσεως και της ενότητας του ποιμνίου, συσκέφθηκαν οι συνοδικοί μητροπολίτες, έχοντας σύμμαχο την έγκριση της πολιτείας²⁵⁴. Η ανακοίνωση²⁵⁵ – απόφαση που εξέδωσαν, άρθηκε με ομογνωμία και ομοφωνία. Εκφράζεται έντονη αποστροφή για το «ψευδοβιβλίο», όπως χαρακτηρίστηκε, αλλά και για όλους όσους το μελετούν και διαδίδουν τις κακοδοξίες του. Μάλιστα, προκειμένου να δοθεί μεγαλύτερη βαρύτητα στη σπουδαιότητα του ζητήματος που έχει ανακύψει αλλά κυρίως το βέβαιο και σωστό της απόφασης τους, οι μητροπολίτες αναφέρουν με όρκο στην Αγία Τριάδα ότι μέχρι το τέλος της ζωής τους θα παραμείνουν ενωμένοι κάτω από την κοινή τους απόφαση και, μάλιστα, θα ξοδέψουν τη ζωή τους και θα υπομείνουν δεινά αν χρειαστεί, για την πίστη στο Χριστό και τη διαφύλαξη της κανονικής εκκλησιαστικής παράδοσης.

ἐκκλησίας γινωσκόμενοι οὐ μόνον πρό τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντίνου, ἀλλά καί μετά τήν ἄλωσιν καί τήν ἐνταῦθα συγκροτηθεῖσαν σύνοδον, καί ὑπό τοσούτων τῶν ἐπιγενομένων παρ' ἡμῶν σοφῶν ἀνδρῶν καί εἰς ἄκρον παιδείας ἐληλακότων γνωριζόμενοι ὡς τοιοῦτοι, ἔτι ὑπό Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου καί τῶν καθ' ἡμῶν τούτου αἰῶνος, ὧν καί αὐτοπται καί αὐτήκοοι γεγονάμεν καί τά συγγράμματα αὐτῶν ἤδη ἔχομεν ἀνά χεῖρας, οἱ ἄσσαν οἱ τῆς ὁσίας μνήμης Δοσίθεος καί Χρῦσανθος οἱ ἀοίδιμοι πατριάρχαι τῆς ἀγίας πόλεως Ἱερουσαλήμ, καί ταῦτα ζηλωταί καθ' ὑπερβολήν χρηματίσαντες τῶν ἀνατολικῶν δογμάτων καί πολέμιοι καί ἀντίπαλοι δεινότατοι κατά Λατίνων, οὐδέεις οὐδέπω ἐξ αὐτῶν τόν τῶν Λατίνων ἀναβαπτισμόν ἢ εἶπεν ἢ ἐθέσπισεν, ἀλλ' ἅπαντες ὁμοφώνως διά τῆς τοῦ μύρου χρίσεως τήν ἁποδοχήν αὐτῶν ὑποστρεφόντων ἐτάξαντο, ὡς ὁ σωζόμενος αὐτῶν τύπος ὁ ὑπό τῆς ἐπί Συμεῶνος συνόδου συγγραφείς διακελεύεται».

²⁵⁴ MANSI, στ. 615: «*συσκεψάμενοι μετά τῶν προκρίτων εὐγενῶν ἀρχόντων τῆς εὐαγοῦς πολιτείας ταύτης...*».

²⁵⁵ Βλ. το κείμενο της ανακοίνωσης στου MANSI, στ. 609-617.

Ο Κύριλλος κλήθηκε από τη σύνοδο, μέσω του Νικομηδείας Γαβριήλ και του Αδριανουπόλεως Διονυσίου, ν' απολογηθεί άμεσα ενώπιον της συνόδου ή να συμφωνήσει με τις αποφάσεις της και να υπογράψει τον όρο. Η απάντηση του, όμως, ήταν αρνητική. Δήλωσε μέσω των ανωτέρω τοποτηρητών ότι «οὔτε τὸ συνόδῳ πείθεται οὔτε τὸ βιβλίον ἀπορρίπτει οὔτε τοῖς τοποτηρηταῖς αὐτοῦ συνενεῖ, καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἀνοίας γέμοντα ἐμήνυσε»²⁵⁶.

Ο Κύριλλος, λοιπόν, βρέθηκε μπροστά στο εξής δίλημμα: να εμμένει στις πεποιθήσεις του, υπέρ του αναβαπτισμού των προσερχομένων στην ορθοδοξία ετεροδόξων, εκφράζοντας έτσι συνέπεια στα όσα υποστήριζε εξ αρχής, γεγονός που θα τον βοηθούσε να διατηρήσει το κύρος του, θα ικανοποιούσε το θρησκευτικό συναίσθημα του χριστιανικού πληρώματος που είχε ταχθεί με το μέρος του αλλά και αναπόφευκτα θα επέφερε τη ρήξη του με τα μέλη της συνόδου, επομένως και την πτώση του από τον οικουμενικό θρόνο. Η άλλη του επιλογή ήταν να αποδεχθεί τη ληφθείσα απόφαση της συνόδου²⁵⁷, να καταδικάσει δηλαδή τον αναβαπτισμό, θα μειωνόταν το γόητρο του και πάλι η έξωση του από τον οικουμενικό θρόνο θα ήταν αναγκαίο κακό. Προτίμησε να μείνει σταθερός στις απόψεις του.

Οι παραπάνω, ομόφωνα ενώπιον της συνόδου, έκριναν άξιο κατακρίσεως τον Κύριλλο και το Χριστόφορο και το έργο του και υπέγραψαν τον Όρο της συνόδου. Ο Κύριλλος, όμως, ως Οικουμενικός Πατριάρχης, έθεσε τις αποφάσεις της συνόδου σε αχρησία, ξεσήκωσε το λαό εναντίον των αρχιερέων²⁵⁸ και εκδίωξε τους αρχιερείς με βασιλικό φερμάνι.

Στο τέλος της ανακοίνωσης, αναφέρεται ότι ο συνοδικός Όρος συντάχθηκε στις 28 Απριλίου 1755, στην ανατολική εκκλησία, επί πατριαρχίας του Κύριλλου Ε', παρουσία των μητροπολιτών των οποίων τα ονόματα μνημονεύονται στο τέλος του όρου²⁵⁹.

Ο Κύριλλος δεν ήταν παρών όταν πάρθηκε η απόφαση της συνόδου από τους αρχιερείς και διατυπώθηκε ο όρος που αναλύθηκε παραπάνω. Γι' αυτό και,

²⁵⁶ MANSI, στ. 585.

²⁵⁷ Βλ. MANSI, στ. 609-617.

²⁵⁸ Πλανοσπαράχτης, ό.π., στ. 2207-2226.

²⁵⁹ MANSI, στ. 617.

Τα γεγονότα που οδήγησαν στην έκδοση του συνοδικού όρου του 1755

όπως θα δούμε παρακάτω, τον Ιούνιο²⁶⁰ του 1755, απάντησε με τον λεγόμενο «Όρο τῆς ἀγίας του Χριστοῦ ἐκκλησίας συσταίνων μὲν τό θεόθεν δοθέν ἅγιον βάπτισμα, καταπτύων δέ τὰ ἄλλως γενόμενα τῶν αίρετικῶν βαπτίσματα»²⁶¹.

²⁶⁰ Τη συγκεκριμένη ημερομηνία την αναφέρει ο Γριτσόπουλος (Ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Κύριλλος ο Ε΄ ο Καράκαλλος, *Ἐπετηρίς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν*, Αθήναι, τ. 59 (1959) , σ. 380, όμως ο ΜΑΝΣΙ αναφέρει ότι ο Όρος του Κύριλλου εκδόθηκε το μήνα Ιούλιο (στ. 617).

²⁶¹ ΜΑΝΣΙ, ό.π., στ. 617-622.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Η ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΟΥ 1755 ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗ ΑΠΟΦΑΣΗ ΥΠΕΡ ΤΟΥ ΑΝΑΒΑΠΤΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΛΑΤΙΝΩΝ

3.1. Παρουσίαση και ανάλυση του Όρου.

«Όρος τῆς ἀγίας του Χριστοῦ ἐκκλησίας συσταίνων μὲν τό θεόθεν δοθέν ἅγιον βάπτισμα, καταπτύων δέ τὰ ἄλλως γενόμενα τῶν αἵρετικῶν βαπτίσματα»²⁶².

Ο Κύριλλος, ως απάντηση στον Όρο που εξέδωσε η τοπική σύνοδος των μητροπολιτών της Κωνσταντινούπολης στις 28 Απριλίου του έτους 1755, απάντησε λίγους μήνες μετά και συγκεκριμένα τον Ιούλιο²⁶³ του ίδιου έτους, με Όρο που εξέδωσε²⁶⁴ μαζί με το Ματθαίο, Πατριάρχη Αλεξάνδρειας και τον

²⁶² Βλ. τον Όρο στο ΡΠΣ, τ. Ε', σ. 614- 616 και στον MANSI, στ. 617-622. Επίσης για τις συνθήκες κάτω από τις οποίες εκδόθηκε ο συγκεκριμένος Όρος βλ. Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ, Γράμματα ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Τεργέστης, *Εκκλησιαστικός Φάρος*, τ. 7 (1911), σ. 226 κ. εξ.

²⁶⁴ Εκδόθηκαν και δημοσιεύτηκαν επίσημα γράμματα και άλλων, όπως Έφραϊμ τοῦ Ἀθηναίου Διδασκάλου τῆς ἐν Κύπρῳ Σχολῆς, που αποδεχόταν τον αναβαπτισμό σε διατριβή του προς φίλο του το 1755 (Χειρόγραφο ὑπ. ἀριθ. 588 της Ιεράς Μονῆς Βατοπαιδίου). Ο αναβαπτισμός κηρυσσόταν σύμφωνα με τους ιερούς κανόνες. Φυσικά, στον αντίποδα αυτής της άποψης, βρισκόταν η άποψη των συνοδικών αρχιερέων της Κωνσταντινούπολης και των κληρικών της αυλής, οι οποίοι υποστήριζαν «οὐ μόντοι κατεγνώσθη πάποτε ὑπό τινός Συνόδου ἢ τῶν καθ' ἡμᾶς ἁγίων Πατέρων ὡς ἀβάπτιστοι καί χρίζοντες ἀναβαπτισμοῦ, ὅταν ἐπιστρέψωσιν εἰς τήν καθ' ἡμᾶς ἐκκλησίαν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως· ἀλλ' ἐξ ἔθους καί παραδόσεως ἀρχαίας σωζομένης καί ἀνενεργουμένης μέχρι τοῦ νῦν μὴ μόνῳ χρειόμενοι ὑπεδέχοντο, ἐπιστρέφοντες καί μετανοοῦντες καί τάς σχισματικὰς αὐτῶν καί λατινικὰς κακοδοξίας ἀπέσπασαν διὰ λιβέλλου ἀναθέματι καθυποβάλλοντες». Βλ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΛΑΥΡΙΩΤΗ, *Εκκλησιαστική Αλήθεια*, Ἔτος 20^{ον}, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1900, σ. 420.

Παρθένιο, Πατριάρχη Ιερουσαλήμ και πάσης Παλαιστίνης. Ο Όρος αυτός στηρίχθηκε κατά βάση στον 7^ο κανόνα της Β΄ Οικουμενικής Συνόδου και στον 95^ο της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου.

Αρχικά, τονίζεται η σημασία του βαπτίσματος για τη σωτηρία των πιστών, όπως αυτή προβάλλεται ξεκάθαρα στην Καινή Διαθήκη²⁶⁵: «εάν γάρ τις μή γενήθῃ, ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ»²⁶⁶. Χωρίς το βάπτισμα όλα τα άλλα είναι αναποτελεσματικά: «οὐκ ἀδὴ τῶν λοιπῶν, τούτου χωρὶς, ἀπρακτούντων»²⁶⁷.

Είναι το πρώτο και κύριο εκκλησιαστικό μυστήριο που ιδρύθηκε από τον Ιησού Χριστό²⁶⁸, με σκοπό τη σωτηρία των ανθρώπων. Αποτελεί τη θύρα εισόδου του πιστού στην Εκκλησία και στην κοινωνία των υπόλοιπων μυστηρίων²⁶⁹, αφού

²⁶⁵ Το μυστήριο του βαπτίσματος μνημονεύεται στην Παλαιά και στην Καινή Διαθήκη. Στην Παλαιά Διαθήκη μέσα από προτυπώσεις, όπως η σαρκική περιτομή των αβραάμ, η σωτηρία διάβαση της Ερυθράς θάλασσας, η σωτηρία του Νώε και της οικογένειάς του στα νερά του κατακλυσμού, με αποκορύφωμα το βάπτισμα του Ιωάννη του Προδρόμου. Στην Καινή Διαθήκη ο ίδιος ο Άποστολος Παῦλος τὸ χαρακτηρίζει «λουτρόν παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως Πνεύματος Ἁγίου» (Τίτ. 3,5).. Ἐξάλλου, εἶναι ἀρχὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς συγκρότησης τὸ «εἰς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα» (Εφ. 4,5). Οι Κολουβάδες (ΙΗ΄ - ΙΘ΄ αι.) συγκρότησαν τη θεολογική τους συνείδηση γύρω από το συγκεκριμένο αιογραφικό χωρίο, όπως παρατηρεῖ ο πατήρ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΣ: «Εἰς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα» (Εφ. 4, 5), καὶ κατὰ συνέπεια Μία Ἐκκλησία, μέσα στήν ὁποία καὶ μόνον τὰ μυστήρια εἶναι ἔγκυρα καὶ λυτρωτικά. Ἡ Ἐκκλησία αὐτή εἶναι ἡ Ὁρθόδοξος, ἡ Ἐκκλησία τους. Ἀκολουθὸν δὴλ. σαφῶς τὴν ἐκκλησιολογία τοῦ ἁγ. Κυπριανοῦ Καρχηδόνας, τὴν ὁποία ἄλλωστε – κατὰ κανόνα ἀκολούθησε ὅλη ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολή, σ' ἀντίθεση μὲ τὴ Δύση πού ἀκολούθησε καὶ ἐδῶ τὸν ἰ. Ἀύγουστινο» (Ὁμολογῶ ἐν Βάπτισμα..., σ. 21).

²⁶⁶ Ιω, 3, 5.

²⁶⁷ ΡΠΣ, τ. Ε΄, σ. 614.

²⁶⁸ «...βαπτίζοντες αὐτούς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος», Μτ. 28, 19.

²⁶⁹ Πρβλ. Ν. ΜΙΛΑΣ, *Τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιόν της Ὁρθόδοξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*, μτφρ. ΜΕΛ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Ἀθῆναι 1906, σ. 790. ΧΡ. ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΥ, *Ἡ Δογματικὴ της Ὁρθόδοξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*, τ. 3, Ἀθῆναι 1961, σ. 67. ΑΝ. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ,

πλέον ο πιστός καθίσταται επίσημο μέλος της Εκκλησίας. Το βάπτισμα αποτελεί προϋπόθεση της «έν Χριστῶ» σωτηρίας και της αναγέννησης- ανάστασης του ανθρώπου κατά το πρότυπο του Χριστού.

Ο Κύριλλος προβάλλει την αναγκαιότητα²⁷⁰ της «αναγέννησης» του ανθρώπου, και παρατηρεί ότι μετά τη βιολογική γέννηση, έπρεπε να βρεθεί μία «άλλη γέννηση», ένας μυστικότερος τρόπος, που να μην ξεκινάει από φθορά, να μην καταλήγει σε φθορά και να οδηγεί σε μίμηση του Χριστού: « Ἐδει καί γάρ ἀναγκαίως, τῆς πρώτης γεννήσεως ἐπί τόν θνητόν τουτονί βίον παραγαγούσης τόν ἄνθρωπον, γέννησιν ἑτέραν ἐξευρεθῆναι καί τρόπον μυστικώτερον μήτε ἀπό φθορᾶς ἀρχόμενον μήτε εἰς φθοράν καταλήγοντα, δι' οὗ γένοιτ' ἄν □μ□ν δυνατόν μιμήσασθαι τόν ἀρχηγόν τῆς σωτηρίας □μῶν Ἰησοῦν Χριστόν»²⁷¹. Μέσα από τη μίμηση του Χριστού ο άνθρωπος αποκτά τη δυνατότητα της «έν Χριστῶ» σωτηρίας.

Η αναγέννηση του ανθρώπου υλοποιείται στη «μήτρα της κολυμβήθρας». Το νερό²⁷² της κολυμβήθρας, δηλαδή, παίρνει τη θέση της μήτρας της μητέρας και

Ελληνικόν Ἐκκλησιαστικόν Δίκαιον, τ. Β' , Αθήναι 1954, σ. 14. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΙΔΗ, Μητρ. Δημητριάδος, *Τό θεῖον βάπτισμα κατά τούς ἱερούς τῆς ἐκκλησίας κανόνας*, Αθήναι 1976, σ. 6,7.

²⁷⁰ Πρβλ. και Αγίου Γρηγορίου Νύσσης, *Πρός τούς βραδύνοντας εἰς τό βάπτισμα*, PG 46, στ. 415-432.

²⁷¹ MANSI, στ. 617.

²⁷² Το βάπτισμα είναι μυστήριο γιατί έχει θεία σύσταση και γιατί μεταδίδει στον βαπτισθέντα τη χάρη του Αγίου Πνεύματος μέσα από αισθητά σημεία, τα οποία με σαφήνεια παρουσιάζει ο άγιος Νεκτάριος στο έργο του *Μελέται περί τῶν θεῖων μυστηρίων*, (σ. 17 κ. εξ.), όπου λέει, λοιπόν, ότι αισθητά σημεία του βαπτίσματος είναι α) το νερό, β) η τριττή κατάδυση και ανάδυση και γ) οι λόγοι του ιερέα «βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ εἰς τό ὄνομα τοῦ Πατρός καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος». Ο άγιος Κύριλλος Ιεροσολύμων γράφει: «εἰσερχόμενοι ἐν τῷ ὕδατι σωτηρίαν προσδοκᾶτε ἐν τῷ ἀγίῳ Πνεύματι... Ὁ μή λαβῶν τῆ σφραγίδα τοῦ ὕδατος, ὅσῳ ἄν ἴ ἀγαθός ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τήν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν», PG 33, 440, 442.

γεννιέται ο νέος «ἐν Χριστῶ» ἄνθρωπος. Το Ἅγιο Πνεῦμα επιφοιτά²⁷³ στον ἄνθρωπο την ώρα της βάπτισης, ὡπως συνέβη και με τον Ἰησοῦ Χριστό²⁷⁴ και τον διαπλάθει²⁷⁵: « τὸ γάρ ἐν κολυμβήθρῳ ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος ἐν τάξει μήτρας λαμβάνεται, καὶ τόκος τῶ τικτομένῳ γίνεται, ἢ φησὶν ὁ Χρυσόστομος²⁷⁶. τὸ δὲ ἐν τῶ ὕδατι ἐπιφοιτῶν πνεῦμα ἐν τάξει θεοῦ τὸ ἔμβρυον διαπλάττοντος»²⁷⁷.

Το βάπτισμα εἶναι τύπος του θανάτου και της αναστάσεως του Χριστοῦ ὡπως θεμελιώνεται αἰσιογραφικά: «Ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν ἵνα ὡσπερ ἠγέρθη Χριστός ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ πατρὸς, οὕτως καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν»²⁷⁸. Ὅπως ο Χριστός αναστήθηκε, μετὰ την τριήμερη παραμονή του στον τάφο, ἔτσι και οι πιστοί, ἀντὶ να μπουν στη γη για ν' αναστηθοῦν, μπαίνουν στο νερό και με τις τρεις καταδύσεις²⁷⁹ την ώρα του

²⁷³ Πρβλ. και Ἀγίου Γρηγορίου Νύσσης, *Εἰς τὴν ἡμέραν τῶν Φώτων*, PG 46, στ. 577- 600. Ἀγίου Γρηγορίου του Παλαμά, *Ἐν τῇ ἀγία ἑορτῇ τῶν Φώτων*, Ομιλία ξ', ΕΠΕ 11, σ. 506- 564 και *Περὶ τῶν κατὰ τὸ θεῖον Βάπτισμα τελομένων*, Ομιλία νθ', ΕΠΕ 11, 480- 502.

²⁷⁴ Μτ. 3, 16.

²⁷⁵ MANSI, στ. 617.

²⁷⁶ PG 59, 153. Πρβλ. και Ἀγίου Ἰωάννου του Χρυσοστόμου, *Λόγος εἰς τὸ ἅγιον Βάπτισμα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*, ΕΠΕ 35, 490- 518.

²⁷⁷ MANSI, στ. 617.

²⁷⁸ Ρωμ. 6, 3-4.

²⁷⁹ Πρόκειται για συστατικό μέρος της εξωτερικῆς πράξης. Σ' αὐτὴν ἐξεικονίζεται η τριήμερη ταφή και ἀνάσταση του Χριστοῦ (Ρωμ. 6, 34). Ο Χριστός μετὰ το θάνατο του θάφτηκε στη γῆ για ν' ἀφανήσει τις ἀμαρτίες του πτωτικῆ ἀνθρώπου και στη συνέχεια ἀναστήθηκε για να χαρίσει την αἰώνια ζωὴ στους ἀνθρώπους. Ἀντίστοιχα, ο βαπτιζόμενος θάβει τις ἀμαρτίες του στην κολυμβήθρα και ἀναδυόμενος ἀπὸ το ἁγιασμένο νερό εἰσέρχεται στη νέα πνευματικὴ ζωὴ που ἐγκαινίασε ο ἴδιος ο Χριστός. Σχετικὰ με την τρίτη κατάδυση, ο ν' κανόνας τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων ορίζει: «Ἐπιτίθει τὸν ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος μὴ τρία βάπτισματα μιᾶς μῆσεως ἐπιτελέσει, ἀλλ' ἐν βάπτισμα, τὸ εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου δίδόμενον, καθαιρεῖσθω...», ΡΠΣ τ. Β', σ. 66. Σχολιάζοντας ο Βαλσαμόνας τον κανόνα λέει: «Διορίζεται γάρ, (ὁ Κανὼν) διὰ τριῶν μὲν καταδύσεων τὴν μῆσιν ἐπιτελεῖσθαι τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, ἡγουν εἰς τὸ ὄνομα Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, ἅπαξ δὲ βαπτίζειν διὰ τὸ ἐνιαῖον τῆς θεότητος, καὶ τὸ τρίτον τῶν ὑποστάσεων ἢ

βαπτίσματος, γίνονται κοινωνοί της ανάστασης²⁸⁰. Έτσι το σώμα καθαίρεται και η ψυχή αγιάζεται. Ο άγιος Κύριλλος Ιεροσολύμων γράφει σχετικά: «Καί ὠμολογεῖτε τήν σωτήριον ὁμολογίαν καί κατεδύετε τρίτον εἰς τό ὕδωρ καί πάλιν ἀνεδύετε καί ἐνταύθα διά συμβόλου τήν τριήμερόν τοῦ Χριστοῦ αἰνιττόμενοι ταφήν»²⁸¹.

Στη συνέχεια, ακολουθεί μία χαρακτηριστική παρομοίωση: ὅπως το νερό μέσα στο λέβητα, όταν αυτός τοποθετηθεί στη φωτιά, παίρνει τη θερμότητα²⁸² της και ζεσταίνεται, ἔτσι και το νερό της κολυμβήθρας αγιάζεται ἀπό την ἐνέργεια του Ἁγίου Πνεύματος, γίνεται δύναμη καθαρκτική ἀλλά και ἀξιώνει τους βαπτισθέντες της θείας υιοθεσίας ὅσοι ὁμως τελούν το βάπτισμα διαφορετικά, πετυχαίνουν ἀντίθετα ἀποτελέσματα: «ἀντί καθάρσεως καί υἰοθεσίας ἀκαθάρτους καί σκότους υἰούς ἀποφαῖνον»²⁸³.

Επομένως, το βάπτισμα, εἶναι ἀποτελεσματικό μόνο ὅταν τελείται με τριπλή κατάδυση και ἀνάδυση, πράξη που ἔχει υιοθετηθεί και τεθεί σε ἐφαρμογή ἀπό την ἀποστολική και κανονική παράδοση²⁸⁴ και ὁποιαδήποτε ἄλλη πρακτική θεωρεῖται

διά τόν ἐν τῷ σταυρῷ θάνατον τοῦ Χριστοῦ ἢ τήν τριήμερον τούτου ἀνάστασιν... Τόν μέντοι διά μιᾶς καταδύσεως εἰς τόν θάνατον τοῦ Κυρίου βαπτίζοντα, καθαιρεῖσθαι φησὶν ὁ Κανὼν ὡς παρὰ τήν τοῦ Κυρίου διδαχὴν ποιοῦντα καί προφανῶς ἀσεβοῦντα», ΡΠΣ, τ. Β', σ. 66.

²⁸⁰ Πρβλ. και Γρηγόριο Νύσσης, Λόγος εἰς τό βάπτισμα τοῦ Χριστοῦ, ΡΓ 3, 396.

²⁸¹ ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ, Κατήχησις μυσταγωγική Β', Περὶ βαπτίσματος, ΒΕΠ, τ. 39, σ. 251.

²⁸² Πρβλ. και Κύριλλο Ἀλεξανδρείας, ΡΓ 73, 245.

²⁸³ ΜΑΝΣΙ, στ. 619.

²⁸⁴ Βλ. Π.ΜΠΟΥΜΗ, Κανονικὸν Δίκαιον, Ἀθήνα 1991, σ. 117. Χ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, Το κατ' ἀκρίβειαν βάπτισμα, Ἀθήνα 2001, σ. 256. Ο Ἅγιος Νεκτᾶριος σημειώνει ὅτι «τό διά τριτῆς καταδύσεως βάπτισμα □ν ἐν χρήσει καί ἐν □ Δύσει κατὰ τούς πρώτους αἰῶνας. Τό βάπτισμα διά ραντισμοῦ ἐστὶ νεώτερον ἂν τοῦτο ἐλέγετο ἐν τῷ Ἐκκλησία τό βάπτισμα τῶν κλινικῶν», Μελέται περὶ τῶν θείων μυστηρίων, ὁ.π., σ. 20. Ὅπως προαναφέρθηκε, (βλ. παρούσα ἐργασία, σ. 28-29.) κανονικές διατάξεις, ὅπως για παράδειγμα οἱ μζ' και μθ' κανόνες τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ἐπιβάλλουν την ποινή της καθάρσεως στους Ἐπισκόπους και Πρεσβυτέρους που ἀναβαπτίζουν τους ἤδη ἀπαξ βαπτισμένους ἢ δεν βαπτίζουν ὅσους ἔλαβαν «αιρετικό» βάπτισμα. Πιο συγκεκριμένα ο μζ' ὀρίζει: «Ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον τόν κατ' ἀλήθειαν ἔχοντα βάπτισμα, ἢ τόν μεμολυσμένον παρὰ τῶν ἀσεβῶν μὴ βαπτίση, καθαιρεῖσθω, ὡς γελῶν τόν σταυρόν καί τόν τοῦ

παρέκκλιση από αυτήν την παράδοση. Ο Άγιος Αθανάσιος λέει: «Οὐ δεῖ δέ τὰ κατ' οἰκονομίαν καί διά τόν καιρόν ἄλλοτε ἄλλως λεγόμενα πρός τόν σκοπόν τῶν ὑποθέσεων διαστρέφειν καί κακοδόξως δέχεσθαι»²⁸⁵. Στα ίδια πλαίσια κινείται και ο Μέγας Βασίλειος: «Φανερά ἔκπτωσις πίστεως καί ὑπερηφανείας, ἣ τό ἀφαιρεῖν τί τῶν γεγραμμένων, ἣ τό ἐπεισάγειν τί τῶν μή γεγραμμένων»²⁸⁶.

Το βάπτισμα είναι ένα και δεν επαναλαμβάνεται, όπως διαφαίνεται και στον ορισμό του Μεγάλου Βασιλείου για το ανεπανάληπτο του βαπτίσματος, που ταυτίζεται με τον έναν θάνατο και τη μία ανάσταση του Χριστού: «Ἐν οἴδαμεν τό σωτήριον βάπτισμα ἕπειδὴ εἰς ἐστίν ὁ ὑπέρ τοῦ κόσμου θάνατος, καί μία ἡ ἐκ νεκρῶν ἐξανάστασις, ὧν τύπος ἐστί τό βάπτισμα»²⁸⁷.

Στη συνέχεια του Ὁρου, γίνεται αναφορά στο ζήτημα που προέκυψε «πρό χρόνων ἤδη τριῶν»²⁸⁸. Το ζήτημα αυτό δεν ήταν άλλο από το κατά πόσο θα ήταν έγκυρο, άρα και αποδεκτό, το βάπτισμα των ετεροδόξων που προσέρχονταν στην ορθόδοξη εκκλησία, κατά πόσο δηλαδή συμφωνούσε με την παράδοση των αποστόλων και των πατέρων και γενικότερα με την παράδοση της ορθόδοξης εκκλησίας.

Κυρίου θάνατον, καί μή διακρίνων ἱερέας ψευδοϊερέων», ΡΠΣ, τ. Β' , σ. 61. Αντίστοιχα, ο μθ' αναφέρει: «Εἰ τίς ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, κατά τήν τοῦ Κυρίου διάταξιν μή βαπτίση εἰς Πατέρα καί Υἱόν καί ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλ' εἰς τρεῖς ἀνάρχους ἢ εἰς τρεῖς υἱούς ἢ εἰς τρεῖς παρακλήτους, καθαιρείσθω», ΡΠΣ, τ. Β' , σ. 65.

²⁸⁶ ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Περὶ πίστεως, TLG vol. 31, 680.

²⁸⁷ ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, PG 32, 129. Πρβλ. και ΤΡΕΜΠΕΛΑ Ι. Δογματική της Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, τ. 3, Ἀθήναι 1961, σ. 86.

²⁸⁸ MANSI, στ. 619. Το θέμα προέκυψε όταν το 1750, κάποιοι από τους Λατίνους της συνοικίας του Γαλατά της Κωνσταντινούπολης, εκδήλωσαν την επιθυμία να προσέλθουν στην ορθόδοξη εκκλησία. Οι ορθόδοξοι ιερείς αμφιταλαντεύονταν σχετικά με το αν θα έπρεπε να τους δεχθούν στην εκκλησία με μύρο ή να τους βαπτίσουν. Στα πλαίσια αυτού του προβληματισμού, οι ιερείς κατέφυγαν στον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, Κύριλλο τον Ε', προκειμένου να τους δώσει κάποια λύση στο συγκεκριμένο ζήτημα. Ε. ΣΚΟΥΒΑΡΑ, Σημειωτικά κείμενα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος (Κατά Ἀναβαπτιστῶν), Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ XX (1967) τόμου τῶν Byzantinisch-Neugriechische Jahrbucher, Ἀθήναι, 1967, σ. 52.

Ο Κύριλλος προβάλλει τον εαυτό του ως κύριο εκφραστή και υπερασπιστή της αλήθειας της αγίας και καθολικής εκκλησίας και των μυστηρίων της: «...□μεῖς □τε θεῖ□ ἐλέει τ□ ὀρθοδόξ□ ἐκκλησί□ ἐντραφέντες καί τοῖς κανόσι τῶν ἱερῶν ἀποστόλων καί θείων πατέρων ἐπόμενοι καί μίαν μόνην γινώσκοντες τήν ἡμετέραν ἀγίαν καθολικήν καί ἀποστολικήν ἐκκλησίαν, καί ταύτης τά μυστήρια, ἐπομένως καί τό θεῖον βάπτισμα, ἀποδεχόμενοι, τά δέ τῶν αἰρετικῶν ὅσα μή ὡς τό πνεῦμα τό ἅγιον τοῖς ἱεροῖς ἀποστόλοις διετάξατο καί ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ μέχρι τῆς σήμερον ποιεῖ ἐπιτελούμενα, ...ἀποστρεφόμεθα κοινή διαγνώσει...»²⁸⁹. Οδηγείται, λοιπόν, μαζί με τους υποστηρικτές του στο συμπέρασμα ότι το βάπτισμα των αιρετικών αντίκειται στα ὅσα παρέδωσαν ο Χριστός και οι ἀπόστολοι, αφού ὅλες οι βαπτισματικές πράξεις που τελούνται με τρόπο διαφορετικό ἀπό αὐτόν που περιγράφεται στην ἀποστολική παράδοση, δηλαδή με τριπλή κατάδυση και ἀνάδυση στο ὄνομα καθενός προσώπου της Αγίας Τριάδας ξεχωριστά, συνιστοῦν ἀλλοιώσεις και παραφθορές του κανονικοῦ τύπου του βαπτίσματος, ἀρα μη ἀποδεκτές ἀπό τους Ορθοδόξους. Μάλιστα οι βαπτισματικές πράξεις των αιρετικῶν χαρακτηρίζονται ὡς «ἐφευρέματα ἀνθρώπων διεφθαρμένων, ὡς ἀλλόκοτα καί τῆς ἀποστολικῆς ὅλης παραδόσεως ἀλλότρια»²⁹⁰, γι' αὐτό και ἐπισείουν τήν ἀποστροφή τους.

Διακηρύσσεται, λοιπόν, ξεκάθαρα στον Ὅρο, ὅτι ὅσοι ἀπ' τους αιρετικούς προσέρχονται στην ὀρθοδοξία, θεωροῦνται βλάσφημοι, ἀνίεροι και ἀβάπτιστοι, γι' αὐτό πρέπει, ἀκολουθώντας το παράδειγμα του Χριστοῦ και των ἀποστόλων, να βαπτίζονται κανονικά, σύμφωνα με τους κανόνες και τις ἀποφάσεις της Β' Οικουμενικῆς Συνόδου και της Πενθέκτης ἀντίστοιχα, στο ὄνομα του Πατρός και του Υἱοῦ και του Αγίου Πνεύματος και μάλιστα με τρεις καταδύσεις και ἀναδύσεις²⁹¹, που κάθε μια θ' ἀντιστοιχεῖ σ' ἕνα πρόσωπο της Αγίας Τριάδας:

²⁸⁹ MANSI, στ. 619.

²⁹⁰ MANSI, στ. 619.

²⁹¹ Βλ. και ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΙΝΝΕ, Μητροπολίτου Ελισιγκίου, Ενότητης και ομοιομορφία εν τη Εκκλησία κατά το Πνεῦμα των Οικουμενικῶν Συνόδων, Θεσσαλονίκη 1971, σ. 37- 38, ὅπου ἀναφέρεται: «ἡ τριττή κατάδυσις καί ἀνάδυσις ἀποτελεῖ συμμόρφωσιν πρὸς τήν ἐντολήν τοῦ Κυρίου καί ἐκφράζει τήν τριαδικήν φύσιν τοῦ Θεοῦ».

«τούς ἐξ αὐτῶν □μ□ν προσερχομένους ὡς ἀνίερους καί ἀβαπτίστους δεχόμεθα, ἐπόμενοι τῷ κυρί□ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ τῷ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἐντειλαμέν□ βαπτίζειν εἰς τό ὄνομα τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, - τοῖς τέ ἱεροῖς καί θείοις ἀποστόλοις διαταττομένους ἐν τρισί καταδύσεσι καί ἀναδύσεσι τούς προσερχομένους βαπτίζειν καί ἐν ἐκάστη τῶν καταδύσεων □ν ὄνομα ἐπιλέγειν τῆς Ἁγίας Τριάδος-»²⁹². Ὅσοι, ὁμως, δε συμμορφώνονται με αὐτούς τους κανόνες και με τα ὅσα η ὀρθόδοξη παράδοση ὀρίσε για το βάπτισμα, θεωροῦνται αιρετικοί και εκλαμβάνονται ὡς ἀβάπτιστοι: «ἀλλ' ἄλλως πῶς βαπτίζομένους, ὡς ἀβαπτίστους προσδέχεσθαι τ□ Ὀρθοδοξί□ προσιόντας»²⁹³.

Προκειμένου να τεκμηριώσουν τα λεγόμενα τους περί του ὀρθοῦ τρόπου τελέσεως του βαπτίσματος, οι συντάκτες του Ὀρου κάνουν αναφορά στη ρήση του ἁγίου Διονυσίου του Αρεοπαγίτη: «τρίς ἐν κολυμβήθρ□ ὕδωρ καί ἔλαιον □γιασμένα ἔχουση τόν προσερχόμενον παντός ἀμφίου γεγυμνωμένον βαπτίζειν, τήν τρισσὴν τῆς θείας μακαριότητος ἐπιβοήσαντα ὑπόστασιν, καί εὐθύς τῷ θεουργικωτάτ□ μύρ□ τόν βαπτισθέντα ἐπισφραγίζειν καί μέτοχον ἀποφαίνειν λοιπόν τῆς ἱεροτελεστικωτάτης εὐχαριστίας»²⁹⁴. Συνάμα γίνεται αναφορά στον ἁγιο Αθανάσιο και στον ἱερό Αμβρόσιο, με τη διδασκαλία των ὀποίων συντάσσεται ο Κύριλλος. Τα βαπτίσματα των αιρετικῶν θεωροῦνται « ἀπάδοντα καί ἀλλότρια της ἀποστολικῆς θείας διατάξεως καί ὕδατα ἀνόνητα...ἀπόβλητα καί ἀποτρόπαια»²⁹⁵. Για τον ἁγιο Ἀθανάσιο, μάλιστα, «ὁ ὑπεξαιρούμενος τά τῆς Τριάδος καί ἐν μόν□ τῷ τοῦ Πατρὸς ὀνόματι βαπτιζόμενος ἢ ἐν μόν□ τῷ ὀνόματι τοῦ Υἱοῦ ἢ χωρίς γέ τοῦ Πνεύματος ἐν Πατρί καί Υἱί□, οὐδέν λαμβάνει, ἀλλά κενός καί ἀτελής αὐτός τε καί ὁ δοκῶν διδόναι διαμένει»²⁹⁶.

²⁹² MANSI, στ. 619.

²⁹³ ΡΠΣ, τ. Ε', σ. 616.

²⁹⁴ MANSI, στ. 619. Βλ. Περί εκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας, ΡG 3, 396.

²⁹⁵ MANSI, στ. 619.

²⁹⁶ ΡG 26, 597. Πρβλ. ἱερός Ιουστίνος, Β.Ε.Π., 2, 217. Βλ. Α. ΘΕΟΔΩΡΟΥ, *Τα 7 μυστήρια της Εκκλησίας, Δογματική περίληψη της Ορθόδοξης πίστεως μας*, Αθήνα 2002.

Επίσης, αναφορά γίνεται σε δύο Οικουμενικές Συνόδους, τη Δεύτερη²⁹⁷ και την Πενθέκτη²⁹⁸ και συγκεκριμένα στους κανόνες ζ' και ρε' αντίστοιχα, οι οποίες όρισαν να βαπτίζονται όσοι δεν έχουν βαπτιστεί με τρεις καταδύσεις, στο όνομα της Αγίας Τριάδας. Σύμφωνα με τις προαναφερθείσες συνόδους, οι Αρειανοί, οι Μακεδονιανοί²⁹⁹, οι Σαββατιανοί, οι Ναυατιανοί, οι Τεσσαρεσκαίδεκατίτες και οι Απολλιναριστές, όπως είδαμε³⁰⁰, γινόταν δεκτοί στην Εκκλησία με λίβελλο και χρίση με άγιο μύρο, γιατί διαφύλλαταν το βάπτισμα με τρεις καταδύσεις και αναδύσεις. Όμως για τους Ευνομιανούς, τους Μοντανιστές και τις λοιπές αιρέσεις «...μέντοι τούς εις μίαν κατάδυσιν βαπτιζομένους...τούς υίοπατορίαν διδάσκοντας, καί ἕτερα χαλεπά τινά ποιοῦντας, καί τὰς ἄλλας πάσας αἱρέσεις...»³⁰¹ επιτασσόταν ο αναβαπτισμός.

Όπως παρατηρεί ο π. Γ. Μεταλληνός, η Β' Οικουμενική Σύνοδος εφάρμοσε την οικονομία ονομαστικά, σε συγκεκριμένους αιρετικούς, χωρίς ν' αφήσει κανένα περιθώριο να ενταχθούν στην κατηγορία αυτή άλλοι αιρετικοί «διότι η οικονομία εφαρμόστηκε για σπουδαίους ιστορικούς και ποιμαντικούς λόγους, χωρίς να καταργείται η επικυρούμενη, από το πρώτο μέρος του κανόνος, και εφαρμοζόμενη ακρίβεια σε άλλους αιρετικούς, πάλι όχι αυθαιρέτως!...Η απόρριψη του μονοκατάδυτου βαπτίσματος των Ευνομιανών, που κατατασσόταν μεταξύ των εντελώς αβάπτιστων, δείχνει την καταδίκη από τη Σύνοδο, και συνεπώς από την Καθολική Εκκλησία, κάθε αλλοιώσεως στην μορφή του μυστηρίου του βαπτίσματος,

²⁹⁷ MANSI, στ. 617.619.

²⁹⁸ MANSI, στ. 617.619.

²⁹⁹ Ο ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ ΚΟΤΣΩΝΗΣ σχετικά με την εφαρμογή της οικονομίας στους Αρειανούς και τους Μακεδονιανούς γράφει ότι αυτή δε συνεπάγεται την παραθεώρηση της πίστης από τη Β' Οικουμενική Σύνοδο, αλλά ότι ο βαθμός αποκλίσεως τους από την ορθόδοξη πίστη δεν ήταν για τη Σύνοδο πρωταρχικής σημασίας, *Περί τοῦ κύρους τῆς Ἱερωσύνης τῶν Ἀγγλικανῶν ἀπό τῆς ἀπόψεως τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Ἀθήναι 1957, σ. 26. Εφόσον, λοιπόν, βάπτιζαν στο όνομα του Πατρός και του Υιού και του αγίου Πνεύματος και με τρεις καταδύσεις και αναδύσεις, ήταν δυνατή η εφαρμογή της οικονομίας σ' αυτούς, βλ. Γ. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ, *Ὁμολογῶ...*, ὁ.π., σ. 48- 49.

³⁰⁰ Βλ. παρούσα εργασία, σ. 39.

³⁰¹ Α. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΥ, *Οἱ ἱεροὶ Κανόνες καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ Νόμοι*, ἐν Ἀθήναις 1949, σ. 38.

η οποία αρκεί για να καταστεί εντελώς αδύνατη η εφαρμογή της οικονομίας σ' αυτούς τους αιρετικούς»³⁰².

Ο Όρος τελειώνει με την παρακάτω διακήρυξη υπέρ του αναβαπτισμού των προσερχομένων στην ορθοδοξία, όπου εμφανώς τονίζεται ότι το βάπτισμα των αιρετικών αντίκειται στην αποστολική, πατερική και εν γένει ευρύτερη ορθόδοξη εκκλησιαστική παράδοση, γι' αυτό επιτάσσεται ο αναβαπτισμός των ετεροδόξων και σφραγίζεται και υπογράφεται με συνοδική πατριαρχική πράξη: « Τούτοις τοίνυν τοῖς θείοις καί ἱεροῖς διατάγμασιν ἐπόμενοι καί ἡμεῖς, τὰ μὲν τῶν αἰρετικῶν βαπτίσματα, ὡς ἀπάδοντα καί ἀλλότρια τῆς ἀποστολικῆς θείας διατάξεως καί ὕδατα ἀνόνητα, ὡς ὁ ἱερός Ἀμβρόσιος καί ὁ μέγας φησὶν Ἀθανάσιος, καί ἁγιασμόν μηδένα παρέχοντα τοῖς ταῦτα δεχομένοις καί πρὸς κάθαρσιν ἁμαρτημάτων οὐδέν ὠφελοῦντα, ἀπόβλητα καί ἀποτρόπαια ἡγούμεθα· τοὺς δέ ἐξ αὐτῶν ἀβαπτίστως βαπτιζομένους ὡς ἀβαπτίστους ἀποδεχόμεθα προσερχομένους τῇ ὀρθοδόξῃ πίστει καί ἀκινδύνως αὐτούς βαπτίζομεν κατὰ τε τοὺς ἀποστολικούς καί συνοδικούς κανόνας, οἷς ἀραρότως ἐπιστηρίζεται ἡ ἀγία τοῦ Χριστοῦ ἀποστολική καί καθολικὴ ἐκκλησία, ἡ κοινὴ μήτηρ πάντων ἡμῶν. Καί ἐπὶ ταύτῃ τῇ κοινῇ ἡμῶν διαγνώσει καί ἀποφάσει ἐπισφραγίζομεν τὸν ἄρον ἡμῶν τοῦτον τὸν ταῖς ἀποστολικαῖς καί συνοδικαῖς διατάξεσι συνάδοντα, διαβεβαιοῦντες αὐτόν καί δι' ἡμετέρων ὑπογράφων»³⁰³.

3.2. Κριτική θεώρηση του όρου

Αν και δεν είναι ιστορικά ξεκάθαρο ποιος ακριβώς «σχεδίασε» τον Όρο που εξέδωσε ο Κύριλλος τον Ιούλιο του 1755, εντούτοις, όπως καταθέτει ο Θ. Παπαδόπουλος³⁰⁴, είναι βέβαιη η συμμετοχή του Χίου ιατροφιλόσοφου

³⁰² Γ. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ, *Ὁμολογῶ...*, ὁ.π., σ. 55.

³⁰³ MANSI, στ. 619- 621. ΣΕΡΓΙΟΣ ΜΑΚΡΑΙΟΣ, ὁ.π., σ. 204, 220, 408, 409. Α. ΥΨΗΛΑΝΤΟΥ, *Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν ΚΠόλεως*, ἐν ΚΠόλει 1870, σ. 369. Α. PALMIERI, *La rebaptisation des latins ches les Grecs*, ἐν *Reveu Benedictine*, 23 (1906), σ. 215- 231.

³⁰⁴ ΤΗ. ΡΑΠΑΔΟΠΟΥΛΛΟΣ, ὁ.π., σ. 195.

Ευστράτιου Αργέντη στη συγγραφή του. Διέβλεπε³⁰⁵ ότι τα μέτρα του Κύριλλου υπέρ του αναβαπτισμού των Λατίνων έβρισκαν πλήρη αιτιολόγηση στο γεγονός ότι ο συγκεκριμένος Πατριάρχης ήθελε να καταστήσει την Εκκλησία λιγότερο ευάλωτη στις ξενικές επιρροές και συγκεκριμένα στη λατινική προπαγάνδα. Αντίστοιχα και ο Κύριλλος βρήκε στο πρόσωπο του Αργέντη έναν έξυπνο και μορφωμένο θεολόγο, ικανό να αποδώσει στο έπακρο, με άμεμπτο εκκλησιαστικό λόγο, τις αναβαπτιστικές του απόψεις.

Με το συγκεκριμένο Όρο ο Κύριλλος καθιστούσε σαφή την πολιτική που επρόκειτο να ακολουθήσει για το θέμα: Δήλωνε ξεκάθαρα τη μη ορθότητα και κανονικότητα του βαπτίσματος των Λατίνων και επέτασσε αυτόχρονα των αναβαπτισμό τους. Επίσης υποδήλωνε τον υφέρποντα ανταγωνισμό ανάμεσα στην Ανατολική και τη Δυτική Εκκλησία, τον αγώνα της δεύτερης για κυριαρχία εις βάρος της πρώτης, στις χώρες που βρισκόταν υπό Οθωμανική κατοχή. Ο παραπάνω ανταγωνισμός και η αυξημένη ένταση εκδήλωσής του την εποχή της Πατριαρχίας του Κύριλλου αποτελεί ίσως και τη μόνη σοβαρή αιτιολόγηση των μέτρων που πήρε.

Ήταν ένα τολμηρό, θα έλεγε κανείς, μέτρο, αφού ως τότε η επικρατούσα και ισχύουσα «παράδοση» περί της επίσημης εισδοχής και ένταξης των ετεροδόξων στο εκκλησιαστικό σώμα, γινόταν, στις πιο πολλές περιπτώσεις, «*διά τῆς τοῦ μύρου χρίσεως*»³⁰⁶. Από την άλλη πλευρά, δεν είναι ίσως ορθό να γίνεται λόγος για «ισχύουσα παράδοση» στο θιγόμενο ζήτημα του αναβαπτισμού, εξαιτίας της εξαιρετικής σπανιότητας τέτοιων περιπτώσεων, όπως παρατηρεί ο Θ. Παπαδόπουλλος³⁰⁷, και που σίγουρα δε μπορεί να βρει επιβεβαίωση στη βασική έκθεση του Κανονικού Δικαίου της Ανατολικής Εκκλησίας. Μόλις το ΙΕ΄ αιώνα επί Συμεών Τραπεζούντιου³⁰⁸ καθιερώθηκαν τέτοιες πρακτικές χρήσης των ετεροδόξων με άγιο μύρο, ως μάλιστα λειτουργικοί διακανονισμοί.

³⁰⁵ ΤΗ. ΡΑΡΑΔΟΠΟΥΛΛΟΣ, ό.π., σ. 412.

³⁰⁶ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΙΕΡΟΚΗΡΥΚΟΣ, *Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος*, τ. 10 (1877), σ. 38.

³⁰⁷ ΤΗ. ΡΑΡΑΔΟΠΟΥΛΛΟΣ, ό.π., σ. 196.

³⁰⁸ Βλ. ΡΠΣ, τ. Ε΄, σ. 143-147, όπου αναφέρεται η ειδική ακολουθία για την εισδοχή των ετεροδόξων στην Ορθοδοξία και αναφέρεται ρητά η χρήση τους με άγιο μύρο.

Επίσης, πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη το γεγονός ότι το λαϊκό αίσθημα της εποχής, που στρεφόταν ενάντια στη λατινική προπαγάνδα και για λόγους οικονομικούς, αποτέλεσε ενθαρρυντικό παράγοντα για τον Κύριλλο να προχωρήσει στην επίσημη καθιέρωση του αναβαπτισμού αδιακρίτως για όλους τους ετεροδόξους που εκδήλωναν την επιθυμία να επιστρέψουν στην Ορθοδοξία. Ο «Όρος τῆς ἁγίας του Χριστοῦ Ἐκκλησίας, συσταίνων μὲν τό θεόθεν δοθέν ἅγιον βάπτισμα, καταπτύων δέ τὰ ἄλλως γενόμενα τῶν αίρετικῶν βαπτίσματα»³⁰⁹, που εκδόθηκε τον Ιούλιο³¹⁰ του 1755, ενσωματώθηκε στην εκκλησιαστική νομοθεσία, εφόσον συνιστούσε επίσημη πατριαρχική συνοδική απόφαση.

Χρήζει δέουσας παρατήρησης και άξιο σχολιασμού το γεγονός ότι ο Όρος συνυπογράφεται από δύο ακόμη Πατριάρχες, τον Ματθαίο Αλεξανδρείας και τον Παρθένιο Ιεροσολύμων, γεγονός που εμφανώς καταδεικνύει τον καθολικό χαρακτήρα που απαιτούσε ένα τέτοιο θέσπισμα, παρόλο που έλειπε η υπογραφή του Πατριάρχη Αντιοχείας Σιλβέστρου, δηλωμένου εχθρού της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, εξαιτίας των ειδικών καταστάσεων που επικρατούσαν στην περιφέρεια του Πατριαρχείου της Αντιόχειας³¹¹ και που ήταν άμεσα

³⁰⁹ Αξίζει να σημειωθεί ότι υπάρχουν επτά ως τώρα γνωστές εκδόσεις του συγκεκριμένου Όρου. Οι δύο πρώτες συνυπολογίζονται ως παράρτημα στις εκδόσεις του έργου «Ραντισμού Στηλίτευσις», των ετών 1756 και 1758 αντίστοιχα. Οι άλλες εκδόσεις του όρου είναι οι εξής: ΡΠΣ τ. ΣΤ', σ. 614-616, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ο εξ Οικονόμων, *Τά σωζόμενα ἐκκλησιαστικά συγγράματα*, τ.1 (1862), σ. 478-480σ. 35-36, Μ. ΓΕΔΕΩΝ, ό.π., σ. 252-254, ΜΑΝΣΙ, στ. 617-622.

³¹⁰ Όσον αφορά τη χρονολογία έκδοσης του όρου, στην πρώτη έκδοσή του στο έργο «Ραντισμού Στηλίτευσις», δε γίνεται κάποια αναφορά στη χρονολογία έκδοσής του. Τρεις από τους εκδότες του και συγκεκριμένα οι Ράλλης- Ποτλής, ο Οικονόμος εξ Οικονόμων και ο Μ. Γεδεών δίνουν ως χρονολόγηση του το έτος 1756, πιθανότατα επειδή τότε εκδόθηκε το έργο Ραντισμού Στηλίτευσις στο οποίο ο Όρος περιέχεται. Σύμφωνα όμως με την εκτίμηση του Θ. Παπαδόπουλλου (ΤΗ. ΡΑΡΑΔΟΠΟΥΛΛΟΣ, *The History of Greek Church...*, ό.π., σ. 197), αυτή η χρονολογία είναι λανθασμένη αφού ο τελευταίος θεωρεί πως ο Όρος είναι προγενέστερος του έτους 1756 και πως η σωστή ημερομηνία είναι αυτή που συναντάται σε χειρόγραφο από το οποίο ο Παρανάκας τον εξέδωσε και στη συνέχεια υιοθετήθηκε και από το Mansi, είναι ο Ιούλιος του 1755.

³¹¹ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την κατάσταση του Πατριαρχείου Αντιοχείας την περίοδο που εξετάζουμε και τη σχέση του με τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, βλ. ΤΗ. ΡΑΡΑΔΟΠΟΥΛΛΟΣ, *The History of Greek Church...*, ό.π., σ. 198, υπ. 3.

συνυφασμένες με την επέκταση του Ρωμαιοκαθολικισμού στις χώρες της Ανατολής. Αναμφισβήτητα, λοιπόν, οι υπογραφές των δύο προαναφερθέντων Πατριαρχών καθίστανται εκφραστές της γενικότερης εναντίωσης των Ορθοδόξων έναντι της λατινικής διείσδυσης στην Ανατολή, παρά την αξιοσημείωτη αντίδραση ορισμένων μητροπολιτών του Οικουμενικού Θρόνου, που πιθανότητα να υποκινούνταν από προσωπικά πάθη και συμφέροντα³¹².

Είναι αυτονόητο ότι η έκδοση του παραπάνω όρου σηματοδοτεί ένα καινούριο πλαίσιο στις σχέσεις των δύο Εκκλησιών, της Ανατολικής και της Δυτικής. Πυροδοτεί τις διενέξεις και διευρύνει το χάσμα που χωρίζει τις δύο Εκκλησίες, που ξεκίνησε από την εποχή του Φωτίου. Ο Όρος του Κύριλλου έρχεται να καταδείξει ως σπουδαία ιστορικά και κανονικά πράξη την παγίωση των διαφορών των δύο Εκκλησιών, Ανατολικής και Δυτικής, που κληρονόμησε ο ΙΗ΄ αιώνας.

Μετά την έκδοση του Όρου, τα γεγονότα εξελίχθηκαν ραγδαία. Η ενδημούσα σύνοδος της Κωνσταντινούπολης διαλύθηκε και οι αρχιερείς απεστάλησαν στις επαρχίες τους.

Όσοι τάσσονται υπέρ της ορθότητας και κανονικότητας της αποφάσεως της συνόδου του 1755, προεξάρχοντας του πατριάρχη Κυρίλλου Ε΄, υποστηρίζουν ότι, στην ουσία, με αυτή τη σύνοδο, η ορθόδοξη εκκλησία επέστρεψε στη δογματική ακρίβεια, σύμφωνα με την οποία, τα μυστήρια που τελούνται εκτός αυτής είναι άκυρα. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο πρέπει να επαναλαμβάνονται σε περιπτώσεις επιστροφής των ετεροδόξων στην Ορθοδοξία³¹³.

³¹² ΤΗ. ΡΑΠΑΔΟΠΟΥΛΛΟΣ, *The History of Greek Church...*, ό.π., σ. 199.

³¹³ Β. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, ό.π., σελ. 533. Αφού παρακολουθήσαμε την έκθεση του Όρου του 1755, καλό είναι στο σημείο αυτό να γίνει μία αναφορά στους Κολλυβάδες Πατέρες του Αγίου όρους, οι οποίοι διατύπωσαν σθεναρά τις απόψεις τους κατά του βαπτίσματος των Λατίνων και μάλιστα εικάζεται ότι ως ένα βαθμό, έμμεσα, επηρέασαν τη σκέψη του Πατριάρχη Κύριλλου, αν και πηγές κατατάσσουν τον Κύριλλο μεταξύ των Αντικολλυβάδων, βλ. Χ. ΑΡΑΜΠΑΤΖΗ, *Αθανασίου Παρίου βιβλιογραφικά*, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 38. Οι ίδιοι παρακολούθησαν από κοντά, ως σύγχρονοι, την έριδα για το βάπτισμα των ετεροδόξων και πήραν σαφή θέση και έδωσαν τη δική τους απάντηση στο θέμα. Οι τρεις εξέχουσες μορφές της περιόδου του ΙΗ΄ αιώνα, ο Νεόφυτος ο Κausοκαλυβίτης (1713- 1784), ο οποίος υπήρξε ο αρχηγός του κινήματος των

Αξίζει να σημειωθεί ότι η συγκεκριμένη διάταξη ίσχυσε και για τους Ουνίτες που επέστρεφαν στην Ορθοδοξία, «δυνάμει κανονικῆς διατάξεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Προκοπίου» από το Μάιο του 1786. «Οὗτος ἐνετάλη ὁ πρὸς τῶν ἡ διατάξις ἐπέμφθη πρῶην Ρέσκας Γεράσιμος νά βαπτίσῃ τὸν κομιστὴν τοῦ γράμματος..., οὐνίτην ἱερομόναχον, βουλόμενον προσελθεῖν τῷ ὀρθοδοξίῳ»³¹⁴.

Κλολλυβάδων, ο ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης (1749- 1809) καὶ ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος ὁ Πάριος (1722- 1813), τάχθηκαν υπέρ τοῦ ἀναβαπτισμοῦ τῶν ετεροδόξων, συνεχίζοντας ἔτσι τὴν ἀρχαία ἐκκλησιαστικὴ πρᾶξι ὅπως τὴ διατύπωσαν οἱ ἅγιοι Κυπριανὸς Καρχηδόνης καὶ Μ. Βασίλειος ἀντίστοιχα. Ἄξιο παρατήρησης εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ἓνας ἀπὸ τοὺς δραστηριότερους συνεργάτες τοῦ Πατριάρχου Κύριλλου τοῦ Ε΄ στὴν Κωνσταντινούπολη, ὁ ἱερομόναχος Ἰωνᾶς γνωστός γιὰ τὶς ἀναβαπτιστικὲς τοῦ ἀντιλήψεις, ἦταν συμμοναστὴς τοῦ Νεόφυτου, επομένως ἄμεσος δέκτης τῶν ἀναβαπτιστικῶν ἀπόψεων τῶν Κολλυβάδων, ὁ ὁποῖος πολὺ πιθανόν νὰ ἐπηρέασε ἔντονα τὴ σκέψη ἄρα καὶ τὶς ἐνέργειες τοῦ Κύριλλου. Γιὰ τὸ κίνημα τῶν Κολλυβάδων βλ. ΧΡ. ΤΖΩΓΑ, *Ἡ περί μνημοσύνων ἔρις ἐν Ἁγίῳ Ὁρει κατὰ τὸν ἰη΄ αἰῶνα*, Θεσσαλονίκη 1969. ΧΑΡ. ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΥ, *Κολλυβάδες- Ἀντικολλυβάδες*, Ἀθῆναι 1981.

³¹⁴ Κ. ΡΑΛΛΗ, Βάπτισμα αἰρετικῶν, *ΑΕΚΔ* 3 (1948) σ. 22.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Η ΜΕΤΑ ΤΗ ΣΥΝΟΔΟ ΤΟΥ 1755 ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΡΑΞΗ

Ο Όρος του 1755 εκδόθηκε κάτω από συνθήκες οχλοκρατικές. Αποκρούστηκε από τον διάδοχο του Κύριλλου Ε΄ στον Πατριαρχικό θρόνο, Καλλίνικο τον Δ΄ (1757), ο οποίος μάλιστα κινδύνευσε να φονευτεί από το λαό ως λατινόφρονος³¹⁵, και τον επόμενο Πατριάρχη Σαμουήλ Χαντζερή (1763- 1768, 1773- 1774) και έγινε με δυσκολία δεκτός³¹⁶ ακόμη και στο περιβάλλον του Οικουμενικού Πατριαρχείου³¹⁷, στο οποίο υπαγόταν τότε και οι μητροπόλεις και επισκοπές που αργότερα αποτέλεσαν την Αυτοκέφαλη Εκκλησία της Ελλάδας «ώς αναγνωρίζει ἔμμεσα καί τό ἀπό 26ης Μαΐου 1875 ἔγγραφον πρὸς τήν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως καί τῆς περί αὐτόν συνόδου, διευκρινίζον ὅτι, μὴ ὑφισταμένης πλέον γενικῆς διά τήν καθ' ὅλου ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν ρυθμίσεως, ἐκάστη αὐτοκέφαλος ἐκκλησία εἶναι ἐλευθέρα νά καθορίζει ἐκάστοτε τόν τρόπο ἀποδοχῆς τῆς εἰς αὐτήν εἰσδοχῆς τῶν ρωμαιοκαθολικῶν»³¹⁸. Επομένως η κάθε ορθόδοξη εκκλησία είναι ελεύθερη να πράξει αυτόβουλα για το θέμα του αναβαπτισμού, αφού όπως αναφέρεται, δεν υπάρχει πλέον κάποια γενική ρύθμιση στην οποία οφείλουν να υπακούσουν.

³¹⁵ Ι. ΚΑΡΜΙΡΗΣ, *Τά δογματικά καί Συμβολικά Μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τ. 2, ἐν Ἀθήναις 1953, σ. 984. ΣΕΡΓΙΟΣ ΜΑΚΡΑΙΟΣ, ὁ.π., σ. 222-223. Α. ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ, *Τά μετὰ τήν ἄλωσιν ΚΠόλεως*, ἐν ΚΠόλει, 1870, σ. 376.

³¹⁶ Για τις συνθήκες κάτω απ' τις οποίες εκδόθηκε ο όρος βλ. MANSI στ. 575 κ. εξ., Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ, *Γράμματα ἐκ τοῦ ἀρχείου...*, ὁ.π., σ. 226 κ. εξ.. Πρβλ. και ως βιβλιογραφία ΤΗ. ΡΑΠΑΔΟΠΟΥΛΛΟΣ, *Studies und documents relating to the history of the Greek church and people under the Turkish domination*, Brussels 1952.

³¹⁷ Μ. ΘΕΟΤΟΚΑ, *Νομολογία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1897, σ. 368- 371.

³¹⁸ ΑΝ. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, Ἡ εἰς τήν ὀρθοδοξίαν προσέλευσις τῶν ἀλλοθρήσκων καί ἕτεροδόξων, *Θεολογία*, τ. 27 (1956), σ. 201.

Τον ΙΘ΄, λοιπόν, αιώνα η Εκκλησία εγκαταλείπει τα όσα ορίστηκαν με τον Όρο του Κύριλλου Ε΄ (Ιούλιος 1755) σχετικά με τον αναβαπτισμό των ετεροδόξων και σταδιακά επανέρχεται στα όσα αποφάσισε η Σύνοδος του 1484, πρακτική που εφαρμοζόταν ήδη από τη Ρωσική Εκκλησία. Πιο συγκεκριμένα, τους Ρωμαιοκαθολικούς που εκδήλωναν την επιθυμία να προσέλθουν στην Ορθοδοξία, δεν τους αναβάπτιζε πάντοτε, αλλά σε πολλές περιπτώσεις, κάνοντας χρήση της εκκλησιαστικής οικονομίας, τους δεχόταν με χρίση αγίου μύρου, αφού προηγουμένως με λίβελλο ομολογούσαν και ασπάζονταν τα ορθόδοξα δόγματα στο σύνολο τους, απέβαλλαν την πρότερη πίστη τους στις καινοφωνίες των Λατίνων και κατηχούνταν στην ορθόδοξη πίστη. Η εισδοχή τους γινόταν με ειδική ακολουθία που είχε ήδη συνταχθεί από την τοπική Σύνοδο της Κωνσταντινούπολης του έτους 1484, στον Ιερό Ναό της Παμμακαρίστου, επί του Οικουμενικού Πατριάρχη Συμεών Α΄ του Τραπεζούντιου³¹⁹.

Στον αντίποδα, όμως, είναι γεγονός ότι η προαναφερθείσα κανονική Ακολουθία δεν εφαρμόστηκε απαρέγκλιτα στο σύνολο των Ορθοδόξων Εκκλησιών της Ανατολής, γιατί κρίθηκε ότι παρουσίαζε επιεική στάση απέναντι στους ετεροδόξους, κυρίως τον ΙΗ΄ αιώνα, όταν εκδόθηκε ο Όρος των Πατριαρχών Κυρίλλου Ε΄, Αλεξανδρείας Ματθαίου και Ιεροσολύμων Τιμόθεου, ο οποίος επέτασσε τον αναβαπτισμό όλων ανεξαιρέτως των χριστιανών που ανήκαν σε άλλα δόγματα και είχαν εκδηλώσει την επιθυμία να προσεταιριστούν την Ορθοδοξία³²⁰. Από τον ΙΘ΄ αιώνα, όμως, η παραπάνω Ακολουθία εφαρμόζεται για όλους ανεξαιρέτα τους προσερχομένους στην Ορθοδοξία ετεροδόξους, στα πλαίσια βέβαια της εκκλησιαστικής οικονομίας. Υπάρχουν αρκετές αναφορές που

³¹⁹ Ο Συμεών Α΄ ο Τραπεζούντιος ανήλθε στον Οικουμενικό Θρόνο της Κωνσταντινούπολης το έτος 1471, καθαιρέθηκε το έτος 1474 και ανεκλήθηκε πάλι το έτος 1481 όπου και παρέμεινε μέχρι το έτος 1486, βλ. Χ.ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Θεολογία*, τ. 4 (1926), σ. 178.

³²⁰ «...Τούτοις τοίνυν τοῖς ἱεροῖς καὶ θείοις διδάγμασιν ἐπόμενοι καὶ ἡμεῖς τὰ μὲν τῶν αἰρετικῶν βαπτίσματα ὡς ἀπάδοντα καὶ ἀλλότρια τῆς ἀποστολικῆς θείας διατάξεως, καὶ ὕδατα ἀνόητα, καὶ ἁγιασμόν μηδένα παρέχοντα τοῖς ταῦτα δεχομένοις, καὶ πρὸς κάθαρσιν ἁμαρτημάτων οὐδὲν ὠφελοῦντα, ἀπόβλητα καὶ ἀποτρόπαια ἡγούμεθα· τούς δέ ἐξ αὐτῶν ἀβαπτίστως βαπτιζομένους, ὡς ἀβαπτίστους ἀποδεχόμεθα· προσερχομένους τῷ ὀρθοδόξῳ πίστει καὶ ἀκινδύνως βαπτίζομεν», βλ. ΡΠΣ, τ. Ε΄, σ. 614-616.

συνηγορούν στην παρέκκλιση από τη διακήρυξη της Συνόδου του 1755, Αυτοκέφαλων Εκκλησιών, ακόμη και Πατριαρχείων. Υπάρχουν παραδείγματα Λατίνων, Προτεσταντών, Αρμενίων και Νεστοριανών «γενομένων δεκτῶν διά χρίσεως ἁγίου Μύρου. Λατίνοι κληρικοί ἐγένοντο δεκτοί ὑπό τῆς Μ. Ἐκκλησίας ΚΠόλεως ἄνευ ἀναβαπτισμοῦ καί ἐν τῷ ἱερατικῷ αὐτῶν ἀξιώματι»³²¹.

Ὅσον αφορά την Εκκλησία της Ελλάδας, μέχρι περίπου το 1875 ἴσχυε ὅτι και στο Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως, δηλαδή απορριπτόταν το βάπτισμα των ετεροδόξων ως άκυρο. Από τότε και εξής μπορούσε να εφαρμοστεί ἢ ὄχι η οικονομία. Το ὅτι η Ορθόδοξη Εκκλησία «αναγνωρίζει» το δια ραντισμοῦ βάπτισμα των Λατίνων σε πολλές περιπτώσεις και δεν αναβαπτίζει, συνιστά πράξη άκρας οικονομίας και συγκατάβασης, ὅπως τονίζει και ο Χρυσόστομος Παπαδόπουλος³²². Παρόλα αυτά το θεωρεῖ παράτυπο. Ὁ προαναφερθεῖς εκκλησιαστικός άνδρας αναφέρει: «Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ...□σαύτως πολλάκις κατ' οἰκονομίαν ἀναγνώρισε τό βάπτισμα τῶν Ἀγγλικανῶν βαπτίζόντων διά ραντισμοῦ ἢ διά καταδύσεως, ἀλλ' ὅταν ὁ ἀοίδιμος Ἀρχιεπίσκοπος Σύρου Ἀλέξανδρος Λυκουῤργος κατά τήν ἐν Ἀγγλί□ διαμονήν αὐτοῦ (1870) συζητῶν μετά τοῦ Ἀγγλικανοῦ Ἐπισκόπου Ἐλυ ἠρωτήθη καί περί τοῦ ζητήματος τούτου, εἶπεν ' Ἡ Ἀνατολική Ἐκκλησία τηροῦσα ἀπαραβάτως πᾶν ὅ,τι παρέλαβε παρά τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καί ἐπειδή ὡς ἐκ τοῦ Ζ' κανόνος τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐξάγεται πᾶν βάπτισμα μή γινόμενον διά τριῶν καταδύσεων οὐκ ἐστίν ἔγκυρον, ὡσάκις προσέρχονται αὐτή μέλη ἐκ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν ἐρωτᾶ αὐτά ἔει ἐβαπτίσθησαν τό διά τριῶν καταδύσεων τέλειον βάπτισμα τοῦτο· καί ἂν μὲν

³²¹ ΧΡ.ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, Περὶ τοῦ βαπτίσματος τῶν ἑτεροδόξων, Ἐκκλησιαστικός Φόρος, τ. 14 (1915), σ. 482. LE PETIT, L' entrée des catholiques dans l' Eglise orthodoxe, *Echos d' Orient*, 9 (1898), σ. 129. M. JUGIE, La reconfirmation des apostates dans l' Eglise gréco- russe, *EO* 9 (1906), σ. 65-76.

³²² ΧΡ.ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, Περὶ τοῦ βαπτίσματος...ό.π., σ. 482.

ἐβαπτίσθησαν οὕτω, ἀποδέχεται χρίουσα αὐτά τῷ ἁγίῳ Μύρῳ· ἄλλως βαπτίζει διὰ τριῶν ἀναδύσεων καὶ καταδύσεων»³²³.

Στις 30 Μαΐου του έτους 1903 η Εκκλησία της Ελλάδος μέσω της Ιεράς Συνόδου εξέδωσε έγγραφο³²⁴- απάντηση «πρὸς τοὺς εὐλαβεστάτους ἐφημερίους τῶν ἀνά τὴν διασπορὰν Ὀρθοδόξων ἑλληνικῶν παροικιῶν», ειδικότερα προς τον εφημέριο της ελληνικής κοινότητας της Ν. Υόρκης Ζ. Τυπάλδον με το οποίο «ἐγνώρισεν αὐτῷ ὅτι τοὺς βουλομένους προσελθεῖν εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν Ρωμαιοκαθολικούς, Διαμαρτυρομένους καὶ Ἀρμένιους, πρέπει νὰ προτρέπη νὰ βαπτίζονται, ἐν ἀνάγκῃ δέ, κατ' ἄκραν ἐκκλησιαστικὴν οἰκονομίαν, δύναται νὰ δέχηται τούτους χρίων μόνον τῷ ἁγίῳ μύρῳ, ἀφοῦ πρότερον κατηγήση αὐτούς εἰς τὰ δόγματα καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας»³²⁵. Πλέον το θέμα του αναβαπτισμού των προσερχομένων στην ορθοδοξία ετεροδόξων επαφιόταν στη εφαρμογή ή όχι της εκκλησιαστικής οικονομίας, δηλαδή στη αποδοχή τους ή όχι δια χρίσεως αγίου μύρου.

Μάλιστα, σύμφωνα με την παραπάνω εγκύκλιο, ήταν δυνατόν να γίνουν «κατ' οἰκονομίαν» αποδεκτοί στην ορθοδοξία και εκείνοι οι ετεροδόξοι για τους οποίους η ΣΤ' Οικουμενική σύνοδος όρισε το βάπτισμα ως υποχρεωτικό. Πιο συγκεκριμένα, το παραπάνω έγγραφο³²⁶ στάλθηκε στον εφημέριο της ελληνικής κοινότητας στη Νέα Υόρκη, απαιτούσε μεν τον αναβαπτισμό των δυτικών, Διαμαρτυρομένων και Αρμενίων αλλά ταυτόχρονα άφηνε στην κρίση του αποδέκτη την εισδοχή των ετεροδόξων «κατ' ἄλλον τρόπον καὶ δὴ διὰ χρίσματος εἰσδοχὴν τῶν ἑτεροδόξων»³²⁷. Είναι αυτονόητο ότι σε καμία περίπτωση η παραπάνω εγκύκλιος δεν ενέχει θέση καθολικού κύρους κανόνα δικαίου, αλλά αποτελεί απλή οδηγία.

³²³ ΧΡ.ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, *Περί τοῦ βαπτίσματος...*,ό.π., σ. 482, 483.

³²⁴ Κ. ΡΑΛΛΗ, *Βάπτισμα αἱρετικῶν*, Αρχεῖον Εκκλησιαστικού και Κανονικού Δικαίου, τ. 3 (1918), σ. 22.

³²⁵ Κ. ΡΑΛΛΗ, ό.π., σ.22.

³²⁶ Κ. ΡΑΛΛΗ, ό.π., σ.22.

³²⁷ ΑΝ. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ἡ εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν προσέλευσις...*, ό.π., σ. 201.

Είναι σημαντικό το γεγονός ότι στις 30 Οκτωβρίου του έτους 1903, λίγους μήνες δηλαδή μετά την έκδοση του προαναφερθέντος εγγράφου, εκδόθηκε εγκύκλιος από τον Οικουμενικό Πατριάρχη Ιωακείμ Γ', η οποία στάλθηκε στους Αρχιερείς της Μακεδονίας και της Θράκης, στην οποία τονιζόταν το κλίμα επιείκειας που έπρεπε να διαπνέει την επιστροφή στην Ορθοδοξία των ετεροδόξων: «ἵνα ἐν τῇ κατ' ἀρχὴν καὶ ἐπιείκειαν ἀποτραπείσῃ ἀποδοχῇ τῶν ἐπιστρεφόντων καταβάληται ὑπ' αὐτῶν προσοχή, ὅπως τὰ κατ' αὐτὴν διεξάγονται ἐν ἀπλότῃ καὶ ἡσυχίᾳ, ἄνευ θορύβου, ἐπιδείξεων καὶ διαδηλώσεων, σκοπομένης ἐν ταῖς τοιαύταις περιστάσεσι τῆς ἐν μετριοπαθείᾳ καὶ περισκέψει ἐνεργείας πρὸς κατεύνασιν τῶν πνευμάτων, εἰρηνοποίησιν καὶ ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως»³²⁸.

Επίσημα, στην περιφέρεια της ελλαδικῆς ἐκκλησίας, εξακολούθησε να ισχύει ο αναβαπτισμός των αιρετικῶν, μέχρι το ἔτος 1932. Τότε ἐκδόθηκε Εγκύκλιος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, συγκεκριμένα στις 22 Σεπτεμβρίου του ἰδίου ἔτους, στην οποία ἔμμεσα διαφαίνεται μία διάκριση ὅσον ἀφορᾷ ὅσους προέρχονται ἀπὸ τὴ Δυτικὴ Ἐκκλησία. Συστήνεται, λοιπόν, οἱ ἱερεῖς νὰ χρησιμοποιοῦν εἰδικὸ τεύχος ἱερῶν ἀκολουθιῶν, προκειμένου νὰ επακολουθήσει ὁμοιομορφία καὶ τάξη στις ἐκκλησιαστικὲς τελετές³²⁹, στο ὁποῖο ἐμπεριέχεται «Ἀκολουθία ἐπιστροφῆς εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν ἀπὸ τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας», ὅπου γίνεται λόγος μόνο γιὰ χρῆση τοῦ ἐπιστρέφοντος με Ἅγιον Μύρον καὶ συγκεκριμένα «εἰς τὸ μέτωπον αὐτοῦ, τὰ ὦτα, τὸν πύγωνα, τὰς χεῖρας, τὸ στήθος καὶ τὰ γόνατα»³³⁰.

³²⁸ Βλ. Μ. ΓΕΔΕΩΝ, *Κανονικὰ Διατάξεις*, τ. 2, 1889, σ. 65 κ. ἐξ., Μ. ΘΕΟΤΟΚΑΣ, *Νομολογία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, 1897, σ. 357 κ. ἐξ., ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΜΙΛΑΣ- Μ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον*, 1906, σ. 794 κ. ἐξ.

³²⁹ «ὅπως καὶ ἐν τούτῳ μετὰ τοῦ πνευματικῶς ἐπωφελοῦς καὶ χρησίμου ἐπικράτησι ὁμοιομορφία καὶ τάξις ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς τελεταῖς, εἰς δόξαν τοῦ ἐν Τριάδι ὑμνουμένου Θεοῦ καὶ πρὸς οἰκοδομὴν καὶ ψυχικὴν σωτηρίαν τῶν πιστῶν», *Αἱ Συνοδικαὶ Ἐγκύκλιοι*, ἐκδιδόμεναι ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῷ 100ῳ ἐπιπέδῳ τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς, Α', (1901-1933), Ἀθῆναι 1955, σ. 618.

³³⁰ *Αἱ Συνοδικαὶ Ἐγκύκλιοι*, ἐκδιδόμεναι ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὁ.π., σ. 627.

Αξίζει στο σημείο αυτό να σημειωθεί ότι, πρωτίτερα, η Εκκλησία της Ελλάδας, το έτος 1873, έλαβε τη σύμφωνη γνώμη της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας³³¹ της Κωνσταντινούπολης προκειμένου να εφαρμόζει την κανονική τάξη περί εισδοχής των ετεροδόξων που εισηγήθηκε η Σύνοδος της Κωνσταντινούπολης το έτος 1484, στα πλαίσια του πνεύματος της εκκλησιαστικής οικονομίας, εφαρμόζοντας την κανονική Ακολουθία του Συμεών Α΄ του Τραπεζούντιου. Βέβαια θέτονται δύο προϋποθέσεις: α) πρέπει να προηγηθεί έγγραφη επίδοση λίβελου³³² και μετά την επίδοση αυτού ο εισδεχόμενος στην Ορθόδοξη πίστη Χριστιανός κατηχείται και χρίεται με άγιο μύρο από Αρχιερέα ή Ιερέα της Ορθόδοξης Ανατολικής Εκκλησίας, την ώρα που ψάλλεται η προαναφερθείσα Ακολουθία³³³.

Για την εισδοχή των Διαμαρτυρομένων, η Εκκλησία της Ελλάδας δεν έχει πάρει κάποια ρητή και άμεση απόφαση. Όπως παρατηρεί ο Ιερώνυμος Κοτσώνης, το βάπτισμα των Διαμαρτυρομένων αναγνωρίζεται έμμεσα, εφόσον με τη συνοδική απόφαση της 30^{ης} Ιουλίου του 1870, «*επετράπη, όπως παρέχεται εις αυτούς, εν ανάγκη, ή εκκλησιαστική κήδευσις*»³³⁴. Εξάλλου είναι χαρακτηριστικές

³³¹ Κ. ΡΑΛΛΗ, *Βάπτισμα Αίρετικῶν*, «*Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου*», 3, 1948, σ. 22. Βλ. και την απόφαση 260/1951 του Εφετείου Αθηνών με εισηγητή τον Εφέτη κ. Ηρ. Καμούτση στο «*Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου*», τ. 6 (1953), σ. 131-133.

³³² Λίβελλος, πού δίνεται ἐγγράφως ἀπό τούς Λατίνους πού ἐπιστρέφουν στήν Ὁρθοδοξία: «*Ἐπειδή ἀπαιτήθημεν παρά τοῦ παναγιωτάτου □μῶν δεσπότου, ἡ ἀρχιερέως (τοῦ δεῖνος), δοῦναι ὁμολογίαν καθαρὰν ἐν τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς (ὀδεῖνος) Ἐκκλησίας, ἔντινα κρατεῖ ἡ καθολική τῶν Γραικῶν Ἐκκλησία, ἤδη κατά τόν θεῖον καί προσκυνητόν ὀρισμόν αὐτοῦ, τόν παρόντα ἡμῶν ἔγγραφον λίβελλον ἀποδίδομεν, δι' οὐ καθομολογοῦμεν καί στέργομεν ἅπαντα τά παρά τῶν θεῶν καί ἱερῶν κανόνων ἀποφανθέντα καί στερχθέντα, τῶν τε ἀποστολικῶν, καί τῶν ἀγίων ἐπτά οἰκουμενικῶν συνόδων, ἀλλά δὴ καί τῶν μερικῶν, ὡς ἡ ἀγία τῶν Γραικῶν Ἐκκλησία καθομολογεῖ, ἀποβαλλόμενος πάντα τά τῶν Λατίνων ἄτοπα ἔθιμα, καί π□σαν ἄλλην βέβηλον κενοφονίαν· ὧν χάριν καί ἡ παροῦσα □μῶν ἔγγραφος ὁμολογία ἐπεδόθη τ□ καθολική καί ἀποστολική μεγάλη Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν μηνί (ὀδεῖνι), Ἰνδικτιῶνος (ὀδεῖνος), ἔτος (ὀδεῖνα)*», ΡΠΣ, τ. Ε΄, 1845, ὁ.π., σ. 147.

³³³ Βλ. το κείμενο της Ακολουθίας στο ΡΠΣ, τ. Ε΄, σ. 143- 146.

³³⁴ ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ. ΚΟΤΣΩΝΗΣ, *Αίρετικῶν Βάπτισμα*, Θ.Η.Ε., 1, στ. 1095.

οι περιπτώσεις εφαρμογής της εκκλησιαστικής οικονομίας, όπου έγινε εισδοχή Διαμαρτυρομένων στην Ορθοδοξία μόνο με χρήση αγίου μύρου, όπως για παράδειγμα των βασιλισσών της Ελλάδας, Σοφίας και Φρειδερίκης.

Όπως παρατηρεί ο καθηγητής Α. Χριστοφιλόπουλος³³⁵, εάν ο Όρος του Πατριάρχη Κύριλλου θεωρηθεί σε αχρησία, τότε σύμφωνα με τη νεαρά 1 του Λέοντος ς' και τις διατάξεις περί πηγών εκκλησιαστικού δικαίου³³⁶, η κατάργηση γραπτού κανόνα γίνεται μόνο με όμοιο τρόπο, δηλαδή πάλι με κανόνα και όχι εθιμικά, ο Όρος του Κύριλλου διατηρεί μέχρι και σήμερα τη νόμιμη ισχύ του, εφόσον «δέν κατηργήθη διά νομοθετικῆς πράξεως τῶν ἀρμοδίων ὀργάνων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου μέχρι τῆς ἀνακηρύξεως εἰς αὐτοκέφαλον τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἢ τῆς τελευταίας ταύτης ἀπό τῆς ἀποκτήσεως τῆς ἀνεξαρτησίας της καί ἐφεξῆς³³⁷».

Όσον αφορά τη Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία, παρατηρούμε αμφίροπη πρακτική, γιατί είτε αναβαπτίζει τους Λατίνους, κυρίως κατά τους πρώτους αιώνες μετά το Σχίσμα³³⁸, είτε τους δέχεται μόνο με το μυστήριο του χρίσματος, μέχρι της Συνόδου της Μόσχας το έτος 1441. Η Σύνοδος αυτή καταδίκασε την ενωτική Σύνοδο της Φλωρεντίας (1439), ορίζοντας πως οι Ρωμαιοκαθολικοί που προσέρχονται στην Ορθοδοξία πρέπει να αναβαπτίζονται ως αιρετικοί. Στα ίδια πλαίσια κινήθηκε η Σύνοδος που συνήλθε στη Μόσχα κατά τα έτη 1620- 1621, επί Πατριαρχίας Φιλαρέτου Nikititch.

Από την επόμενη, όμως, Σύνοδο της Μόσχας το έτος 1627, με εισήγηση των συμμετεχόντων σε αυτήν Πατριαρχών Αλεξανδρείας Παΐσιου και Αντιοχείας Μακαρίου, η Ρωσική Εκκλησία υιοθέτησε την πράξη της Συνόδου της

³³⁵ ΑΝ. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Η εις τήν ὀρθοδοξίαν προσέλευσις...*, ὁ.π., σ. 204.

³³⁶ ΑΝ. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ἑλληνικόν Ἐκκλησιαστικόν Δίκαιον*, τεύχος Α', σ. 86.

³³⁷ ΑΝ. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Η εις τήν ὀρθοδοξίαν προσέλευσις...*, ὁ.π., σ. 204: «*Ἡ ἐν τῶ σημείῳ τούτῳ τροποποιήσις τῶν ἰσχυόντων γραπτῶν ἢ ἀγράφων κανόνων ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου ἀνήκει σήμερον εἰς τήν ἀποκλειστικὴν ἀρμοδιότητα τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας, δεδομένου ὅτι τό θέμα εἶναι ἀναμφιβόλως «θεμελιώδους σημασίας» ἢ τουλάχιστον «γενικῆς ἐκκλησιαστικῆς φύσεως» κατὰ τήν φρασεολογίαν τοῦ νόμου*». Ν. 671/1943 ἀρθρ. 3.

³³⁸ Ε. GOLOUBINSKY, *Ἱστορία της Ρωσικῆς Ἐκκλησίας*, Μόσχα 1881, τ. Ι, 2, σ. 699 κεξ.

Κωνσταντινούπολης του έτους 1484 που ίσχυε στα Πατριαρχεία της Ανατολής «ἤτοι τῆς διά μύρου παραδοχῆς τῶν ἐπιστρεφόντων εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν Λατίνων, ἀναγνωρισθέντος κατ' οἰκονομίαν τοῦ κύρους τοῦ λατινικοῦ διά ραντισμοῦ βαπτίσματος»³³⁹. Αξίζει να σημειωθεί ότι η τελευταία αυτή πράξη ισχύει μέχρι και σήμερα στη Ρωσική Εκκλησία. Από το 1757 ενίοτε παραλείπεται και η χρήση με άγιο μύρο σε όσους το έχουν λάβει όντας μέλη της Ρωμαιοκτικής Εκκλησίας, αντικαθιστώντας το με το μυστήριο της μετάνοιας, την πλήρη άρνηση των λατινικών ετεροδιδασκαλιών και ομολογία της Ορθόδοξης πίστης³⁴⁰.

³³⁹ Ι.Ν. ΚΑΡΜΙΡΗ, *Τα δογματικά...*, ό.π., σ. 987.

³⁴⁰ Επίσημη ακολουθία εισδοχής των Λατίνων στη Ρωσική Εκκλησία εκδόθηκε για πρώτη φορά το έτος 1757 και επανεκδόθηκε τα έτη 1776, 1831, 1845, 1858 και 1895. Μάλιστα έχει μεταφραστεί στα γερμανικά, δεξ Α. ΜΑΛΤΖΕΥ, *Ritus der Vereinigung mit der Orthodoxen Kirche*, Berlin 1897, σ. 40-94 αλλά και στα γαλλικά, βλ. L. ΡΕΤΙΤ, στο *Echos d' Orient* 2 (1899), 136.137.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συνοψίζοντας την παρούσα έρευνα, καταλήγουμε στα εξής συμπεράσματα: Το βάπτισμα είναι το ιερό μυστήριο που δίνει τη δυνατότητα μίας ενεργητικής και δυναμικής συμμετοχής στην εκκλησιαστική λατρεία και στα μυστήρια της Εκκλησίας γενικότερα. Είναι άρηκτα συνδεδεμένο με τη Μία, Αγία, Καθολική και Αποστολική Εκκλησία και οδηγεί τους πιστούς στην ενότητα της πίστεως.

Αυτή η ενότητα της Εκκλησίας, όμως, κινδύνευσε να διασπαστεί στο πέρασμα των αιώνων, εξαιτίας της εμφάνισης των αιρέσεων, που ανέπτυξαν ταυτόχρονα την προβληματική του τρόπου της εισδοχής των ετεροδόξων στο εκκλησιαστικό σώμα.

Η βαπτισματική παράδοση διαμορφώθηκε μέσα από τις αποφάσεις των Οικουμενικών Συνόδων αλλά και μέσα από τη διδασκαλία των ιερών πατέρων, κινούμενοι στο πνεύμα της «ακρίβειας» αλλά και της «οικονομίας» συνήθως. Τον ΙΗ΄ αιώνα η το σώμα της Εκκλησίας κλυδωνίστηκε από την έριδα του αναβαπτισμού, η οποία έληξε με την έκδοση του συνοδικού όρου του έτους 1755, απόφαση που, όμως, δεν οδήγησε την Εκκλησία στην άκρατη υιοθέτηση της.

Σήμερα, καθώς διανύουμε μια εποχή όπου πολλοί ετερόδοξοι εκδηλώνουν την επιθυμία να βιώσουν ως ενεργά μέλη της Εκκλησίας τον πλούτο της ορθόδοξης πίστες, καθίσταται επιτακτική ανάγκη να καθοριστούν σαφή και συγκεκριμένα πλαίσια σχετικά με τον τρόπο εισδοχής των ετεροδόξων στην ορθόδοξη εκκλησία. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, μερικές δεκαετίες πριν, η διορθόδοξη επιτροπή των αυτοκέφαλων εκκλησιών που συνήλθε το 1930 στο Άγιο Όρος, κατέγραψε το συγκεκριμένο ζήτημα στον κατάλογο των προς συζήτηση θεμάτων της επικείμενης Πανορθόδοξης Προσυνόδου³⁴¹.

Πιο συγκεκριμένα, το ζήτημα που τίθεται είναι το πώς πρέπει να δέχεται η Ορθοδοξία τους προσερχομένους στους κόλπους της:

α) σύγχρονους ετεροδόξους, δηλαδή τους Ρωμαιοκαθολικούς, τους Παλαιοκαθολικούς και τους Ουνίτες.

³⁴¹ Πρβλ. Πρακτικά της Προκαταρκτικής έπιτροπής των άγιων Όρθοδόξων Έκκλησιών της συνελθούσης εν τή εν Άγίω Όρει ιερά μεγίστη Μονή του Βατοπεδίου, Κων/πολις 1930, σ. 145.

β) Λείψανα του αρχαίου Νεστοριανισμού και Μονοφυσιτισμού, όπως τους Αρμένιους, τους Κόπτες, τους Αιθίοπες, τους Ιακωβίτες και τους Χριστιανούς του Θωμά.

γ) Διαμαρτυρομένους διαφόρων αποχρώσεων, κυρίως αυτούς που ανήκουν στις τρεις σπουδαιότερες προτεσταντικές ομολογίες: Λουθηρανική, Καλβινική και Αγγλικανική.

Το θέμα καθίσταται πλέον περίπλοκο όταν υπεισέρχεται η εφαρμογή ή όχι της εκκλησιαστικής οικονομίας³⁴² και μέχρι ποιο βαθμό. Γιατί η οικονομία δεν υπαγορεύεται από κανόνες και περιορισμούς. Ίσως γι' αυτό το λόγο παρατηρείται κάποια διαφοροποίηση μεταξύ των αυτοκέφαλων Ορθοδόξων Εκκλησιών, κυρίως μεταξύ της Ελληνικής και της Ρωσικής³⁴³, χωρίς βέβαια αυτό να αναιρεί την ενότητα της Εκκλησίας³⁴⁴.

Είναι, λοιπόν, επιτακτική ανάγκη η Εκκλησία, μέσα από κριτήρια θεολογικά και ποιμαντικά, να καθορίσει επίσημα μία κοινή πρακτική καθολικά αποδεκτή ως προς τον τρόπο εισδοχής των ετεροδόξων στο εκκλησιαστικό σώμα, έχοντας ως οδηγό το αγιογραφικό χωρίο «ὅς (ὁ Θεός) πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καί εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν»³⁴⁵.

³⁴² Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο Πηδάλιο, «Δύο εἶδη κυβερνήσεως καί διορθώσεως φυλάττονται εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν· τὸ ἐν εἶδος ὀνομάζεται ἀκρίβεια, τὸ δὲ ἄλλο ὀνομάζεται οἰκονομία καί συγκατάβασις· μέ τὰ ὅποια ἐπιχειροῦσι τὴν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν οἱ τοῦ Πνεύματος οἰκονόμοι, πότε μὲν μέ τὸ ἕνα, πότε δὲ μέ τὸ ἄλλο...», Πηδάλιον σ. 30.

³⁴³ Δες παρούσα μελέτη, σ. 12.

³⁴⁴ Δ. ΜΠΑΛΑΝΟΥ, *Περί τοῦ κύρους τῶν Ἀγγλικανικῶν χειροτονιῶν*, «Ἐκκλησία», τ. 17, 1939, σ. 273.

³⁴⁵ Α' Τιμ. 2, 4.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Όρος τῆς ἀγίας του Χριστοῦ ἐκκλησίας, συσταίων μὲν τό θεοθεν δοθέν ἅγιον βάπτισμα, καταπτύων δέ τὰ ἄλλως γενόμενα τῶν αἰρετικῶν βαπτίσματα³⁴⁶.

Πολλῶν ὄντων τῶν μέσων, δι' ὧν τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἀξιούμεθα, καί τούτων ὡς εἰπεῖν κλιμακῆδόν ἀλληλενδέτων, καί ἀλληλουχομένων ὄντων, □τε δὴ πάντων πρὸς τό αὐτό τέλος ἀφορόντων, πρῶτον ἐστι τό τοῖς ἱεροῖς ἀποστόλοις θεοπαράδοτον βάπτισμα, ο□α δὴ τῶν λοιπῶν, τούτου χωρὶς ἀπρακτούντων «ἐάν γάρ τις μὴ γεννηθῆ φησίν, ἐξ ὕδατος καί πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν»³⁴⁷ ἔδει καὶ γὰρ ἀναγκαίως, τῆς πρώτης γεννέσεως ἐπὶ τὸν θνητὸν τουτονὶ βίον παραγούσης τὸν ἄνθρωπον, γέννεσιν ἑτέραν ἐξευρεθῆναι, καὶ τρόπον μυστικώτερον, μήτε ἀπὸ φθορᾶς ἀρχόμενον, μήτε εἰς φθοράν καταλήγοντα, δι' ο□ γενοίτ' ἂν □μ□ν δυνατόν, μιμήσασθαι τὸν ἀρχηγόν τῆς σωτηρίας □μῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Τό γάρ ἐν τ□ κολυμβήθρ□ ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος ἐν τάξει μήτρας λαμβάνεται, καὶ τόκος τῷ τικτομέν□ γίνεται, □ φησίν ὁ Χρυσόστομος³⁴⁸. τό δέ ἐν τῷ ὕδατι ἐπιφοιτῶν Πνεῦμα ἐν τάξει Θεοῦ τό ἔμβρυον διαπλάττοντος· καὶ ὥσπερ ἐκεῖνος μετὰ τὴν ἐν τάφ□ κατάθεσιν τριταῖος ἐπὶ τὴν ζωὴν ἀνεφοίτησεν, οὕτως οἱ πιστεύοντες, ἀντὶ τῆς γῆς, τό ὕδωρ ὑποδύμενοι, ἐν τρισὶ καταδύσεσι τὴν τριήμερον ἑαυτοῖς χάριν τῆς Ἀναστάσεως ἐξεικονίζουσιν, ἀγιαζόμενου τοῦ ὕδατος τ□ ἐπιφοιτήσει τοῦ παναγίου Πνεύματος, ὡς ἂν τῷ μὲν φαινόμεν□ ὕδατι τό σῶμα φωτίζοιτο, τῷ δέ ἀοράτ□ Πνεύματι τὸν ἀγιασμόν ἢ ψυχὴ λήψαιτο· ὡς γάρ τό ἐν τῷ λέβητι ὕδωρ τῆς τοῦ πυρός

³⁴⁶ MANSI, ὁ.π., 617-621.

³⁴⁷ Ιω. 3,5.

³⁴⁸ PG 59, 153.

μεταλαμβάνει θερμότητος, οὕτω τό ἐν τῷ κολυμβήθρῳ ὕδωρ τῷ ἐνεργεῖ τῷ Πνεύματος εἰς Θεῖαν μεταστοιχειοῦται δύναμιν, καθαῖρον μὲν καί υἰοθεσίας ἀξιοῦν τούς οὕτω βαπτιζομένους, τούς δέ ἄλλως πῶς τελουμένους, ἀντί καθάρσεως καί υἰοθεσίας ἀκαθάρτους καί σκότους υἱούς ἀποφαῖνον.

Ἐπειδή τοιγαροῦν πρό χρόνων ἤδη τριῶν ζήτημα ἀνεφύη, εἰ τά παρά τήν παράδοσιν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων καί Θεῶν Πατέρων καί παρά τήν συνήθειαν καί διαταγήν τῆς Καθολικῆς καί Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἐπιτελούμενα βαπτίσματα τῶν αἰρετικῶν δεκτά ἐστι, προσερχομένων ἁμῶν, ἡμεῖς, ὅτε Θεῖον ἐλέει τῆ ὀρθοδόξου Ἐκκλησίαν ἐντραφέντες, καί τοῖς κανόσι τῶν ἱερῶν Ἀποστόλων καί Θεῶν Πατέρων ἐπόμενοι, καί μίαν μόνην γινώσκοντες τήν ἡμετέραν ἁγίαν καθολικήν καί ἀποστολικήν Ἐκκλησίαν, καί ταύτης τά μυστήρια, ἐπομένως καί τό Θεῖον βάπτισμα, ἀποδεχόμενοι, τά δέ ὑπό τῶν αἰρετικῶν, ὅσα μή ὡς τό Πνεῦμα τό ἅγιον τοῖς ἱεροῖς Ἀποστόλοις διετάξατο καί ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ μέχρι τῆς σήμερον ποιεῖ, ἐπιτελούμενα, ἐφευρέματα ἀνθρώπων διεφθαρμένων ὄντα, ὡς ἀλλόκοτα καί τῆς ἀποστολικῆς ὅλης παραδόσεως ἀλλότρια γινώσκοντες, ἀποστρεφόμεθα κοινή διαγνώσει. Καί τούς ἐξ αὐτῶν ἀποστρεφόμεθα κοινή διαγνώσει. Καί τούς ἐξ αὐτῶν ἁμῶν προσερχομένους ὡς ἀνιέρους καί ἀβαπτίστους δεχόμεθα, ἐπόμενοι τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, τῷ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἐντειλαμένῳ βαπτίζειν «εἰς τό ὄνομα τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος»³⁴⁹ τοῖς τέ ἱεροῖς καί Θεοῖς Ἀποστόλοις διαταττομένοις ἐν τρισὶ καταδύσεσι καί ἀναδύσεσι τούς προσερχομένους βαπτίζειν καί ἐν ἐκάστη τῶν καταδύσεων ἐν ὄνομα ἐπικέγειν τῆς Ἁγίας Τριάδος· τῷ τέ ἱερῷ καί ἰσαποστόλῳ Διονυσίῳ, λέγοντι «τρὶς ἐν κολυμβήθρα ὕδωρ καί

³⁴⁹ Μτ. 28, 19.

ἔλαιον ἡγιασμένα ἐχούση τόν προσερχόμενον παντός ἀμφίου γεγυμνωμένον βαπτίζειν, τήν τρισσὴν τῆς θείας μακαριότητος ἐπιβοήσαντα ὑπόστασιν, προσερχομένους ὡς ἀνιέρους καὶ ἀβαπτίστους δεχόμεθα, ἐπόμενοι τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, τῷ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἐντειλαμένῳ βαπτίζειν «εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος»³⁵⁰ τοῖς τέ ἱεροῖς καὶ θείοις Ἀποστόλοις διαταπτομένοις ἐν τρισὶ καταδύσεσι καὶ ἀναδύσεσι τοὺς προσερχομένους βαπτίζειν καὶ ἐν ἐκάστη τῶν καταδύσεων ἐν ὄνομα ἐπιλέγειν τῆς Ἁγίας Τριάδος· τῷ τέ ἱερῷ καὶ ἰσαποστόλῳ Διονυσίῳ, λέγοντι «τρὶς ἐν κολυμβήθρα ὕδωρ καὶ ἔλαιον ἡγιασμένα ἐχούση τόν προσερχόμενον παντός ἀμφίου γεγυμνωμένον βαπτίζειν, τήν τρισσὴν τῆς θείας μακαριότητος ἐπιβοήσαντα ὑπόστασιν, καὶ εὐθύς τῷ θεουργικωτάτῳ μύρῳ τόν βαπτισθέντα ἐπισφράγιζειν, καὶ μέτοχον ἀποφαίνειν λοιπὸν τῆς ἱεροτελεστικωτάτης εὐχαριστίας», τῷ τε Δευτέρῳ καὶ πενθέκτῳ ἁγίαις Οἰκουμενικαῖς Συνόδοις, διαταπτομέναις τους μὴ βαπτιζομένους, ὡς ἀβαπτίστους προσδέχεσθαι τῷ Ὁρθοδοξίῳ προσιώντας.

Τούτοις τοίνυν τοῖς θείοις καὶ ἱεροῖς διατάγμασιν ἐπόμενοι καὶ ἡμεῖς, τὰ μὲν τῶν αἰρετικῶν βαπτίσματα, ὡς ἀπάδοντα καὶ ἀλλότρια τῆς ἀποστολικῆς θείας διατάξεως καὶ ὕδατα ἀνόνητα, ὡς ὁ ἱερός Ἀμβρόσιος καὶ ὁ μέγας φησὶν Ἀθανάσιος, καὶ ἁγιασμόν μηδένα παρέχοντα τοῖς ταῦτα δεχομένοις, καὶ πρὸς κάθαρσιν ἀμαρτημάτων οὐδὲν ὠφελοῦντα, ἀπόβλητα καὶ ἀποτρόπαια ἡγούμεθα. Τούς δὲ ἐξ αὐτῶν ἀβαπτίστως βαπτιζομένους ὡς ἀβαπτίστους ἀποδεχόμεθα, προσερχομένους τῷ ὀρθοδόξῳ πίστει, καὶ ἀκινδύνως αὐτούς βαπτίζομεν, κατὰ τοὺς ἀποστολικούς καὶ συνοδικούς κανόνας, οἷς ἀραρότως ἐπιστηρίζεται ἡ ἁγία του Χριστοῦ καὶ ἀποστολικὴ καὶ καθολικὴ Ἐκκλησία, ἡ κοινὴ μήτηρ

³⁵⁰ PG 3, 396.

Παράρτημα

πάντων ἡμῶν. Καί ἐπί ταύτη τῶ κοινῶ ἡμῶν διαγνώσει καί ἀποφάνσει σφραγίζομεν τόν ὄρον τῶμῶν τοῦτον, ταῖς ἀποστολικάϊς καί συνοδικαῖς διαταγαῖς συνάδοντα, διαβεβαιοῦντες αὐτόν δι' ἡμετέρων ὑπογραφῶν.

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ ἀψνε'.

+ Κύριλλος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης καί οἰκουμενικός πατριάρχης.

+ Ματθαῖος ἐλέῳ Θεοῦ πάπας καί πατριάρχης τῆς μεγάλης πόλεως Ἀλεξανδρείας καί κριτῆς τῆς Οἰκουμένης.

+ Παρθένιος ἐλέῳ Θεοῦ πατριάρχης τῆς ἀγίας πόλεως Ἱερουσαλήμ καί πάσης Παλαιστίνης.